АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА, ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА
им. Г. ИБРАГИМОВА

Э. И. САФИНА

ТАТАРСКО-РУССКО-ЛАТИНСКИЙ СЛОВАРЬ ОРНИТОНИМОВ

КАЗАНЬ • 2018

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ФӘННӘР АКАДЕМИЯСЕ
Г. ИБРАҺИМОВ исем.
ТЕЛ, ӘДӘБИЯТ ҺӘМ СӘНГАТЬ ИНСТИТУТЫ

Э. И. САФИНА

ТАТАРЧА-РУСЧА-ЛАТИНЧА КОШ АТАМАЛАРЫ СҮЗЛЕГЕ

КАЗАН • 2018

УДК 81′374.823
ББК 81.2Тат-4
С 24

Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе
Г. Ибраһимов исем. Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының
Гыйльми советы карарына нигезләнеп басыла

«2014 – 2020 елларда Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм Татарстан Республикасындагы башка телләрне саклау, өйрәнү һәм үстерү» дәүләт программасы кысаларында нәшер ителә

Фәнни редакторы
филология фәннәре докторы **А.Ә. Тимерханов**

Бәяләүчеләре:
биология фәннәре докторы **И.И. Рәхимов,**
филология фәннәре докторы **Ә.Ш. Юсупова**

Сафина Э.И.
С 24 **Татарча-русча-латинча кош атамалары сүзлеге** / Э.И. Сафина. – Казан: ТӘһСИ, 2018. – 184 б.
ISBN 978-5-93091-257-9

Сүзлеккә татар теленең кош атамалары һәм аларның русча, латинча гомум кабул ителгән вариантлары теркәлде. Барлык атамалар төп сүз принцибы нигезендә ояларга берләштереп бирелде. Сүзлек киң катлау укучыларга гамәли кулланма буларак тәкъдим ителә. Ул шулай ук орнитологлар, сүзлекчеләр, тәрҗемәчеләр, матбугат һәм радио, телевидение хезмәткәрләре, мәктәп укучылары, укытучылар өчен дә файдалы белешмә булып хезмәт итәчәк.

УДК 81′374.823
ББК 81.2Тат-4

ISBN 978-5-93091-257-9

© Сафина Э.И., 2018
© Г. Ибраһимов исем. Тел, әдәбият һәм сәнгать институты, 2018

КЕРЕШ СҮЗ

Кошлар дөньясы бай һәм күптөрле. Халыкара орнитологлар берлегенең 2016 елгы мәгълүматларына караганда, кошларның 10 660 төре билгеле. Россиядә якынча 800, Татарстанда 300 ләп кош төре исәпләнә. Үзләре күпсанлы булгач, аларны белдерүче атамаларның да шактый булуы гаҗәп түгел. Кайбер кошны атау өчен әдәби телдә берничә атама йөрүен, шуңа өстәп, еш кына халык телендә, сөйләшләрдә үзенчәлекле кош атамалары кулланылуын исәпкә алганда, бу саннар бермә-бер арта. Мәсәлән, *байгыш, мәче башлы ябалак, ихахай ябалак, төнге ябалак, чырайсыз ябалак, өке* һ.б. орнитонимнарның барысы да бер үк кошны белдерә. Атамалары актив кулланышта икән, димәк, фәнни, әдәби һәм халык телендәге орнитонимнарның барысын да туплап, системага салып, аларны төгәл тәрҗемәләр белән теркәгән сүзлек тә гаять актуаль хезмәтләрдән саналырга хаклы.

«Татарча-русча-латинча кош атамалары сүзлеге» моңа кадәр басылган биологик, терминологик, аңлатмалы, икетелле, диалекталь сүзлекләргә, энциклопедияләргә, авторның кош атамаларын өйрәнүгә багышланган фәнни хезмәтендәге сүзлекчәгә, кошларга бәйле махсус белешмәлекләргә таянып эшләнде. Хезмәтнең төп өлешен 1700 дән артык орнитоним, 255 ояга (аның эчендә 99 оячык) туплап бирелгән 1610 әдәби, 113 диалекталь кош атамасы тәшкил итә.

Сүзлек материалының төп өлеше Россиядә, Татарстанда очрый торган кошларның атамаларыннан гыйбарәт. Шул ук вакытта, башка илләрдә яки аерым континентларда гына тереклек итә торган кошларның исемнәрен сүзлеккә кертми калдыру да дөрес булмас иде, чөнки һәр шәһәрдә диярлек зоопарклар, кош күргәзмәләре һ.б. эшләп торган бүгенге заманда хәтта *тәвә кошы, тутый кош, фифи, фламинго, эму, нанду* кебек экзотик

кошлар да күпләргә таныш. Туган як фаунасы өчен ят булган мондый кошлар, гадәттә, чит телдән кергән исеме белән атап йөртеләләр. Сүзлектә андый алынма атамаларның күпчелеге, мөмкин булганча, татар теле җирлегендә ясалган сүзләр белән алыштырылды яки телнең әйтелеш һәм язылыш нормаларына яраклаштырып тәкъдим ителде.

Татар телендә орнитонимнар системасының эшләнеп, тәртипкә салынып бетмәве исә теге яки бу кошны белдерү өчен татарча орнитоним кулланылмавы һәм, киресенчә, кайбер кошларны төрлечә атау нәтиҗәсендә барлыкка килгән буталчыклык белән бәйле. Мәсәлән, рус телендә *снегирь* дип йөртелә торган кошны татарлар *кызылтүш* дип тә, *карабүрек* дип тә атыйлар. Бу орнитонимнар хәтта сүзлекләрдә дә төрлечә теркәлгән. Моның сәбәбе бик гади: кеше әйләнә-тирәсендәге тереклек ияләренә яисә төрле предмет-күренешләргә аларны аерып торган берәр сыйфатыннан чыгып исем бирә. *Кызылтүш* (зяблик) тә, *карабүрек* (снегирь) тә янып торган кызыл түшле булулары белән игътибарны җәлеп иткәнгә күрә, аларның һәр икесен *кызылтүш* дип атау еш күзәтелә. Чыпчыкларның *зарянка* дигән төрен берәүләр *кура җиләге чыпчыгы* дип атасалар, икенчеләр, таң вакытында сайравын исәпкә алып, *таң чыпчыгы* дип йөртәләр һ.б. Димәк, орнитонимнарның төрлелеге кошларга хас характерлы билгеләрнең күп булуына, лингвистик һәм экстралингвистик факторларга бәйле. Бер яктан, бер үк предметның яки җан иясенең берничә атама белән белдерелүе туган телнең байлыгын күрсәтсә, икенче яктан, аларның исемен сүзлекләрдә төрлечә бирүгә китерә. Кайбер кош атамаларының вариантлары биш яки алты, сөйләшләрдә актив кулланыла торганнарын да исәпкә алганда, уннан да артып китәргә мөмкин. Сүзлектә аларның халык телендә аеруча еш кулланылганнарына гына урын бирелде. Шул ук вакытта, кош атамалары системасының байлыгын күрсәтү максаты белән, әдәби телгә хас орнитонимнардан тыш, төрле шивәләрдә кулланыла торган атамаларны бирү дә кирәк дип табылды. Алар әдәби телдәге атамадан соң китерелде һәм сүзлек ахырында алфавит тәртибендәге исемлек рәвешендә урын алды.

Әлегә кадәр татарча сүзлекләрдә рус телендәге *крачка* да, *чайка* да *акчарлак* дип йөртелсә, *оляпка, олуша, сутора, чистик, улит, фрегат* кебек кошларның татар телендәге атама-

лары гомумән юк иде. Рус телендә яисә башка төрки телләрдә кабул ителгәнчә, *песнәк, карчыга* кебек кошларның төрләрен белдерү өчен дә, татарча махсус орнитонимнар кулланылмады. Кош атамаларын сүзлекләргә теркәү өлкәсендәге мондый эзлексезлек, системасызлык алфавит тәртибендә төзелгән икетелле, терминологик һ.б. сүзлекләрдә артык сизелмәде, ә менә һәр орнитонимны төп сүз оясында биргән очракта, атамаларның төгәл, ачык яңгыравы таләп ителә. Орнитонимнарны аерым ояларга бүлгәч, рус телендәге *тиркушка*, *веретенник*, *песочник* дип йөртелә торган кошларның барысын да, элегрәк басылган сүзлекләрдәге кебек, *шөлди* дип биреп булмый, чөнки *шөлди* рус теленә *кулик* дип тәрҗемә ителә. Мондый уртак исемле кошлар күп һәм аларны шул килеш кенә сүзлектән сүзлеккә күчерә барырга да мөмкин булыр иде. Әмма рус һәм күп кенә төрки телләрдә аерым атамасы бар икән, искиткеч бай татар телендә дә аларның һәммәсенә туры килерлек, үзенә генә хас сыйфатына таянып атарлык орнитонимы булырга тиеш. Шуны исәпкә алып, әлеге сүзлек «атамасыз» шактый орнитонимнарның татар телендә яңгырашын булдыру бурычын күз уңында тотып эшләнде. Теге яки бу кошның характеристикасын өйрәнеп һәм аның үзенчәлекле билгеләренә игътибар итеп, башка төрки телләрдәге терминнар белән чагыштырып, нәкъ менә әлеге кошны тасвирлый торган сыйфатны исемдә чагылдырырга тырышып сайланган андый атамалар татар теленең орнитонимнар системасындагы җитешсезлекләрне киметергә ярдәм итәр дип уйлыйбыз.

Кошларга атама сайлаганда, төп игътибар халык телендәге һәм сөйләшләрдәге вариантларга юнәлтелде. Моңа мисал итеп акчарлак кошлар семьялыгындагы татар телендә атамасы булмаган *говорушка* кошына, әлеге кошлар чыгарган авазларга бәйле рәвештә, *бытылдавык* дип исем бирүне, *тетерев*ны да, *куропатка*ны да *көртлек, урман тавыгы* дип бер төрле атаудан качар өчен, *тетерев*ны башка төрки телләрдә һәм татар телендә кулланыла торган *озан* сүзе белән атауны һ.б. китерергә була. *Деряба, зонотрихия, олуша, чистик, крохаль* кебек тәрҗемәсез атамаларны да сүзлеккә автор тарафыннан тәкъдим ителгән *баркылдык, кәләпүшле чыпчык, ишкәгаяк, ишкәкканат, игәүборын* кебек татарча вариантта теркәү уңышлырак дип уйларга нигез бар.

Сүзлектән файдаланучыга өстәмә мәгълүмат бирү максаты белән, Татарстанда һәм Россиядә очрый торган кошлар махсус билгеләр белән аерып күрсәтелде, семьялык һәм отряд исемнәре, кошлар белән бәйле сынамышлар, мәкаль-әйтемнәр китерелде.

Моңа кадәр кулланылган атамаларны системага салып, кайбер алынма орнитонимнар урынына татар теленә ятышлы исемнәр тәкъдим итеп төзелгән әлеге сүзлек, орнитологлар, биологлар, сүзлекчеләр, тәрҗемәчеләр, укытучылар, телчеләр өчен генә түгел, гади кулланучы өчен дә файдалы һәм мәгълүматлы чыганак булып хезмәт итәчәк.

Сүзлекнең эчтәлегенә карата фикер-тәкъдимнәрегезне түбәндәге адреска юллый аласыз:

420111, Казан шәһәре, К. Маркс урамы, 12 йорт,
Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе
Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты, 5 нче бүлмә.

Электрон почта адресы: iyali.anrt@mail.ru

СҮЗЛЕКНЕҢ ТӨЗЕЛЕШЕ

1. Сүзлектә орнитонимнар оя рәвешендә урнаштырылды: башта төп атама (мәсәлән, **КАЗ**), аннан соң алфавит тәртибендә составында әлеге сүз булган башка орнитонимнар (**Ак маңгайлы каз** Гусь белолобый *Anser albifrons*, **Соры каз** Гусь серый *Anser anser*, **Ындыр казы** Гуменник *Anser fabalis* һ.б.) санап кителде. Орнитонимнарны оялап бирү аларны белдергән кошларның барысы да бер семьялыктан яки бер отрядтан дип уйларга нигез була алмый, атамаларны, беренче чиратта, төп сүз берләштерә. Кайбер очракларда оя эчендә дә оя(лар) аерып чыгарылды. Мәсәлән, шул ук **КАЗ** оясында **ДИҢГЕЗ КАЗЫ** Гагара яисә **КЫЗЫЛКАЗ** Фламинго оячыклары һ.б. бар. Кечкенә оядa бер генә орнитоним булырга да, алфавит тәртибендә шул төркемгә караган берничә атама бирелергә дә мөмкин. Мәсәлән:

КАЗ Гусь

Ак башлы каз^Т^**, акбаш, су тавыгы** *к.* кашкалак

Ак каз^Р^ Гусь белый *Anser caerulescens (Chen caerulescens)* һ.б.

ДИҢГЕЗ КАЗЫ, гагара *к.* гагара

Ак муенлы диңгез казы^Р^**, ак муенлы гагара** Гагара белошейная *Gavia pacifica* һ.б.

ТУНДРА КАЗЫ, казарка Казарка

Ак яңаклы тундра казы^Т^**, ак яңаклы казарка** Казарка белощёкая *Branta leucopsis* һ.б.

2. Оядагы һәр термин яңа юлдан язылып, иң элек төп орнитоним һәм аның русчага тәрҗемәсе китерелде (мәсәлән, **КАРГА** Ворона). Төп орнитоним төр исеме булганда аның фәндә кабул ителгән латинча термины да бирелде. Вокабуладан гыйбарәт төп орнитонимнан соң семьялык һәм отряд исемнәре

күрсәтелде. Сүзлекчеләр һәм орнитологлар җайлы гына куллана алсын өчен, алар 91–94 битләрдә алфавит тәртибендә аерым исемлек итеп тә бирелде. **Отряд исемнәре** түбәндәге модель буенча ясала: **орнитоним + сыман + нар** (*бабакошсыманнар* – пеликанообразные, *казсыманнар* – гусеобразные, *кәсвәрсыманнар* – казуарообразные, *тавыксыманнар* – курообразные һ.б.). **Семьялык исемнәре**нең ясалышы түбәндәгечә: **орнитоним + кошлар** (*ишкәкканат кошлар* – чистиковые, *кәккүк кошлар* – кукушковые, *тәвә кошлар* – страусовые). Орнитоним ике яки берничә компонентлы булган очракта, аңа күплек һәм тартым кушымчалары гына ялгана (*америка грифлары* – грифы американские, *бүрекле чыпчыклар* – свиристелевые, *давыл хәбәрчеләре* – буревестниковые, *әрәмә чыпчыклары* славковые һ.б.).

3. Бер үк кошның берничә атамасы булган очракта (*бәрәнкарак, бәрән карагы, сакаллы карчыга, сакалтәй, бәрән бөркете, бәрән карчыгасы*), аларның иң киң кулланылганы (*бәрән карчыгасы*) төп орнитоним буларак бирелеп, аның янәшәсендә генә бу орнитонимның тәрҗемәсе һәм латинча термины күрсәтелде. Ә бу кошны белдергән башка синоним атамалар алфавит тәртибендә үз урыннарында китерелеп, *к.* (*карагыз*) күрсәткече белән төп атамага (яки башта ояга, аннары ук билгесе белән (→) төп орнитонимга) җибәрелде. Мәсәлән:

БӘРӘНКАРАК, бәрән карагы, сакаллы карчыга, сакалтәй, бәрән бөркете *к.* карчыга → бәрән карчыгасы.

4. Россиядә очрый торган кошлар атамасыннан соң югары регистр белән [Р] хәрефе, Татарстан фаунасындагы кошлар исеменнән соң [Т] хәрефе куелды. Мәсәлән, **ак мыеклы әрәмә чыпчыгы**[Р], **алдагыч әрәмә чыпчыгы**[Т] һ.б. [Т] хәрефе белән бирелгәннәре һәм Татарстанда, һәм Россиядә бар дигән сүз. Ил күләмендә очраган кошларның исемлеге «Список птиц Российской Федерации» (М., 2006, 256 с.) белешмә китабына нигезләнеп бирелде.

5. Диалекталь орнитонимнарның кайсы сөйләштә кулланылуы җәяләр эчендә күрсәтелде. Бер үк сөйләшкә караган атамаларның фонетик вариантлары авыш сызык (/) белән аерылды. Мәсәлән, **барабикә / бәрәбишкә** Воробей. Барлык диалекталь орнитонимнар белән сүзлек ахырында танышырга мөмкин (156–159 б.).

6. Исеменнән гади укучыга нинди кош турында сүз баруы аңлашылмый торган сирәк очракларда, җәя эчендә әлеге кошның кайсы отрядка, семьялыкка каравы яисә нинди кошлардан булуы күрсәтелде. Мәсәлән, **ЛОРИ** Лори *Loriinae* (тутый кошлардан), **БЫТЫЛДАВЫК** Говорушка (акчарлак кошлар семьялыгыннан) һ.б.

7. *Гагара, гага* кебек алынма орнитонимнарның күп булуын исәпкә алып, мөмкин булганча аларның татарчалаштырылган атамалары теркәлде. Эзләп табарга җайлы булсын өчен, әлеге сүзлектә мондый атамаларның ике варианты да күрсәтелде: *ак томшыклы диңгез казы – ак томшыклы гагара* һ.б.

8. Теге яки бу кошның русчага тәрҗемәсен белмәгән (ягъни, нинди кош турында сүз баруын аңламаган) кулланучыга сүзлек белән эшләүне җиңеләйтү өчен, кушымта буларак, татар телендәге һәм рус телендәге төп орнитонимнарның исемлеге аерым-аерым бирелде. 95–112 битләрдәге әлеге тәрҗемәләр кошларның иң еш кулланыла торган атамаларын искә төшерергә ярдәм итәчәк.

9. Сүзлек ахырында алфавит тәртибендә терминнар күрсәткече китерелде. Ул, кошның татарча атамасын белмәгән очракта, русча атамасы аша эзләп табу мөмкинлеген күз уңында тотып, русча-татарча итеп эшләнде.

ФАЙДАЛАНЫЛГАН ЧЫГАНАКЛАР ИСЕМЛЕГЕ

Авыл хуҗалыгы һәм урманчылык атамалары: Атамалар сүзлеге сериясеннән XI кисәк. – Казан: Татгосиздат, 1931. – 83 б.

Азбука природы: Птицы: Русско-татарский, татарско-русский словарь биологических терминов / сост. А.Б. Халидов, В.И. Гаранин. – Казань: Магариф, 2001. – 95 с.

Әхмәтьянов Р.Г. Татар теленең кыскача тарихи-этимологик сүзлеге / Р.Г. Әхмәтьянов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2001. – 272 б.

Әхмәтьянов Р.Г. Татар теленең этимологик сүзлеге / Р.Г. Әхмәтьянов. Ике томда. I том (А–Л). – Казан: Мәгариф – Вакыт, 2015. – 543 б.

Әхмәтьянов Р.Г. Татар теленең этимологик сүзлеге / Р.Г. Әхмәтьянов. Ике томда. II том (М–Я). – Казан: Мәгариф – Вакыт, 2015. – 567 б.

Биологиядән русча-татарча аңлатмалы сүзлек / төзүчеләре: Ф.Г. Ситдиков, Р.К. Зәкиев, А.Б. Халидов һ.б.; ред.: Ф.Г. Ситдиков, Р.К. Зәкиев. – Казан: Мәгариф, 1998. – 664 б.

Животный мир Татарии / сост.: В.А. Попов, А.В. Лукин. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1988. – 248 с.

Михеев А.В. Биология птиц. Полевой определитель птичьих гнёзд: пособие для студентов пединститутов и учителей средних школ. – М.: Топикал, 1996. – 460 с.: ил.

Птицы Европейской России. Полевой определитель. – М.: Союз охраны птиц России; Алгоритм, 2001. – 224 с. с илл.

Птицы мира / ред. группа: К. Михайлов, Т. Евсеева. – М.: Мир энциклопедий Аванта+, Астрель, 2008. – 184 с.: ил.

Рахимов И.И., Мосалов А.А. Атлас-определитель птиц республики Татарстан. Казань, изд-во «Фолиант», 2008. – 176 с. с илл.

Русча-татарча биология терминнары сүзлеге. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1972. – 167 б.

Русча-татарча биология терминнары сүзлеге. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1985. – 198 б.

Сафина Э.И. Названия птиц в татарском языке и их лексикографирование / Э.И. Сафина. – Казань: Дом печати, 2006. – 160.

Сафина Э.И. Названия птиц в татарском языке и их лексикографирование: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02 / Э.И. Сафина; Казан. гос. ун-т им. В.И. Ульянова-Ленина. – Казань, 2005. – 27 с.

Список птиц Российской Федерации / Коблик Е.А., Редькин Я.А., Архипов В.Ю. – М.: Товарищество научных изданий КМК, 2006. – 256 с.

Татарстанның үсемлекләр һәм хайваннар дөньясы: уку әсбабы / И.И. Рәхимов, К.К. Ибраһимова; русчадан Ф.Г. Ииштирәкова, Р.З. Закирова тәрҗ. – Казан: Мәгариф, 2007. – 199 б.: рәс. б-н.

Татар теленең аңлатмалы сүзлеге / баш ред. проф. Ф.Ә. Ганиев. – Казан: Матбугат йорты, 2005. – 832 б.

Татар теленең аңлатмалы сүзлеге: I том: А–В. – Казан: ТӘһСИ, 2015. – 712 б.

Татар теленең аңлатмалы сүзлеге: II том: Г–Й. – Казан: ТӘһСИ, 2016. – 748 б.

Татар теленең аңлатмалы сүзлеге: III том: К. – Казан: ТӘһСИ, 2017. – 744 б.

Татар теленең аңлатмалы сүзлеге: Өч томда / редкол.: Л.Т. Мәхмүтова, М.Г. Мөхәммәдиев, К.С. Сабиров, Ш.С. Ханбикова; СССР ФА КФ Г.Ибраһимов ис. ТӘТИ. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1977–1981.

Татар теленең диалектологик сүзлеге / Л.Т. Мәхмүтова ред. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1969. – 642 б.

Татар теленең зур диалектологик сүзлеге / Төз.: Ф.С. Баязитова, Д.Б. Рамазанова, З.Р. Садыйкова, Т.Х. Хәйретдинова. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 839 б.

Татар теленең диалектологик сүзлеге / Д.Б. Рамазанова ред. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1993. – 459 б.

Татар халык иҗаты. Мәкальләр һәм әйтемнәр (кереш мәкалә авторы Х. Мәхмүтов). – Казан: Татар. кит. нәшр., 1987. – 592 б.

Татар халык мәкальләре (кереш мәкалә авторы һәм җыючысы, төзүчесе Нәкый Исәнбәт). Өч томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1959, 1963, 1967.

Татарская энциклопедия. Т. I–IV. Казань: Ин-т Татар. энцикл. АН РТ, 2002, 2005, 2006, 2008.

Татарско-русский словарь. Ок. 38 000 слов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1966. – 863 с.

Татарско-русский словарь: В 2-х т. – Казань: Магариф, 2007.

Тимергалин А. Миллият сүзлеге: Аңлатмалы сүзлек / А. Тимергалин. – Казан: Мәгариф, 2007. – 575 б.

Тимергалин А. Миллият сүзлеге: аңлатмалы сүзлек / А. Тимергалин. – 3 томда. I т.: А–И хәрефләре. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2016. – 783 б.

Тимергалин А. Миллият сүзлеге: аңлатмалы сүзлек. / А. Тимергалин. – 3 томда. II т.: Й–Р хәрефләре. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2017. – 684 б.

ШАРТЛЫ КЫСКАРТЫЛМАЛАР

ар. – Арча ягында кулланылган
әстр. – әстерхан сөйләше
бгрс. – богырыслан сөйләше
брб.д. – бараба диалекты
гәй. – гәй сөйләше
глз. – нократ сөйләшенең глазов урынчылыгы
диал. – диалекталь сүз
дөб. – дөбъяз сөйләше
злт. – златоуст сөйләше
к. – карагыз
каз.ар. – казан арты сөйләшләре төркеме
каз.ар.-крш. – казан арты керәшеннәре сөйләше
каз.ар.-лш. – казан арты – лаеш сөйләше
карс. – Карсун авылы сөйләше
клм. – калмак сөйләше
кргл. – каргалы сөйләше
кузн. – кузнецк сөйләше
лмб. – ләмбрә сөйләше
лш. – лаеш сөйләше
мәл. – мәләкәс сөйләше
минз. – минзәлә сөйләше
нокр. – нократ сөйләше
перм. – пермь сөйләше
саз я. – саз ягы сөйләше
себ. – себер сөйләшләре

сир. – сирәк кулланыла (яки элек кулланылган)
сөйл. – сөйләм телендә
срг. – сергач сөйләше
стрл. – стәрлетамак сөйләше
тара. – тара сөйләше
тбл. – тобол сөйләше
твр. – тевриз сөйләше
тмн. – темников сөйләше
том.д. – том диалекты
төм. – төмән сөйләше
тпк. – тепекәй сөйләше
трбс. – турбаслы сөйләше
трх. – тархан сөйләше
туб.-ирт.д. – тубыл-иртыш диалекты
урт.д. – урта диалект
чст. – чистай сөйләше
эчк. – эчкен сөйләше
яүшт. – яүштә-чат сөйләше

ТАТАР АЛФАВИТЫ

Аа	Зз	Пп	Чч
Әә	Ии	Рр	Шш
Бб	Йй	Сс	Щщ
Вв	Кк	Тт	ъ
Гг	Лл	Уу	Ыы
Дд	Мм	Үү	ь
Ее	Нн	Фф	Ээ
Ёё	ң	Хх	Юю
Жж	Оо	Һһ	Яя
Җҗ	Өө	Цц	

А

АГАЯК, ак аяклы чебенче Белоножка *Enicurus scouleri*
АЕРЫКОЙРЫК[Т] *к.* карлыгач → кыя карлыгачы
АКБАШ[Т]**, ак башлы каз, су тавыгы** *к.* кашкалак
АКБҮКСӘ[Р]**, ак бүксәле ишкәкканат** Белобрюшка *Cyclorrhynchus psittacula*
АККАНАТ[Т], **ак канатлы тургай** Жаворонок белокрылый *Melanocorypha leucoptera*
АККОШ, *диал.* қуу / ақ қуу (*твр.*), ағош (*брб.д.*), аққу (*әстр.*) Лебедь

Америка аккошы[Р] Лебедь американский *Cygnus columbianus*
Кара аккош Лебедь чёрный *Cygnus atratus*
Кара муенлы аккош Лебедь черношейный *Cygnus melancoryphus*
Кара томшыклы аккош[Р] Лебедь-трубач *Cygnus buccinator*
Кече аккош[Р]**, тундра аккошы** Лебедь малый *Cygnus bewickii*
Нәфис аккош[Т]**, сары борынлы аккош** Лебедь-кликун *Cygnus cygnus*
Сары борынлы аккош *к.* нәфис аккош
Тундра аккошы *к.* кече аккош
Ысылдавык аккош[Т] Лебедь-шипун *Cygnus olor*

АККҮЗ Белоглазка

АККҮЗ КОШЛАР Белогла́зковые *Zosteropidae* (семьялык)
Коңгырт аккүз[Р] *к.* чыпчык → ак күзле чыпчык

АКМУЕН[Р]**, ак муенлы каз** Белошей *Anser canagicus*
АКЧАРЛАК, *диал.* ақсырдақ (*злт.*), қазыйақ (*минз.*), қәлмәргән (*туб.-ирт.д.*) Чайка

АКЧАРЛАК КОШЛАР Ча́йковые, чайки *Laridae* (семьялык)
Ак акчарлак[Р] Чайка белая *Pagophila eburnea*

Ал акчарлак[Р] Чайка розовая *Rhodostethia rosea*
Бонапарт акчарлагы[Р] Чайка бонапартова *Larus philadelphia*
Борынгы акчарлак[Р] Чайка реликтовая *Larus relictus*
Гади акчарлак[Т] *к.* күл акчарлагы
Диңгез акчарлагы[Т] Чайка морская *Larus marinus*
Кара башлы акчарлак[Р] Чайка черноголовая *Larus melanocephalus*
Кара койрыклы акчарлак Чайка чернохвостая *Larus crassirostris*
Каспий акчарлагы[Р] Чеграва *Hydroprogne caspia*
Кечкенә акчарлак[Т] Чайка малая *Larus minutus*
Котып акчарлагы[Т] Бургомистр, чайка полярная большая *Larus hyperboreus*
Көмеш акчарлак[Т] Чайка серебристая *Larus argentatus*
Көнчыгыш акчарлагы[Т] Халей (клуша восточная) *Larus heuglini*
Көнчыгыш себер акчарлагы Чайка восточносибирская *Larus vegae*
Көрән башлы акчарлак[Р] Чайка буроголовая *Larus brunnicephalus*
Күк акчарлак[Т] Чайка сизая *Larus canus*
Күл акчарлагы[Т]**, гади акчарлак** Чайка озёрная *Larus ridibundus*
Кытай акчарлагы[Р] Чайка китайская *Larus saundersi*
Нәфис акчарлак[Р] Голубок морской *Larus genei*
Өч бармаклы акчарлак[Р] Моевка *Rissa tridactyla*
Поляр акчарлак[Р] Чайка полярная *Larus glaucoides*
Сары томшыклы акчарлак[Т] Клуша *Larus fuscus*
Сәнәк койрыклы акчарлак[Р] Чайка вилохвостая *Xema sabini*
Соры канатлы акчарлак[Р] Чайка серокрылая *Larus glaucescens*
Тын океан акчарлагы[Р] Чайка тихоокеанская *Larus schistisagus*

СУКИСӘР АКЧАРЛАК Водорез

Африка сукисәр акчарлагы Водорез африканский *Rynchops flavirostris*
Кара сукисәр акчарлак Водорез чёрный *Rynchops nigra*

Һинд сукисәр акчарлагы Водорез индийский *Rynchops albicollis*

ҮЛӘКСӘ АКЧАРЛАГЫ Поморник

Зур үләксә акчарлагы[Р] Поморник большой *Stercorarius skua*

Көньяк поляр үләксә акчарлагы[Р] Поморник южнополярный *Stercorarius maccormicki*

Кыска койрыклы үләксә акчарлагы[Т] Поморник короткохвостый *Stercorarius parasiticus*

Озын койрыклы үләксә акчарлагы[Р] Поморник длиннохвостый *Stercorarius longicaudus*

Уртача үләксә акчарлагы[Т] Поморник средний *Stercorarius pomarinus*

ШАРКЫЛДЫК АКЧАРЛАК Хохотун

Кара башлы шаркылдык акчарлак Хохотун черноголовый *Larus ichthyaetus*

АЛМАБАШ[Т]**, алмабаш чүрәкәй, сызгырак чүрәкәй** *к.* чүрәкәй → сыбызгы чүрәкәй

АЛЬБАТРОС Альбатрос

АЛЬБАТРОС КОШЛАР Альбатро́совые *Diomedeidae* (семьялык)

Ак аркалы альбатрос[Р] Альбатрос белоспинный *Phoebastria albatrus*

Илгизәр альбатрос Альбатрос странствующий *Diomedea exulans*

Кара аркалы альбатрос[Р] Альбатрос тёмноспинный *Phoebastria immutabiis*

Кара аяклы альбатрос[Р] Альбатрос черноногий *Phoebastria nigripes*

А́РА А́ра

Зәңгәр-сары ара Ара сине-жёлтый *Ara ararauna*

Кызыл ара Ара красный *Ara macao*

Сөмбел ара Ара гиацинтовый *Anodorhynchus hyacinthinus*

А́РГУС Аргус

Зур аргус Аргус большой *Argusianus argus*

Ә

ӘБЕРЧЕН[т]**,** *диал.* ала туба (*перм.*), туба (*минз.*) Вяхирь *Columba palumbus*

Япон әберчене Вяхирь японский *Columba janthina*

ӘТӘЛГЕ[т] *к.* балабан

Гади әтәлге *к.* балабан → гади балабан

Европа әтәлгесе *к.* балабан → Европа балабаны

Монгол әтәлгесе *к.* балабан → Монгол балабаны

Себер әтәлгесе *к.* балабан → Себер балабаны

Тибет әтәлгесе *к.* балабан → Тибет балабаны

Төркестан әтәлгесе *к.* балабан → Төркестан балабаны

ӘТӘЧ, *диал.* этәз (*каз.ар.*), этәс (*минз., глз., нокр.*), этиц (*клм.*), эцәт (*срг.*), әчәт (*чст., срг., мәл., карс.*) Петух

Банкив әтәче, банкив тавыгы, куаклык тавыгы Петух банкивский, курица банкивская джунглевая *Gallus gallus*

Б

БАБАКОШ Пеликан

БАБАКОШЛАР Пелика́новые *Pelecanidae* (семьялык)

БАБАКОШСЫМАННАР Пеликанообра́зные *Pelecaniformes* (отряд)

Алсу бабакош[т] Пеликан розовый *Pelecanus onocrotalus*

Бөдрә бабакош[т]**, көдрәч бабакош** Пеликан кудрявый *Pelecanus crispus*

Көдрәч бабакош[т] *к.* бөдрә бабакош

БАКААВЫЗ Лягушкорот

БАКААВЫЗ КОШЛАР Лягушкоро́ты, совиные козодои, белоноги *Podargidae* (семьялык)

Австралия ябалаксыман бакаавызы Лягушкорот совиный австралийский, белоног карликовый *Aegotheles cristatus*

Колаклы бакаавыз Лягушкорот ушастый *Batrachostomus auritus*

Көлсу бакаавыз Лягушкорот дымчатый, белоног исполинский *Podargus strigoides*

Мәрмәр бакаавыз Лягушкорот мраморный *Podargus ocellatus*

Соры башлы бакаавыз Лягушкорот сероголовый *Batrachostomus poliolophus*

Тәңкәле бакаавыз Лягушкорот чешуйчатый *Batrachostomus stellatus*

БАКЛАН, диңгез козгыны, *диал.* палыкцы (*төм., тбл., брб.д.*) Баклан

БАКЛАН КОШЛАР Бакла́новые *Phalacrocoracidae* (семьялык)

Беринг бакланы[Р], **Беринг диңгез козгыны** Баклан берингов *Phalacrocorax pelagicus*

Бүрекле баклан[Р], **бүрекле диңгез козгыны** Баклан хохлатый *Phalacrocorax aristotelis*

Зур баклан[Т], **зур диңгез козгыны** Баклан большой *Phalacrocorax carbo*

Зур колаклы баклан[Р], **зур колаклы диңгез козгыны** Баклан ушастый *Phalacrocorax auritus*

Кечкенә баклан[Р], **кечкенә диңгез козгыны** Баклан малый *Phalacrocorax pygmaeus*

Кызыл йөзле баклан[Р], **кызыл йөзле диңгез козгыны** Баклан краснолицый *Phalacrocorax urile*

Стеллер бакланы[Р], **Стеллер диңгез козгыны** Баклан стеллеров *Phalacrocorax perspicillatus*

Япон бакланы[Р], **Япон диңгез козгыны** Баклан японский *Phalacrocorax capillatus*

БАЙГЫШ, мәче башлы ябалак, зур колаклы ябалак, ихахай ябалак, чырайсыз ябалак, төнге ябалак, *диал.* бабалаш (*перм.*), үгү (*тбл.*), қарабылқы (*том.д.*), филим (*нокр.*), өкө (*перм., злт.*), өкө йабалагы (*тпк.*), өхө (*саз.я.*), ихахай җабалақ (*дөб.*) Филин *Bubo bubo*

Аксыл байгыш Филин бледный *Bubo lacteus*

Африка байгышы Филин африканский *Bubo africanus*

Балык байгышы[Р] Филин рыбный *Ketupa blakistoni*

Гвинея байгышы Филин гвинейский *Bubo poensis*

Көнбатыш Африка байгышы Филин западноафриканский *Bubo leucostictus*

Непал байгышы Филин непальский *Bubo nipalensis*

Соры байгыш Филин серый *Bubo cinerascens*

Филиппин байгышы Филин филиппинский *Bubo philippensis*

Чүл байгышы Филин пустынный *Bubo ascalaphus*

БАКЫЛДЫК[р] Ква́ква *Nycticorax nycticorax*

Япон бакылдыгы[р] Кваква японская, выпь японская *Gorsachius goisagi*

Яшел бакылдык[р] Кваква зелёная *Butorides striatus*

БАЛАБАН[т], **этәлге** Балобан *Falco cherrug*

Гади балабан, гади этәлге Балобан обыкновенный *Falco cherrug cherrug*

Европа балабаны, Европа этәлгесе Балобан европейский *Falco cherrug danubialis*

Монгол балабаны, монгол этәлгесе Балобан монгольский *Falco cherrug milvipes*

Себер балабаны, Себер этәлгесе Балобан сибирский *Falco cherrug saceroides*

Тибет балабаны, Тибет этәлгесе Балобан тибетский *Falco cherrug hendersoni*

Төркестан балабаны, Төркестан этәлгесе Балобан туркестанский *Falco cherrug coatsi*

БАЛИМӘР Медосос

БАЛИМӘР КОШЛАР Медосо́совые *Meliphagidae* (семьялык)

Җырчы балимәр Медосос певчий *Meliphaga virescens*

БАЛКҮРСӘТКЕЧ Медоуказчик

БАЛКҮРСӘТКЕЧ КОШЛАР Медоука́зчиковые *Indicatoridae* (семьялык)

Ак койрыклы балкүрсәткеч Медоуказчик белохвостый *Melignomon zenkeri*

Гвинея балкүрсәткече Медоуказчик гвинейский *Indicator willcocksi*

Зур балкүрсәткеч Медоуказчик большой *Indicator indicator*

Калын томшыклы балкүрсәткеч Медоуказчик толстоклювый *Indicator conirostris*

Кече балкүрсәткеч Медоуказчик малый *Indicator minor*

Көньяк африка балкүрсәткече Медоуказчик восточноафриканский *Indicator meliphilus*

Кыска томшыклы балкүрсәткеч Медоуказчик короткоклювый *Indicator pumilio*

Лира койрыклы балкүрсәткеч Медоуказчик лирохвостый *Melichneutes robustus*

Малайзия балкүрсәткече Медоуказчик малайский *Indicator archipelagicus*

Нәзек томшыклы балкүрсәткеч Медоуказчик тонкоклювый *Prodotiscus regulus*

Нәзек томшыклы кәрлә балкүрсәткеч Медоуказчик тонкоклювый карликовый *Prodotiscus insignis*

Нәзек томшыклы яшел балкүрсәткеч Медоуказчик тонкоклювый зелёный *Prodotiscus zambesiae*

Нәни балкүрсәткеч Медоуказчик крошечный *Indicator exilis*

Сары аяклы балкүрсәткеч Медоуказчик желтоногий *Melignomon eisentrauti*

Тимгелле балкүрсәткеч Медоуказчик пятнистый *Indicator maculatus*

Һинд балкүрсәткече Медоуказчик индийский *Indicator xanthonotus*

Чуар башлы балкүрсәткеч Медоуказчик пестролобый *Indicator variegatus*

БАНАНАШАР Бананое́д, тура́ко

БАНАНАШАР КОШЛАР Тура́ковые, тура́ко, банано́еды *Musophagidae* (семьялык)

БАНАНАШАРСЫМАННАР Туракообра́зные *Musophagiformes* (отряд)

Ак кикрикле бананашар Турако белохохлый *Tauraco leucolophus*

Ак колаклы бананашар Турако белоухий *Tauraco leucotis*

Ак корсаклы бананашар Турако белобрюхий *Tauraco leucolophus*

Гвинея бананашары Турако гвинейский *Tauraco persa*

Зәңгәр аркалы бананашар Турако синеспинный *Tauraco macrorhynchos*

Зәңгәр кикрикле бананашар Турако синехохлый *Tauraco hartlaubi*

Кара томшыклы бананашар Турако черноклювый *Tauraco schuetti*

Кызыл кикрикле бананашар Турако краснохохлый *Tauraco erythrolophus*

Озын кикрикле бананашар Турако длиннохохлый *Tauraco livingstonii*

Якалы бананашар Турако шлемоносный *Tauraco corythaix*

БАРКЫЛДЫК[р] Деряба *Turdus viscivorus*

БӘРӘН КАРАГЫ[р], **бәрәнкарак, сакаллы карчыга, бәрән бөркете, сакалтәй** *к.* карчыга → бәрән карчыгасы

БӘРӘНКАРАК[р], **бәрән карагы, сакаллы карчыга, сакалтәй, бәрән бөркете** *к.* карчыга → бәрән карчыгасы

БЕЗГЕЛДӘК[р], **дала кошы** Стре́пет Tetrax tetrax

БЕЗКОЙРЫК[т], **кылкойрык** Шилохвость *Anas acuta*

БЕЗТОМШЫК[т] Шилоклювка *Recurvirostra avosetta*

Австралия безтомшыгы Шилоклювка австралийская *Recurvirostra novaehollandiae*

Америка безтомшыгы Шилоклювка американская *Recurvirostra americana*

Анд безтомшыгы Шилоклювка андская *Recurvirostra andina*

БИБЕК[т], **таззит,** *диал.* лыйлыҡ (*тбл.*), лыйлых (*саз.я.*) *к.* тәкәрлек

БОҖЫР[т], **чуар көртлек**, *диал.* цел (*туб.-ирт.д.*), чел (*брб.д.*), цил (*тбл., брб.д.*), пыҗыр (*чст.*) Рябчик *Bonasa bonasia*

БОЛДЫРЫК, дала күгәрчене, чуар күгәрчен Рябок

БОЛДЫРЫК КОШЛАР Рябко́вые *Pteroclididae* (Pteroclidae) (семьялык)

БОЛДЫРЫКСЫМАННАР Рябкообра́зные *Pterocliformes* (отряд)

Ак корсаклы болдырык[р], **ак корсаклы дала күгәрчене, ак корсаклы чуар күгәрчен** Рябок белобрюхий *Pterocles alchata*

Буй-буйлы болдырык, буй-буйлы дала күгәрчене, буй-буйлы чуар күгәрчен Рябок полосатый *Pterocles indicus*

Җирән бүрекле болдырык, җирән бүрекле дала күгәрчене, җирән бүрекле чуар күгәрчен Рябок рыжешапочный *Pterocles coronatus*

Кара битле болдырык, кара битле дала күгәрчене, кара битле чуар күгәрчен Рябок чернолицый *Pterocles decoratus*

Кара корсаклы болдырык[р], **кара корсаклы дала күгәрчене, кара корсаклы чуар күгәрчен** Рябок чернобрюхий *Pterocles orientalis*

Көньяк Африка болдырыгы, Көньяк Африка дала күгәрчене, Көньяк Африка чуар күгәрчене Рябок южноафриканский *Pterocles namaqua*

Мадагаскар болдырыгы, **Мадагаскар дала күгәрчене, Мадагаскар чуар күгәрчене** Рябок мадагаскарский *Pterocles personatus*

Сары тамаклы болдырык, **сары тамаклы дала күгәрчене, сары тамаклы чуар күгәрчен** Рябок желтогорлый *Pterocles gutturalis*

Сенегал болдырыгы, **сенегал дала күгәрчене, сенегал чуар күгәрчене** Рябок сенегальский *Pterocles exustus*

Тимгелле болдырык, **тимгелле дала күгәрчене, тимгелле чуар күгәрчен** Рябок пятнистый *Pterocles burchelli*

Төнге болдырык, төнге дала күгәрчене, төнге чуар күгәрчен Рябок ночной *Pterocles bicinctus*

БӨРКЕТ[Т]**,** *диал.* олоҡош (*трх.*), ҡуҡ ҡошо (*бгрс.*), көцөгән (*себ.*), ҡараҡуш (*яүшт., брб.д.*), ҡолаты (*брб.д.*) Беркут *Aquila chrysaetos*

Аккойрык бөркет[Р] *к.* каракош → елга каракошы

Бәрән бөркете[Р]**, бәрән карагы, бәрәнкарак, сакалтәй, сакаллы карчыга** *к.* карчыга → бәрән карчыгасы

Үләт бөркете[Т] *к.* каракош → кабер каракошы

ДИҢГЕЗ БӨРКЕТЕ Орлан

Ак башлы диңгез бөркете[Р] Орлан белоголовый *Haliaeetus leucocephalus*

Ак җилкәле диңгез бөркете[Р] Орлан белоплечий *Haliaeetus pelagicus*

Ак койрыклы диңгез бөркете[Т]**, елга каракошы** Орлан-белохвост *Haliaeetus albicilla*

Грифсыман диңгез бөркете Орлан грифовый, гриф пальмовый *Gypohierax angolensis*

Кара диңгез бөркете[Р] Орлан чёрный *Haliaeetus (pelagicus) niger*

Озын койрыклы диңгез бөркете[Р] Орлан-долгохвост *Haliaeetus leucoryphus*

БӨТЕРЧЕК БАШ[Т] *к.* ысылдавык

БҮДӘНӘ[Т] *к.* бытбылдык

Австралия бүдәнәсе *к.* бытбылдык → Австралия бытбылдыгы

Гади бүдәнә *к.* бытбылдык → гади бытбылдык

Кара күкрәкле бүдәнә *к.* бытбылдык → кара күкрәкле бытбылдык

Телсез бүдәнә, япон бүдәнәсе *к.* бытбылдык → телсез бытбылдык, япон бытбылдыгы

Яңа Зеландия бүдәнәсе *к.* бытбылдык → Яңа Зеландия бытбылдыгы

Япон бүдәнәсе, телсез бүдәнә *к.* бытбылдык → телсез бытбылдык, япон бытбылдыгы

БҮЗДӘК[т] Щур *Pinicola enucleator*

БҮЗТОЙГЫН *к.* торымтай

БЫЛБЫЛ I, былбыл кош, гандәлиб *к.* сандугач

БЫЛБЫЛ II Бюльбюль

БЫЛБЫЛ КОШЛАР Бюльбю́левые, короткопа́лые дрозды *Pycnonotidae* (семьялык)

Ак кашлы чын былбыл Бюльбюль белобровый настоящий *Pycnonotus luteolus*

Ак күзле чын былбыл Бюльбюль белоглазый настоящий *Pycnonotus simplex*

Ак күкрәкле чын былбыл Бюльбюль бурогрудый настоящий *Pycnonotus xanthorrhous*

Ак яңаклы чын былбыл Бюльбюль белощёкий настоящий *Pycnonotus leucogenys*

Алсу корсаклы чын былбыл Бюльбюль розовобрюхий настоящий *Pycnonotus cafer*

Кара башлы чын былбыл Бюльбюль черноголовый настоящий *Pycnonotus atriceps*

Кара былбыл Бюльбюль чёрный *Hypsipetes leucocephalus*

Кечкенә чын былбыл Бюльбюль малый настоящий *Pycnonotus erythropthalmos*

Күзлекле чын былбыл Бюльбюль очковый настоящий *Pycnonotus nieuwenhuisii*

Кызыл күзле чын былбыл Бюльбюль красноглазый настоящий *Pycnonotus brunneus*

Кызыл яңаклы чын былбыл Бюльбюль краснощёкий настоящий *Pycnonotus jocosus*

Кыска бармаклы былбыл[р] Бюльбюль короткопалый *Microscelis amaurotis*

Сакаллы чын былбыл Бюльбюль бородатый настоящий *Pycnonotus barbatus*

Сары бүрекле чын былбыл Бюльбюль желтошапочный настоящий *Pycnonotus zeylanicus*

Сары колаклы чын былбыл Бюльбюль желтоухий настоящий *Pycnonotus penicillatus*

Сары корсаклы чын былбыл Бюльбюль желтобрюхий настоящий *Pycnonotus goiavier*

Сары тамаклы чын былбыл Бюльбюль желтогорлый настоящий *Pycnonotus xantholaemus*

Соры башлы чын былбыл Бюльбюль сероголовый настоящий *Pycnonotus priocephalus*

Чуар чын былбыл Бюльбюль пёстрый настоящий *Pycnonotus striatus*

БЫЛБЫЛ КОШ, былбыл, гандәлиб *к.* сандугач

БЫТБЫЛДЫК[Т], **бүдәнә** Пéрепел

Австралия бытбылдыгы, австралия бүдәнәсе Перепел австралийский *Coturnix pectoralis*

Гади бытбылдык, гади бүдәнә Перепел обыкновенный *Coturnix coturnix*

Кара күкрәкле бытбылдык, кара күкрәкле бүдәнә Перепел черногрудый *Coturnix coromandelica*

Телсез бытбылдык, япон бытбылдыгы, телсез бүдәнә, япон бүдәнәсе Перепел японский, перепел немой Coturnix japonica

Яңа Зеландия бытбылдыгы, Яңа Зеландия бүдәнәсе Перепел новозеландский *Coturnix novaezelandiae*

Япон бытбылдыгы, япон бүдәнәсе, телсез бытбылдык, телсез бүдәнә *к.* телсез бытбылдык

БЫТЫЛДАВЫК Говорушка (акчарлак кошлар семьялыгыннан)

Кызыл аяклы бытылдавык[Р] Говорушка красноногая *Rissa brevirostris*

В

ВИЛЬСОНИЯ Вильсония

Кечкенә вильсония[Р] Вильсония малая *Wilsonia pusilla*

Г

ГАГА, төньяк диңгез үрдәге Гага

Гади гага[Р] *к.* үрдәк → төньяк диңгез үрдәге → гади төньяк диңгез үрдәге

Кикрикле гага[Т] *к.* үрдәк → төньяк диңгез үрдәге → кикрикле төньяк диңгез үрдәге

Күзлекле гага[Р] *к.* үрдәк → төньяк диңгез үрдәге → күзлекле төньяк диңгез үрдәге

Себер гагасы[Р]**, Стеллер гагасы** *к.* үрдәк → төньяк диңгез үрдәге → Стеллер төньяк диңгез үрдәге

Стеллер гагасы[Р] *к.* үрдәк → төньяк диңгез үрдәге → Себер төньяк диңгез үрдәге

ГАГАРА, диңгез казы Гагара

ГАГАРА КОШЛАР Гага́ровые *Gaviidae* (семьялык)

ГАГА́РАСЫМАННАР Гагарообра́зные *Gaviiformes* (отряд)

Ак муенлы гагара[Р] *к.* каз → диңгез казы → ак муенлы диңгез казы

Ак томшыклы гагара[Р] *к.* каз → диңгез казы → ак томшыклы диңгез казы

Кара бүксәле гагара[Т] *к.* каз → диңгез казы → кара бүксәле диңгез казы

Кара томшыклы гагара[Р] *к.* каз → диңгез казы → кара томшыклы диңгез казы

Кызыл бүксәле гагара[Т] *к.* каз → диңгез казы → кызыл бүксәле диңгез казы

Поляр гагара *к.* каз → диңгез казы → поляр диңгез казы

ГАГАРКА, төньяк диңгез кошы Гагарка

Канатсыз гагарка *к.* канатсыз төньяк диңгез кошы

ГАНДӘЛИБ, былбыл, былбыл кош *к.* сандугач

ГА́РПИЯ Гарпия

Көньяк Америка гарпиясе Гарпия южноамериканская *Harpia harpyja*

ГАРШНЕП[Т] (уҗым шөлдиләре семьялыгыннан) Гаршнеп *Lymnocryptes minimus*

ГОАЦИ́Н Гоацин *Opisthocomus hoazin*

ГОАЦИН КОШЛАР Гоаци́новые *Opisthocomidae* (семьялык)

ГРИФ Гриф

АМЕРИКА ГРИФЛАРЫ Американские грифы *Cathartidae Lafresnaye* (семьялык)

Ак башлы грифТ *к.* тазгара

Бенгаль грифыР Гриф бенгальский *Gyps bengalensis*

Гриф-ана күркә Гриф-индейка *Cathartes aura*

Грифсыман диңгез бөркете Гриф аальмовый, орлан грифовый

Затлы гриф Гриф королевский *Sarcoramphus papa*

Кар грифы, Һималай грифы *к.* комай

Кара грифТ Гриф чёрный *Aegypius monachus*

Һималай грифы, кар грифы *к.* комай

ГУАХАРО Гуахаро, жиряк *Steatornis caripensis*

ГУАХА́РО КОШЛАР Гуаха́ро *Steatornithidae* (семьялык)

Д

ДАВЫЛ КОШЫ, качу́рка Качу́рка

ДАВЫЛ КОШЛАРЫ, качу́ркалар Качу́рковые *Hydrobatidae* (семьялык)

Кечкенә давыл кошыР Качурка малая *Oceanodroma monorhis*

Күк давыл кошыР Качурка сизая *Oceanodroma furcata*

Мадейра давыл кошы Качурка мадейрская *Oceanodroma castro*

Төньяк давыл кошыР Качурка северная *Oceanodroma leucorhoa*

Туры койрыклы давыл кошыР Качурка прямохвостая *Hydrobates pelagicus*

ДАВЫЛ ХӘБӘРЧЕСЕ Буреве́стник

ДАВЫЛ ХӘБӘРЧЕЛӘРЕ Буреве́стниковые *Procellariidae* (семьялык)

ДАВЫЛХӘБӘРЧЕСЕСЫМАННАР, көпшәтомшыклылар Буревестникообра́зные *Procellariiformes* (отряд)

Аксыл аяклы давыл хәбәрчесеР Буревестник бледноногий *Puffinus carneipes*

Буллер давыл хәбәрчесеР Буревестник буллеров *Puffinus bulleri*

Кечкенә давыл хәбәрчесе Буревестник малый *Puffinus puffinus*

Куркусыз давыл хәбәрчесе[Р] Глупыш *Fulmarus glacialis*

Левант давыл хәбәрчесе[Р] Буревестник левантский *Puffinus yelkouan*

Нәзек томшыклы давыл хәбәрчесе[Р] Буревестник тонкоклювый *Puffinus tenuirostris*

Соры давыл хәбәрчесе[Р] Буревестник серый *Puffinus griseus*

Чуар битле давыл хәбәрчесе[Р] Буревестник пестролицый *Calonectris leucomelas*

Чуар корсаклы зур давыл хәбәрчесе[Р] Буревестник пестробрюхий большой *Puffinus gravis*

ДАЛА КОШЫ *к.* безгелдәк

ДЖЕК[Р] *к.* дүдәк → көяз дүдәк

ДӨЯ КОШЫ *к.* тәвә кошы

ДРО́НГО Дро́нго *Dicrurus*

ДРО́НГО КОШЛАР Дро́нговые *Dicruridae* (семьялык)

Кара дронго[Р] Дронго чёрный *Dicrurus macrocerus*

Лира койрыклы дронго[Р] Дронго лирохвостый *Dicrurus hottentottus*

ДҮДӘК[Т]**, дала күркәсе, кыр күркәсе,** *диал.* дуwадақ (*минз., әстр.*) Дрофа *Otis tarda*

ДҮДӘК КОШЛАР Дрофи́ные Otididae (семьялык)

Австралия дүдәге Дрофа австралийская большая *Ardeotis australis*

Африка дүдәге Дрофа африканская большая *Ardeotis kori*

Кара бүксәле кечкенә дүдәк Дрофа чернобрюхая малая *Lissotis melanogaster*

Кара тамаклы кечкенә дүдәк Дрофа черногорлая малая *Eupodotis vigorsii*

Кечкенә кара дүдәк Дрофа чёрная малая *Afrotis afra*

Кечкенә күк дүдәк Дрофа голубая малая *Eupodotis caerulescens*

Кечкенә Сенегал дүдәге Дрофа сенегальская малая *Eupodotis senegalensis*

Кечкенә соры дүдәк Дрофа бурая малая *Eupodotis humilis*

Көяз дүдәк[Р]**, джек** Джек, дрофа-красотка *Chlamydotis macqueenii*

Сакаллы кечкенә дүдәк Дрофа бородатая малая *Houbaropsis bengalensis*

Һиндстан дүдәге Дрофа индийская большая *Ardeotis nigriceps*

Е

ЕЛАНАШАР[Т]**, елан карчыгасы** Змееяд *Circaetus gallicus*

ЕЛАНМУЕН Змеешейка

ЕЛАНМУЕН КОШЛАР Змеешейковые *Anhingidae* (семьялык)

Австралия еланмуены Змеешейка австралийская *Anhinga novaehollandiae*

Америка еланмуены Змеешейка американская *Anhinga anhinga*

Африка еланмуены Змеешейка африканская *Anhinga rufa*

Һинд еланмуены Змеешейка индийская *Anhinga melanogaster*

Җ

ҖӘННӘТ КОШЫ, оҗмах кошы Птица райская

ҖӘННӘТ КОШЛАРЫ Райские птицы *Paradisaeidae* (семьялык)

Зәңгәр җәннәт кошы, зәңгәр оҗмах кошы Птица райская синяя *Paradisaea rudolphi*

Зур җәннәт кошы, зур оҗмах кошы Птица райская большая *Paradisaea apoda*

Кечкенә җәннәт кошы, кечкенә оҗмах кошы Птица райская малая *Paradisaea minor*

Кызыл җәннәт кошы, кызыл оҗмах кошы Птица райская красная *Paradisaea rubra*

ҖЫРЧЫ КОШ Древесница, певун

Мирт җырчы кошы[Р] Древесница миртовая (певун миртовый) *Dendroica coronata*

Елга җырчы кошы[Р] Певун речной *Seiurus noveboracensis*

Җирән башлы җырчы кош Древесница рыжешапочная *Vermivora celata*

З

ЗОНОТРИХИЯ *к.* чыпчык → кәләпүшле чыпчык

Ак кашлы зонотрихия[Р] *к.* чыпчык → ак кашлы кәләпүшле чыпчык

Ак муенлы зонотрихия *к.* чыпчык → ак муенлы кәләпүшле чыпчык

Җирән түшле зонотрихия *к.* чыпчык → җирән түшле кәләпүшле чыпчык

Кара кашлы зонотрихия[Р] *к.* чыпчык → кара кашлы кәләпүшле чыпчык

Себер зонотрихиясе *к.* чыпчык → себер кәләпүшле чыпчыгы

И

ИБИС И́бис

ИБИС КОШЛАР И́бисовые *Threskiornithidae* (семьялык)

Ашлык ибисы[Т] *к.* озынтомшык

Изге ибис[Р] Ибис священный *Threskiornis aethiopicus*

Кара башлы ибис[Р] Ибис черноголовый *Threskiornis melanocephalus*

Кызыл аяклы ибис[Р] Ибис красноногий *Nipponia nippon*

ИГӘҮБОРЫН Крохаль

Зур игәүборын[Т] Крохаль большой *Mergus merganser*

Кабырчыклы игәүборын[Р], **тәңкәле игәүборын** Крохаль чешуйчатый *Mergus squamatus*

Озын томшыклы игәүборын[Т] Крохаль длинноносый *Mergus serrator*

Тәңкәле игәүборын[Р] *к.* кабырчыклы игәүборын

ИМӘНБОРЫН Дубонос

Гади имәнборын[Р] Дубонос обыкновенный *Coccothraustes coccothraustes*

Зур кара башлы имәнборын[Р] Дубонос черноголовый большой *Eophona personata*

Капюшонлы имәнборын Дубонос капюшонный *Coccothraustes abeillei*

Кечкенә кара башлы имәнборынР Дубонос черноголовый малый *Eophona migratoria*

Сары имәнборын Дубонос вечерний *Coccothraustes vespertinus*

Урман имәнборыныР Дубонос арчёвый *Mycerobas carnipes*

ИПАТКА *к.* диңгез тутые → Тын океан диңгез тутые

ИШКӘГАЯК О́луша

ИШКӘГАЯК КОШЛАР О́лушевые *Sulidae* (семьялык)

Битлекле ишкәгаяк Олуша масковая, олуша голуболицая *Sula dactylatra*

Көрән ишкәгаякР Олуша бурая *Sula leucogaster*

Күк ярылы ишкәгаяк Олуша голубоногая *Sula nebouxii*

Кызыл ярылы ишкәгаяк Р Олуша красноногая *Sula sula*

Перу ишкәгаягы Олуша перуанская *Sula variegata*

Себер ишкәгаягыР Олуша северная *Morus bassanus*

ИШКӘККАНАТ Чи́стик *Cepphus grylle*

ИШКӘККАНАТ КОШЛАР Чи́стиковые *Alcidae* (семьялык)

Ак бүксәле ишкәкканатР *к.* акбүксә

Күзлекле ишкәкканатР Чистик очковый *Cepphus carbo*

Тын океан ишкәкканатыР Чистик тихоокеанский *Cepphus columba*

Й

ЙӨГЕРЕККОШР**, йөгерек сакаллы шөлди** Бегунок *Cursorius cursor*

К

КА́ГУ Ка́гу *Rhynochetos jubatus*

КА́ГУ КОШЛАР Ка́гу *Rhynochetos* (семьялык)

КАЗ Гусь

КАЗСЫМАННАР Гусеобра́зные *Anseriformes* (отряд)

Ак башлы казТ**, акбаш, су тавыгы** *к.* кашкалак

Ак казР Гусь белый *Anser caerulescens (Chen caerulescens)*

Ак маңгайлы казТ Гусь белолобый *Anser albifrons*

Ак муенлы казР *к.* акмуен

Коры борынлы каз^Р^ *к.* корыборын
Кыска томшыклы ындыр казы^Р^ Гуменник короткоклювый *Anser brachyrhynchus*
Рос казы^Р^ Гусь Росса *Anser rossii*
Соры каз^Т^ Гусь серый *Anser anser*
Тау казы^Р^ Гусь горный *Anser indicus*
Чыелдык каз^Т^ Пискулька *Anser erythropus*
Ындыр казы^Т^ Гуменник *Anser fabalis*

ДИҢГЕЗ КАЗЫ, гагара Гагара

ДИҢГЕЗ КАЗЛАРЫ, гагара кошлар Гага́ровые *Gaviidae* (семьялык)

Ак муенлы диңгез казы^Р^**, ак муенлы гагара** Гагара белошейная *Gavia pacifica*

Ак томшыклы диңгез казы^Р^**, ак томшыклы гагара** Гагара белоклювая *Gavia adamsii*

Кара бүксәле диңгез казы^Т^**, кара бүксәле гагара** Гагара чернозобая *Gavia arctica*

Кара томшыклы диңгез казы^Р^**, кара томшыклы гагара** Гагара черноклювая *Gavia immer*

Кызыл бүксәле диңгез казы^Т^**, кызыл бүксәле гагара** Гагара краснозобая *Gavia stellata*

КЫЗЫЛКАЗ^Т^**, фламинго** Фламинго

КЫЗЫЛКАЗЛАР Флами́нговые *Phoenicopteridae* (семьялык)

КЫЗЫЛКАЗСЫМАННАР Фламингообра́зные *Phoenicopteriformes* (отряд)

Алсу кызылказ^Р^**, алсу фламинго** Фламинго розовый, фламинго обыкновенный *Phoenicopterus roseus*

ТУНДРА КАЗЫ, казарка Казарка

Ак яңаклы тундра казы^Т^**, ак яңаклы казарка** Казарка белощёкая *Branta leucopsis*

Америка тундра казы, Америка казаркасы Казарка американская *Branta bernicla nigricans*

Гавай тундра казы, Гавай казаркасы Казарка гавайская *Branta sandvicensis*

Канада тундра казы^Р^**, Канада казаркасы** Казарка канадская *Branta canadensis*

Кара тундра казы^Т^**, кара казарка** Казарка чёрная *Branta bernicla*

Кечкенә Канада тундра казы[Р]**, кечкенә Канада казаркасы** Казарка канадская малая *Branta hutchinsii*

Кызыл бүксәле тундра казы[Т]**, кызыл бүксәле казарка** Казарка краснозобая *Branta ruficollis*

КАЗАРКА *к.* каз → тундра казы

КАЙРА Кайра *Uria*

Калын томшыклы кайра[Р] Кайра толстоклювая *Uria lomvia*

Нәзек томшыклы кайра[Р] Кайра тонкоклювая *Uria aalge*

КАКАДУ Какаду

КАКАДУ КОШЛАР Какаду *Cacatuidae* (семьялык)

Ак койрыклы кара какаду Какаду траурный белохвостый *Calyptorhynchus latirostris*

Ак колаклы кара какаду Какаду траурный белоухий *Calyptorhynchus baudinii*

Кара какаду Какаду чёрный *Probosciger aterrimus*

Көрән башлы кара какаду Какаду траурный коричневоголовый *Calyptorhynchus lathami*

Сары колаклы кара какаду Какаду траурный желтоухий *Calyptorhynchus funereus*

Якалы какаду Какаду шлемоносный *Callocephalon fimbriatum*

КАЛАКТОМШЫК[Т] *к.* кашыктомшык

Кечкенә калактомшык *к.* кашыктомшык → кечкенә кашыктомшык

КАНМӘРГӘН[Т]**, балыкчы карчыга** Скопа *Pandion haliaetus*

КАНМӘРГӘН КОШЛАР, балыкчы карчыгалар Скопиные *Pandionidae*

КАРАБҮРЕК, **балан чыпчыгы**, *диал.* қар турғайы (*кргл.*), баланчи (*том.д.*) Снегирь

Гади карабүрек[Т] Снегирь обыкновенный *Pyrrhula pyrrhula*

Монгол карабүреге[Р]**, чүл чыпчыгы** Снегирь монгольский *Bucanetes mongolicus*

Соры карабүрек[Т]**, соры балан чыпчыгы** Снегирь серый *Pyrrhula cineracea*

Уссури карабүреге[Р] Снегирь уссурийский *Pyrrhula griseiventris*

Чүл карабүреге Снегирь пустынный *Bucanetes githagineus*

КАРАГАЙ *к.* үрдәк → карагай үрдәк

КАРАКАНАТ Сорокопу́т *Lanius*

КАРАКАНАТ КОШЛАР Сорокопу́товые *Laniidae* (семьялык)

Битлекле караканат Сорокопут маскированный *Lanius nubicus*
Зур караканат Сорокопут большой *Aquila clanga*
Зур соры караканат Сорокопут серый большой *Lanius excubitor*
Кара маңгайлы караканат[т] Сорокопут чернолобый, сорокопут средний *Lanius minor*
Кызыл башлы караканат[р] Сорокопут красноголовый *Lanius senator*
Озын койрыклы караканат Сорокопут длиннохвостый *Lanius schach*
Соры караканат[т] Сорокопут серый *Lanius excubitor*
Чөй койрыклы караканат[р] Сорокопут клинохвостый *Lanius sphenocercus*
Чүл караканаты[р] Сорокопут пустынный *Lanius meridionalis*
Юлбарыс төсле караканат[р] Сорокопут тигровый *Lanius tigrinus*
Япон караканаты[р] Сорокопут японский *Lanius bucephalus*

КАРАКОШ, *диал.* олоқош (*трх.*) Орёл
Бүрекле көньяк каракошы[р] Орёл хохлатый восточный (орёл хохлатый) *Spizaetus nipalensis*
Дала каракошы[р]**, әрем бөркете** Орёл степной *Aquila nipalensis*
Елга каракошы[р]**, аккойрык бөркет** Орлан-белохвост *Haliaeetus albicilla*
Кабер каракошы[т]**, каберлек бөркете, гүр каракошы, үләт бөркете** Могильник *Aquila heliaca*
Карчыгасыман каракош[р] Орёл ястребиный *Aquila fasciata*
Кафр каракошы[р] Орёл кафрский *Aquila verreauxii*
Кәрлә каракош[т] Орёл-карлик *Hieraaetus pennatus*
Кыланчык каракош, сәйяр каракош Орёл-скоморох *Terathopius ecaudatus*
Сәйяр каракош *к.* кыланчык каракош
Тавышлы зур каракош *к.* олыкош → тавышлы зур олыкош
Тавышлы кечкенә каракош *к.* олыкош → тавышлы кечкенә олыкош

КАРГА Ворона
КАРГА КОШЛАР Во́роновые, вра́новые *Corvidae* (семьялык)
Алтын карга[т]**, сары карга** *к.* корташар → саргылт корташар
Европа кара каргасы[р] Ворона чёрная европейская *Corvus corone*

Зур томшыклы карга[Р] Ворона большеклювая *Corvus macrorhynchos*

Имән каргасы[Т]**, күкшәкош**, **урман саесканы, күкканат, күккош** *к.* күкшә

Киң авызлы көнчыгыш каргасы Широкорот восточный *Eurystomus orientalis*

Көнчыгыш кара каргасы[Р] Ворона чёрная восточная *Corvus orientalis*

Көнчыгыш кече каргасы[Р] Воронок восточный *Delichon dasypus*

Кызыл бүксәле Альп каргасы Клушица *Pyrrhocorax pyrrhocorax*

Сары карга[Т]**, алтын карга** *к.* корташар → саргылт корташар

АЛА КАРГА Ворона серая

Ала карга[Т]**,** *диал.* ак билле карга (*лмб.*), йамаулы қарға (*тмн., лмб.,*), сарый карга (*тмн.*) Ворона серая *Corvus cornix*

КАРА КАРГА Грач

Кара карга[Т]**,** *диал.* барғылдақ (*том.д.*) Грач *Corvus frugilegus*

КҮК КАРГА, ра́кша Сизоворонка

Күк карга[Т]**, ракша** Сизоворонка *Coracias garrulus*

КАРДИНАЛ Кардинал

Зәңгәр төстәге солы кардиналы[Р] Кардинал овсянковый индиговый *Passerina cyanea*

Кызыл кардинал Кардинал красный *Cardinalis cardinalis*

Тутыйкошсыман кардинал Кардинал попугайный *Cardinalis sinuatus*

КАРИА́МА Кариа́ма

КАРИАМА КОШЛАР Кариа́мовые *Cariamidae* (семьялык)

Бүрекле кариама Кариама хохлатая *Cariama cristata*

Кара аяклы кариама Кариама черноногая *Chunga burmeisteri*

КАРЛЫГАЧ, *диал.* айрықойрық (*перм.*), аеркойрык (*гәй.*), кәмәцә (*төм.*, *тбл.*), чәберчек (*нокр.*), қанқарлыйқ (*твр.*), қарлиғач (*перм., тара.*), қарлуғас (*злт.*), қарлуғац (*том.д.*) Ласточка

КАРЛЫГАЧ КОШЛАР Ла́сточковые *Hirundinidae* (семьялык)

Авыл карлыгачы[Т] Ласточка деревенская *Hirundo rustica*

Агач карлыгачы[Р]**, елга карлыгачы** Ласточка древесная, ласточка речная *Tachycineta bicolor*

Ак маңгайлы карлыгач[Р] Ласточка белолобая *Petrochelidon pyrrhonota*

Ак яңаклы тау карлыгачы Ласточка белолобая горная *Petrochelidon pyrrhonota*

Аксыл яр карлыгачы[Р] Береговушка бледная, ласточка бледная *Riparia diluta*

Җирән билле карлыгач[Р] Ласточка рыжепоясничная *Cecropis daurica*

Зур карлыгач[Р] Ласточка большая *Progne subis*

Көньяк шәһәр карлыгачы[Р] Воронок восточный *Delichon dasypus*

Кыя карлыгачы[Т]**, аерыкойрык,** *диал.* кәмәцә (*төм.*), йар қошқацағы (*том.д.*), чәберчек (*нокр.*), перәжә, прәжә (*нокр.*) Ласточка скальная *Ptyonoprogne rupestris*

Ташлык карлыгачы Ласточка каменная *Cecropis daurica*

Шәһәр карлыгачы[Т] Воронок, ласточка городская *Delichon urbica*

Яр карлыгачы[Р] Береговушка *Riparia riparia*

КАРЧЫГА, *сөйл.* карча, *диал.* қарчығa (*перм.*), кыргый (*мәл., чст., чст.-крш.*), қыйғыр (*злт.*), пикцәргә (*тбл.*), қарчыган (*м.-кар.*), буйтайақ (*твр.*), қагау (*перм.*) Ястреб

КАРЧЫГА КОШЛАР Ястреби́ные *Accipitridae* (семьялык)

Балыкчы карчыга[т] *к.* канмәргән

Кыска аяклы карчыга Ястреб коротконогий *Accipiter brevipes*

Кыска бармаклы карчыга[Р] Ястреб короткопалый *Accipiter soloensis*

Сакаллы карчыга[Р] *к.* бәрән карчыгасы

БӘРӘН КАРЧЫГАСЫ Бородач, ягнятник

Бәрән карчыгасы[Р]**, бәрән бөркете, бәрән карагы, бәрәнкарак, сакаллы карчыга, сакалтәй** Бородач, ягнятник *Gypaetus barbatus*

БҮДӘНӘ КАРЧЫГАСЫ Перепелятник

Бүдәнә карчыгасы[Р] Перепелятник *Accipiter nisus*

Кечкенә бүдәнә карчыгасы[Р] Перепелятник малый *Accipiter gularis*

ЕЛАК КАРЧЫГА Канюк

Елак карчыга[Р] Канюк *Buteo buteo*

Йөнтәс аяклы елак карчыга[Т] Зимняк *Buteo lagopus*

Саргылт елак карчыга[Р], **сарыч, сарыча** Сарыч ястребиный *Butastur indicus*

ЕЛАН КАРЧЫГАСЫ[Т] *к.* еланашар

ТАВЫК КАРЧЫГАСЫ Тетеревятник

Тавык карчыгасы[Р], *диал.* озан қарчығасы (*перм.*), постуйғун (*брб.д.*) Тетеревятник *Accipiter gentilis*

ЯЛАН КАРЧЫГАСЫ Курганник

Елак ялан карчыгасы[Т] Курганник, канюк-курганник *Buteo rufinus*

Йөнтәс аяклы ялан карчыгасы Курганник мохноногий *Buteo hemilasius*

КАШЫКТОМШЫК[Т], **калактомшык** Ко́лпица *Platalea leucorodia*

Кечкенә кашыктомшык[Р], **кечкенә калактомшык** Колпица малая *Platalea minor*

КАШКАЛАК[Т], **акбаш, ак башлы каз, су тавыгы,** *диал.* қашқылдақ (*әстр.*) Лысуха *Fulica atra*

КӘККҮК, күке, *диал.* кәwек (*себ.*), кәүгана (*брб.д.*), коко (*кузн., стрл.*) Кукушка *Cuculus*

КӘККҮК КОШЛАР Куку́шковые *Cuculidae* (семьялык)

КӘККҮКСЫМАННАР Кукушкообра́зные *Cuculiformes* (отряд)

Америка кәккүге, **Америка күкесе** Ани, кукушка-ани *Crotophaga ani*

Бүрекле кәккүк, бүрекле күке Кукушка хохлатая *Clamator glandarius*

Гади кәккүк[Т], **гади күке** Кукушка обыкновенная *Cuculus canorus*

Калифорния кәккүге, Калифорния күкесе Кукушка калифорнийская *Geococcyx californianus*

Кечкенә кәккүк[Р], **кечкенә күке** Кукушка малая *Cuculus poliocephalus*

Киң канатлы кәккүк[Р], **киң канатлы күке** Кукушка ширококрылая *Hierococcyx (fugax) hyperythrus*

Саңгырау кәккүк[Т], **саңгырау күке** Кукушка глухая *Cuculus (saturatus) optatus*

Һинд кәккүге[Р], **Һинд күкесе** Кукушка индийская *Cuculus micropterus*

КӘКЛЕК, киклек *к.* көртлек → ташлык көртлеге

КӘСВӘР Казуар

КӘСВӘР КОШЛАР Казуа́ровые *Casuariidae* (семьялык)

КӘСВӘРСЫМАННАР Казуарообра́зные *Casuariiformes* (отряд)

Австралия кәсвәре, **эму** Эму *Dromaius novaehollandiae*

Беннет кәсвәре Казуар-мурук *Casuarius bennetti*

Җирән муенлы кәсвәр Казуар оранжевошейный *Casuarius unappendiculatus*

Якалы кәсвәр Казуар шлемоносный *Casuarius casuarius*

КЕНӘРИ Канарейка

Урман кенәрие, чинар *к.* чыпчык → яшел чыпчык

КЕРӘШӘ, *диал.* чәберчек (*нокр.*), яр карлыгачы (*том.д., төм.*), перәжә, прәжә (*нокр.*), керәүшә (*дөб.*) Стриж

КЕРӘШӘСЫМАННАР Стрижеобра́зные *Apodiformes* (отряд)

Агач керәшәсе Стриж древесный *Hemiprocne comata*

Ак билле керәшә[Р] Стриж белопоясный *Apus pacificus*

Ак корсаклы керәшә[Р] Стриж белобрюхий *Tachymarptis melba*

Бүрекле агач керәшәсе Стриж хохлатый древесный *Hemiprocne longipennis*

Кара керәшә[Т] Стриж чёрный *Apus apus*

Кечкенә керәшә[Р] Стриж малый *Apus affinis*

Колаклы агач керәшәсе Стриж ушастый древесный *Hemiprocne comata*

Мыеклы агач керәшәсе Стриж усатый древесный *Hemiprocne mystacea*

Энә койрыклы керәшә[Р] Стриж иглохвостый *Hirundapus caudacutus*

КИВИ Ки́ви

КИВИ КОШЛАР Ки́ви *Apterygidae* (семьялык)

КИВИСЫМАННАР Кивиобра́зные Apterigiformes (отряд)

Зур соры киви Киви серый большой *Apteryx haastii*

Кечкенә соры киви Киви серый малый *Apteryx owenii*

Көньяк кивие Киви южный *Apteryx australis*

КИКЛЕК, кәклек *к.* көртлек → ташлык көртлеге

КИҢАВЫЗ Широкорот *Eurystomus*

Африка киңавызы Широкорот африканский *Eurystomus glaucurus*

Зәңгәр тамаклы киңавыз Широкорот синегорлый *Eurystomus gularis*

Көньяк киңавызы Широкорот восточный *Eurystomus orientalis*

КИҢБОРЫН[Р] Широконоска *Anas clypeata*

КИТБАШ, король ләкләге *к.* ләкләк → кит башлы ләкләк

КОЗГЫН[Т]**,** *диал.* алағарға (*төм.*), кучыран (*глз.*), қаға (*брб.д.*), қумақ қарчыға (*нокр.*) Ворон *Corvus corax*

Чүл козгыны[Р] Ворон пустынный *Corvus ruficollis*

ДИҢГЕЗ КОЗГЫНЫ *к.* баклан

Беринг диңгез козгыны[Р] *к.* баклан → Беринг бакланы

Бүрекле диңгез козгыны[Р] *к.* баклан → бүрекле баклан

Зур диңгез козгыны[Т] *к.* баклан → зур баклан

Зур колаклы диңгез козгыны[Р] *к.* баклан → зур колаклы баклан

Кечкенә диңгез козгыны[Р] *к.* баклан → кечкенә баклан

Кызыл йөзле диңгез козгыны[Р] *к.* баклан → кызыл йөзле баклан

Стеллер диңгез козгыны[Р] *к.* баклан → Стеллер бакланы

Япон диңгез козгыны[Р] *к.* баклан → япон бакланы

КОМАЙ, Һималай грифы, кар грифы Кумай (гриф гималайский) *Gyps himalayensis*

КО́НДОР Ко́ндор (Америка грифларыннан)

Калифорния кондоры Кондор калифорнийский *Gymnogyps californianus*

Анд кондоры Кондор андский *Vultur gryphus*

КОРТАШАР Щурка

КОРТАШАР КОШЛАР Щу́рковые *Meropidae* (семьялык)

Ак маңгайлы корташар Щурка белолобая *Merops bullockoides*

Ак тамаклы корташар Щурка белогорлая *Merops albicollis*

Алсу корташар Щурка розовая *Merops malimbicus*

Бём корташары Щурка Бёмова *Merops boehmi*

Зәңгәр башлы корташар Щурка синеголовая *Merops muelleri*

Зәңгәр койрыклы корташар Щурка синехвостая *Merops Philippinus*

Зәңгәр сакаллы төнге корташар Щурка синебородая ночная *Nyctyornis athertoni*

Зәңгәр түшле корташар Щурка синегрудая *Merops variegatus*

Кара башлы корташар Щурка черноголовая *Merops breweri*

Кара корташар Щурка чёрная *Merops Gularis*

Карлыгач койрыклы корташар Щурка ласточкохвостая *Merops Hirundineus*

Кәрлә корташар Щурка карликовая *Merops pusillus*

Кечкенә яшел корташар Щурка зелёная малая *Merops orientalis*

Көрән башлы корташар Щурка буроголовая *Merops leschenaulti*

Кызыл сакаллы төнге корташар Щурка краснобородая ночная *Nyctyornis amictus*

Кызыл тамаклы корташар Щурка красногорлая *Merops bulocki*

Малай корташары Щурка малайская *Merops viridis*

Муенчаклы корташар Щурка ошейниковая *Merops oreobates*

Саргылт корташар[т]**, алтын карга, сары карга** Щурка золотистая *Merops apiaster*

Саргылт яшел корташар Щурка жёлто-зелёная *Merops superciliosus*

Төсле корташар Щурка радужная *Merops ornatus*

Яшел корташар[р] Щурка зелёная *Merops persicus*

КОРЫБОРЫН[р]**, коры борынлы каз** Сухонос *Anser cygnoides*

КОРЫХТАН[р] Турухтан *Philomachus pugnax*

КӨЙМӘТОМШЫК Челноклюв *Cochlearius cochlearius*

КӨРӘКЛӘК[р]**, көрәк томшыклы шөлди** Лопатень, кулик-лопатень *Eurynorhynchus pygmaeus*

КӨРТЛЕК[т]**, кыр тавыгы**, *диал.* қор (*тпк.*), цилтаwық (*төм.*), ағуwын (*тбл., төм.*), ағунә (*эчк.*), көйөлткө (*төм.*), озан (*перм., злт., эчк., брб.д., тбл., тара*) Куропатка

КӨРТЛЕК КОШЛАР Тетереви́ные *Tetraoninae* (семьялык)
Ак көртлек[Т] Куропатка белая *Lagopus lagopus*
Поскын көртлек[Р] Дикуша *Falcipennis falcipennis*
Сакаллы көртлек[Р] Куропатка бородатая *Perdix dauurica*
Соры көртлек[Т] Куропатка серая *Perdix perdix*
Ташлык көртлеге[Р]**, кәклек, киклек** Куропатка каменная, кеклик *Alectoris chukar*
Тундра көртлеге[Р] Куропатка тундряная *Lagopus mutus*
Чуар көртлек *к.* божыр
Чүл көртлеге Куропатка пустынная *Ammoperdix griseogularis*

КӨТҮЧЕ КОШ Пастушок водяной, пастушок *Rallus aquaticus*
КӨТҮЧЕ КОШЛАР Пастушко́вые *Rallidae* (семьялык)

КУГЫЧ[Т] Погоныш *Porzana porzana*
Ак канатлы кугыч[Р] Погоныш белокрылый *Coturnicops exquisitus*
Ак күкрәкле кугыч[Р] Погоныш белогрудый *Amaurornis phoenicurus*
Зур кугыч[Р] Погоныш большой *Porzana paykullii*
Каролина кугычы[Р] Погоныш каролинский *Porzana carolina*
Кечкенә кугыч[Т] Погоныш малый *Porzana parva*
Кызыл аяклы кугыч[Р] Погоныш красноногий *Porzana fusca*
Нәни кугыч[Р] Погоныш-крошка *Porzana pusilla*

КУПШЫ Чекан
Болын купшысы[Т] Чекан луговой *Saxicola rubetra*
Зур купшы[Р] Чекан большой *Saxicola insignis*
Кара купшы[Р] Чекан чёрный *Saxicola caprata*
Кара башлы купшы[Т] Чекан черноголовый *Saxicola rubicola*
Кара башлы себер купшысы Чекан черноголовый сибирский *Saxicola maurus*

КУПШЫЛ, купшы чыпчык, көяз тургай Щего́л
Кара башлы купшыл[Т]**, кара башлы купшы чыпчык, кара башлы көяз тургай** Щегол (щегол черноголовый) *Carduelis carduelis*
Соры башлы купшыл[Т]**, соры башлы купшы чыпчык, соры башлы көяз тургай** Щегол седоголовый *Carduelis caniceps*

КҮГӘРЧЕН, *диал.* голекай (*тмн.*), гол'ыкай (*күрш.*), кәктәр (*төм., тбл.*), кәп (*том.д.*), кәптәр (*туб.-ирт.д.*) Голубь *Columba*

КҮГӘРЧЕ́Н КОШЛАР Голуби́ные *Columbidae* (семьялык)

КҮГӘРЧЕНСЫМАННАР Голубеобра́зные *Columbiformes* (отряд)

Зәңгәр башлы җир күгәрчене Голубь земляной синеголовый *Starnoenas cyanocephala*

Илгизәр күгәрчен, сәйяр күгәрчен Голубь странствующий *Ectopistes migratorius*

Көрән күгәрчен[Р] Голубь бурый *Columba eversmanni*

Күгелҗем урман күгәрчене[Т] Клинтух *Columba oenas*

Күк күгәрчен[Т] Голубь сизый *Columba livia*

Кыя күгәрчене[Р] Голубь скалистый *Columba rupestris*

Мисыр күгәрчене Голубь египетский

Сәйяр күгәрчен *к.* илгизәр күгәрчен

Чуар күгәрчен *к.* дала күгәрчене, болдырык

Яшел япон күгәрчене[Р] Голубь зелёный японский *Treron sieboldii*

ДАЛА КҮГӘРЧЕНЕ, чуар күгәрчен *к.* болдырык

Ак бүксәле дала күгәрчене[Р]**, ак бүксәле чуар күгәрчен** *к.* ак бүксәле болдырык

Буй-буйлы дала күгәрчене, буй-буйлы чуар күгәрчен *к.* буй-буйлы болдырык

Җирән бүрекле дала күгәрчене, җирән бүрекле чуар күгәрчен *к.* җирән бүрекле болдырык

Кара битле дала күгәрчене, кара битле чуар күгәрчен *к.* кара битле болдырык

Кара бүксәле дала күгәрчене[Р]**, кара бүксәле чуар күгәрчен** *к.* кара бүксәле болдырык

Көньяк Африка дала күгәрчене, Көньяк Африка чуар күгәрчене *к.* Көньяк Африка болдырыгы

Мадагаскар дала күгәрчене, Мадагаскар чуар күгәрчене *к.* Мадагаскар болдырыгы

Сары тамаклы дала күгәрчене, сары тамаклы чуар күгәрчен *к.* сары тамаклы болдырык

Сенегал дала күгәрчене, Сенегал чуар күгәрчене *к.* Сенегал болдырыгы

Тимгелле дала күгәрчене, тимгелле чуар күгәрчен *к.* тимгелле болдырык

Төнге дала күгәрчене, төнге чуар күгәрчен *к.* төнге болдырык

ТӨН КҮГӘРЧЕНЕ Козодой

ТӨН КҮГӘРЧЕННӘРЕ Козодо́евые, настоя́щие козодо́и *Caprimulgidae* (семьялык)

ТӨНКҮГӘРЧЕНЕСЫМАННАР Козодоеобра́зные *Caprimulgiformes* (отряд)

Гади төн күгәрчене[Т] Козодой обыкновенный *Caprimulgus europaeus*

Зур төн күгәрчене[Р] Козодой большой *Caprimulgus indicus*

УРМАН КҮГӘРЧЕНЕ[Т]**,** *диал.* ала туба (*перм.*), алатыwа (*минз., бөре*) Го́рлица

Алкалы урман күгәрчене[Т] *к.* муенчаклы урман күгәрчене

Гади урман күгәрчене[Р] Горлица обыкновенная *Streptopelia turtur*

Зур урман күгәрчене[Т] Горлица большая *Streptopelia orientalis*

Кечкенә урман күгәрчене[Р] Горлица малая *Streptopelia senegalensis*

Кыска койрыклы урман күгәрчене[Р] Горлица короткохвостая *Streptopelia tranquebarica*

Муенчаклы урман күгәрчене[Т]**, алкалы урман күгәрчене** Горлица кольчатая *Streptopelia decaocto*

КҮКЕ *к.* кәккүк

Америка күкесе *к.* Америка кәккүге

Бүрекле күке *к.* бүрекле кәккүк

Гади күке[Т] *к.* гади кәккүк

Калифорния күкесе *к.* Калифорния кәккүге

Кечкенә күке[Р] *к.* кечкенә кәккүк

Киң канатлы күке[Р] *к.* киң канатлы кәккүк

Саңгырау күке[Т] *к.* саңгырау кәккүк

Һинд күкесе[Р] *к.* һинд кәккүге

КҮККАНАТ, күкшәкош, урман саесканы, имән каргасы, күккош *к.* күкшә

КҮККОШ[Т]**, урман саесканы, имән каргасы, күкшәкош, кükканат** *к.* күкшә

КҮКТОМШЫК[р]**, күк томшыклы үрдәк** Савка *Oxyura leucocephala*

КҮКТҮШ[т]**, чуартүш, көяз сандугач** Варакушка *Luscinia svecica*

КҮКШӘ[т]**, күкшәкош, урман саесканы, күкканат, имән каргасы, күккош** Сойка *Garrulus glandarius*

Саксаул күкшәсе Сойка саксаульная *Podoces panderi*

КҮЛБОГА *к.* күлбуга

КҮЛБУГА, күлбога *диал.* көлбуқа (*төм.*) Выпь

Амур күлбугасы[р] Волчок амурский (выпь амурская) *Ixobrychus eurhythmus*

Зур күлбуга[т]**, су үгезе** Выпь большая *Botaurus stellaris*

Кече күлбуга[т] Волчок (выпь малая) *Ixobrychus minutus*

Көрән күлбуга[р] Волчок охристый (выпь охристая) *Ixobrychus cinnamomeus*

Кытай күлбугасы[р] Волчок китайский (выпь китайская) *Ixobrychus sinensis*

КҮРКӘ, *диал.* йемеш тawык (*твр.*), канка (*күрш.*), кырка (*мәл., карс., лмб., чст., шрл., клд., т.я.-крш.*) Индейка / Индюк

Дала күркәсе[т]**, кыр күркәсе** *к.* дүдәк

ТАУ КҮРКӘСЕ, улар Улар

Алтай тау күркәсе[р] Улар алтайский *Tetraogallus altaicus*

Кавказ тау күркәсе[р] Улар кавказский (индейка горная кавказская) *Tetraogallus caucasicus*

Каспий яны тау күркәсе Улар каспийский *Tetraogallus caspius*

Тибет тау күркәсе Улар тибетский, индейка тибетская горная *Tetraogallus tibetanus*

КЫЗЫЛАЯК[р] *к.* чуллык → кызыл аяклы чуллык

КЫЗЫЛКОЙРЫК *к.* уткойрык

КЫЗЫЛТҮШ[т]**, кар кошы,** *сир.* кантүш, *диал.* қар турғайы (*кргл.*), багара, үжин (*перм.* – снегирь) Зяблик *Fringilla coelebs*

КЫЙГЫР[р] Чеглок *Falco subbuteo*

КЫЛКОЙРЫК[т] *к.* безкойрык

КЫРГАВЫЛ[р]**, фазан** Фазан *Phasianus colchicus*

КЫРГАВЫЛ КОШЛАР, фазан кошлар Фаза́новые *Phasianidae* (семьялык)

Л

ЛАЧЫН, *диал.* шоңкар (*тбл.*), қыйғыр (*перм.*) Сокол

ЛАЧЫН КОШЛАР Соколи́ные *Falconidae* (семьялык)

ЛАЧЫНСЫМАННАР Соколообра́зные *Falconiformes* (отряд)

Дала лачыны[т]**, чын лачын, сапсан** *к.* сапсан

Җирән башлы лачын Сокол рыжеголовый, шахин *Falco pelegrinoides*

Җирән лачын *к.* торымтай → дала торымтае

Төн лачыны[т] *к.* ягылбай

Чын лачын[т]**, дала лачыны** *к.* сапсан

ЛАЧЫНКОШ[т] Де́рбник *Falco columbarius*

ЛӘКЛӘК Аист

ЛӘКЛӘК КОШЛАР А́истовые *Ciconiidae* (семьялык)

ЛӘКЛӘКСЫМАННАР Аистообра́зные *Ciconiiformes* (отряд)

Ак ләкләк[т] Аист белый *Ciconia ciconia*

Африка ачык авызлы ләкләге Аист-разиня африканский *Anastomus lamelligerus*

Ачык авызлы һинд ләкләге Аист-разиня индийский, аист-разиня серебристый *Anastomus oscitans*

Ерак көнчыгыш ләкләге[р] Аист дальневосточный *Ciconia boyciana*

Кара ләкләк[т] Аист чёрный *Ciconia nigra*

Кит башлы ләкләк, король ләкләге *к.* китбаш

Король ләкләге *к.* кит башлы ләкләк, китбаш

Марабу ләкләк *к.* марабу

КИТ БАШЛЫ ЛӘКЛӘК, король ләкләге, китбаш Китоглав *Balaeniceps rex*

КИТ БАШЛЫ ЛӘКЛӘКЛӘР Китогла́вые *Balaenicipitidae* (семьялык)

ЛИРАКОЙРЫК Лирохвост

ЛИРАКОЙРЫК КОШЛАР Лирохво́сты, птицы-лиры *Menuridae* (семьялык)

Зур лиракойрык Лирохвост большой *Menura novaehollandiae*

Альберт лиракойрыгы Лирохвост Альбертов *Menura alberti*

ЛИЧИНКААШАР Личинкоед

ЛИЧИНКА АШАУЧЫЛАР Личинкоёдовые *Campephagidae* (семьялык)

Соры личинкаашар[р] Личинкоед серый *Pericrocotus divaricatus*

ЛО́РИ Лори *Loriinae* (тутый кошлардан)

ЛЮ́РИК[р] Люрик *Alle alle* (ишкәкканатлылардан)

М

МА́ЙНА[р] *к.* сыерчык → һинд сыерчыгы

МАМЫККОШ Пухо́вка

МАМЫК КОШЛАР Пухо́вковые, лени́вковые *Bucconidae* (семьялык)

Ак битле мамыккош Пуховка белолицая *Hapaloptila castanea*

Кара башлыклы мамыккош Пуховка черношапочная *Bucco noanatae*

Кара тамаклы мамыккош Пуховка красногорлая *Hypnelus ruficollis*

Коңгырт башлыклы мамыккош Пуховка бурошапочная *Bucco macrodactylus*

Муенчаклы мамыккош Пуховка ошейниковая *Bucco capensis*

Тимгелле мамыккош Пуховка пятнистая *Bucco tamatia*

МАНДАРИ́НКА[р] *к.* мандаринкош

МАНДАРИ́НКОШ[р]**, мандаринка** Мандаринка Aix galericulata

МАРАБУ, **марабу ләкләк** Марабу *Leptoptilos*

МИЧЧЕ Печник

МИЧЧЕ КОШЛАР Пти́цы-печникѝ, печниковые, птицы-гончары *Furnariidae* (семьялык)

Җирән мичче Печник рыжий *Pezoporus wallicus*

МӨГЕЗБОРЫН КОШ Птица-носорог

МӨГЕЗБОРЫН КОШЛАР Пти́цы-носоро́ги *Bucerotidae* (семьялык)

МӨГЕЗБОРЫНСЫМАННАР Пти́цы-носоро́ги *Bucerotiformes* (отряд)

Зур һинд мөгезборын кошы Носорог индийский большой, калао, гомрай *Buceros bicornis*

Кара мөгезборын кош Птица-носорог чёрная *Anthracoceros malayanus*

Һинд мөгезборын кошы Птица-носорог индийская *Anthracoceros coronatus*

МЫЕКЛАЧ Коню́га

Зур мыеклач[Р] Конюга большая *Aethia cristatella*

Кәрлә мыеклач[Р] Конюга-крошка *Aethia pusilla*

Кечкенә мыеклач[Р] Конюга малая *Aethia pygmaea*

Н

НА́НДУ На́нду

НА́НДУ КОШЛАР На́нду *Rheidae* (семьялык)

НАНДУСЫМАННАР, Америка страуслары Нандуобра́зные, америка́нские стра́усы *Rheiformes* (отряд)

Гади нанду Нанду обыкновенный *Rhea americana*

Дарвин нандуы Нанду Дарвина *Pterocnemia pennata*

НЕКТАР ҖЫЮЧЫ КОШ *к.* нектарчы

НЕКТАРЧЫ, нектар җыючы кош Нектарница, нектарка

НЕКТАРЧЫ КОШЛАР Некта́рницы *Nectariniidae* (семьялык)

О

ОҖМАХ КОШЫ *к.* җәннәт кошы

ОЗАН Те́терев

Кавказ озан тавыгы[Р] *к.* Кавказ озаны

Кавказ озаны[Р], **Кавказ озан тавыгы** Тетерев кавказский *Lyrurus mlokosiewiczi*

Озан[Р], **урман тавыгы, озан тавыгы, кара кыр тавыгы** Тетерев *Lyrurus tetrix*

Озан тавыгы[Р], **урман тавыгы, кара кыр тавыгы** *к.* озан

ОЗЫНАЯК[т] Авдотка *Burhinidae oedicnemus*

ОЗЫНАЯК КОШЛАР Авдо́тковые *Burhinidae* (семьялык)

Австралия озынаягы Авдотка австралийская *Burhinae grallarius*

Доминикан озынаягы Авдотка доминиканская *Burhinus bistriatus*

Зур риф озынаягы Авдотка рифовая большая *Esacus recurvirostris*

Перу озынаягы Авдотка перуанская *Burhinae superciliaris*

Риф озынаягы Авдотка рифовая *Esacus giganteus*

Сенегал озынаягы Авдотка сенегальская *Burhinidae Senegalensis*

Су озынаягы Авдотка водяная *Burhinidae Vermiculatus*

ОЗЫНТОМШЫК[т]**, ашлык ибисы** Каравайка *Plegadis falcinellus*

ОЛЫКОШ Подорлик

Тавышлы зур олыкош[р]**, тавышлы зур каракош** Подорлик большой *Aquila clanga*

Тавышлы кечкенә олыкош[т]**, тавышлы кечкенә каракош** Подорлик малый *Aquila pomarina*

Ө

ӨЧБАРМАК Трёхпёрстка

ӨЧБАРМАК КОШЛАР Трёхпёрсткообра́зные *Turniciformes* (семьялык)

ӨЧБАРМАКСЫМАННАР Трёхпёрстко́вые, трёхпёрстки *Turnicidae* (отряд)

Зур өчбармак Трёхпёрстка большая *Turnix ocellata*

Кара күкрәкле өчбармак Трёхпёрстка черногрудая *Turnix melanogaster*

Кечкенә өчбармак Трёхпёрстка малая *Turnix velox*

Кызыл аркалы өчбармак Трёхпёрстка красноспинная *Turnix maculosa*

Кызыл күкрәкле өчбармак Трёхпёрстка красногрудая *Turnix pyrrhothorax*

Мадагаскар өчбармагы Трёхпёрстка мадагаскарская *Turnix nigricollis*

Тимгелле өчбармак[р] Трёхпёрстка пятнистая Turnix tanki

П

ПЕСНӘК, *сир.* эшләки, ит чыпчыгы, *диал.* майҡараҡ (*эчк.*), йәшел чыпчык (*хвл., мәл.*), пыснай (*м.-кар.*), чичғашаҡ (*твр., тара*), кечтийә (*трх.*), бүзтургай (себ.), кесийә, кесия (т.я.-крш.) Синица

ПЕСНӘК КОШЛАР Сини́цевые *Paridae* (семьялык)

Ак кашлы песнәк Синица белобровая *Poecile superciliosus*

Ак песнәк^{Р} Князёк (лазоревка белая) *Parus cyanus*

Бохара песнәге Синица бухарская *Parus bokharensis*

Бүрекле песнәк^{Т} Синица хохлатая *Parus cristatus*

Зур песнәк^{Т} Синица большая *Parus major*

Кара песнәк^{Т} Московка *Periparus ater*

Көньяк песнәге^{Р} Синица восточная *Parus minor*

Көрән башлы песнәк Синица коричневоголовая *Poecile hudsonicus*

Күк песнәк^{Т}, **зәңгәр чыпчык** Лазоревка (лазоревка обыкновенная) *Cyanistes caeruleus*

Мыеклач песнәк^{Т} Синица усатая *Panurus biarmicus*

Сары бүксәле песнәк Синица желтобрюхая *Periparus venustulus*

Солы песнәге^{Т} Овсянка-ремез *Ocyris rusticus (Emberiza rustica)*

Тис песнәге^{Р} Синица тиссовая *Parus varius*

КӘЛӘПҮШЛЕ ПЕСНӘК Га́ичка

Җирән аркалы кәләпүшле песнәк Гаичка рыжеспинная *Parus rufescens*

Кара башлы кәләпүшле песнәк^{Т} Гаичка черноголовая *Parus palustris*

Кара тамаклы кәләпүшле песнәк Гаичка черношапочная *Parus atricapillus*

Кәләпүшле Каролина песнәге Гаичка каролинская *Parus carolinensis*

Кәләпүшле Мексика песнәге Гаичка мексиканская *Parus sclateri*

Көрән кәләпүшле песнәк^{Т} Гаичка буроголовая *Parus montanus*

Соры кәләпүшле песнәк[Т] Гаичка сероголовая *Parus cinctus*

Урта диңгез кәләпүшле песнәге Гаичка средиземноморская большая *Parus lugubris*

ОЗЫН КОЙРЫКЛЫ ПЕСНӘК Ополовник

ОЗЫН КОЙРЫКЛЫ ПЕСНӘКЛӘР Длиннохвостые синицы *Aegithalidae* (семьялык)

Озын койрыклы песнәк[Т] Ополовник (синица длиннохвостая) *Aegithalos caudatus*

ЯР ПЕСНӘГЕ Ре́мез

Гади яр песнәге Ремез обыкновенный *Remiz pendulinus*

Кытай яр песнәге[Р] Ремез китайский *Remiz consobrinus*

Таҗлы яр песнәге[Р] Ремез венценосный *Remiz coronatus*

ПИНГВИН Пингвин

ПИНВИН КОШЛАР Пингви́новые *Spheniscidae* (семьялык)

ПИНГВИНСЫМАННАР Пингвинообра́зные *Sphenisciformes* (отряд)

Адель пингвины Пингвин Адели *Pygoscelis adeliae*

Ак канатлы пингвин Пингвин белокрылый *Eudyptula albosignata*

Алтын чәчле пингвин Пингвин золотоволосый *Eudyptes chrysolophus*

Антарктика пингвины Пингвин антарктический *Pygoscelis antarctica*

Бүрекле зур пингвин Пингвин хохлатый большой *Eudyptes sclateri*

Галапагосс пингвины Пингвин галапагосский *Spheniscus mendiculus*

Гумбольдт пингвины Пингвин гумбольдтов *Spheniscus humboldti*

Затлы пингвин Пингвин королевский *Aptenodytes patagonicus*

Зиннәтле пингвин Пингвин великолепный *Megadyptes antipodes*

Император пингвины Пингвин императорский *Aptenodytes forsteri*

Калын томшыклы пингвин Пингвин толстоклювый *Eudyptes pachyrhynchus*
Кечкенә пингвин Пингвин малый *Eudyptula minor*
Күзлекле пингвин Пингвин очковый *Spheniscus demersus*
Кыя пингвины Пингвин скалистый *Eudyptes chrysocome*
Магеллан пингвины Пингвин магелланов *Spheniscus magellanicus*
Шлегель пингвины Пингвин Шлегеля *Eudyptes schlegeli*

Р

РАКША *к.* карга → күк карга
РАКШАСЫМАННАР Ракшеобра́зные *Coraciiformes* (отряд)

С

САЕСКАН[Т] *диал.* с’аваскан (*кузн.*), қошо (*нокр.*) Сорока Pica pica
Күк саескан[Р] Сорока голубая *Cyanopica cyanus*
Урман саесканы[Т]**, күкшә, күкшәкош, күкканат, күккош, имән каргасы** Сойка *Garrulus glandarius*
Һинд саесканы Сорока древесная индийская *Dendrocitta vagabunda*
САҖА[Т] Саджа *Syrrhaptes paradoxus*
Тибет саҗасы Саджа тибетская *Syrrhaptes tibetanus*
САЗЛЫК КӨТҮЧЕСЕ[Т] *к.* кугыч
Ак канатлы сазлык көтүчесе *к.* кугыч → ак канатлы кугыч
САКАЛТӘЙ *к.* карчыга → бәрән карчыгасы
САНДУГАЧ, былбыл, былбыл кош, гандәлиб, *диал.* сары (*м.-кар.*), тал тургайы (*тара*), сандығац (*себ.*), сәнде’әс (*кас.*) Соловей
Ак муенлы сандугач[Р] Соловей-белошейка *Irania gutturalis*
Гади сандугач[Т] Соловей обыкновенный *Luscinia luscinia*
Зәңгәр сандугач[Р] Соловей синий *Luscinia cyane*
Көньяк сандугачы[Р] Соловей южный *Luscinia megarhynchos*
Көяз сандугач[Т]**, чуартүш** *к.* күктүш

Кызыл муенлы сандугач^Т^ Соловей-красношейка *Luscinia calliope*

Сары сандугач *к.* шәүлегән

Сызгырак сандугач^Р^ Соловей-свистун *Luscinia sibilans*

Урман сандугачы Соловей тугайный *Cercotrichas galactotes*

Япон сандугачы *к.* кызыл яңаклы сандугач

САПСАН^Т^**, дала лачыны, чын лачын** Сапсан *Falco peregrinus*

САРЫБҮКСӘ^Р^ Желтозобик *Tryngites subruficollis*

САРЫКАШ^Т^ *к.* чыпчык → нарат чыпчыгы → чытырдавык нарат чыпчыгы

САРЫТОМШЫК, сары томшыклы чыпчык Сутóра

Көрән сарытомшык^Р^ Сутора бурая *Paradoxornis webbianus*

Тростник сарытомшыгы^Р^ Сутора тростниковая *Paradoxornis polivanovi*

СӘРКАТИП КОШ Птица-секретарь, секретарь *Sagittarius serpentarius*

СӘРКАТИП КОШЛАР Птицы-секретари *Sagittariidae* (семьялык)

СЕЛКЕНЧӘК, СИРТМӘКОЙРЫК^Т^ *к.* чәперчек

СИРТМӘКОЙРЫК^Т^ *к.* чәперчек

Агач сиртмәкойрыгы^Р^ Трясогузка древесная *Dendronanthus indicus*

Ак сиртмәкойрык^Т^ Трясогузка белая *Motacilla alba*

Камчатка сиртмәкойрыгы^Р^ Трясогузка камчатская *Motacilla lugens*

Кара башлы сиртмәкойрык^Т^ Трясогузка черноголовая *Motacilla (flava) feldegg*

Көньяк себер сиртмәкойрыгы^Р^ Трясогузка жёлтая берингийская *Motacilla tschutschensis*

Маскалы сиртмәкойрык^Р^ Трясогузка маскированная *Motacilla personata*

Сары аркалы сиртмәкойрык Трясогузка желтоспинная *Motacilla lutea*

Сары башлы кечкенә сиртмәкойрык^Р^ Трясогузка желтоголовая малая *Motacilla (citreola) werae*

Сары башлы сиртмәкойрык^Т^ Трясогузка желтоголовая *Motacilla citreola*

Сары кытай сиртмәкойрыгы^Р^ Трясогузка жёлтая китайская *Motacilla (tschutschensis) macronyx*

Сары маңгайлы сиртмәкойрыкТ Трясогузка желтолобая *Motacilla (flava) lutea*

Сары сиртмәкойрыкТ Трясогузка жёлтая *Motacilla flava*

Тау сиртмәкойрыгыТ Трясогузка горная *Motacilla cinerea*

Япон сиртмәкойрыгыР Трясогузка японская *Motacilla grandis*

Яшел башлы сиртмәкойрыкР Трясогузка зеленоголовая *Motacilla taivana*

СУЕРТ *диал.* сойыр (*брб.д.*) Глухарь *Tetrao urogallus*

Ташлык суерыР Глухарь каменный *Tetrao parvirostris*

СУ ҮГЕЗЕТ *к.* зур күлбога

СЫЕРЧЫК, *диал.* пақцар (*төм., тбл.*), пақчар (*төм.*), бағцар (*тбл.*), бақцар (*төм.*), җөрләңки (*т.кам.-крш.*), зәлкә (*нокр., глз.*), қарабақцай (*яүшт.*), қарабақцар (*тара, тбл., брб.д.*), қарабақчай (*твр., брб.д.*), бақчар, қарабақчар (*твр.*), қарабақцы (*яүшт.*), қараwақцар (*тара*), қарамақцар (*брб.д.*), кара зәлкә (*глз.*), барқылдық / барқылдақ (*перм.*), қара турғай (*әстр.*) Скворец

СЫЕРЧЫК КОШЛАР Скворцо́вые *Sturnidae* (семьялык)

Ал сыерчыкТ Скворец розовый *Sturnus roseus*

Гади сыерчыкТ Скворец обыкновенный *Sturnus vulgaris*

Гүзәл сыерчык Скворец великолепный *Lamprotornis superbus*

Кечкенә сыерчыкР Скворец малый *Sturnia sturnina*

Кызыл яңаклы сыерчыкР**, япон сыерчыгы** Скворец краснощёкий, скворец японский *Sturnia philippensis*

Кытай сыерчыгыР Скворец китайский *Sturnia sinensis*

Соры сыерчыкР Скворец серый *Sturnus cineraceus*

Һинд сыерчыгыР**, майна** Скворец индийский, майна *Acridotheres tristis*

БУЙВОЛ СЫЕРЧЫГЫ, үгез чукучы Скворец буйволовый

Сары томшыклы буйвол сыерчыгы, сары томшыклы үгез чукучы Скворец буйволовый желтоклювый *Buphagus africanus*

Кызыл томшыклы буйвол сыерчыгы, кызыл томшыклы үгез чукучы Скворец буйволовый красноклювый *Buphagus erythrorhynchus*

Т

ТАВИС, ТАВИС КОШ *диал.* паwа (*лмб.*) Павлин

Гади тавис, Һиндстан тавис кошы Павлин обыкновенный, павлин индийский *Pavo cristatus Linnaeus*

Зәңгәр канатлы тавис Павлин синекрылый *Pavo muticus*

Яшел тавис Павлин зелёный *Pavo muticus Linnaeus*

ТАВЫК *диал.* таwыķ (*урт.д.*), таwыķ (*миш.д.*) цебе (*себ.*), чебеч (*перм.*), шебеш (*злт.*) Курица *Gallus gallus*

ТАВЫКСЫМАННАР Курообра́зные *Galliformes* (отряд)

Банкив тавыгы, **куаклык тавыгы, джунгли тавыгы** *к.* әтәч → банкив әтәче

Грифсыман мисыр тавыгы Цесарка грифовая *Acryllium vulturinum*

Джунгли тавыгы *к.* банкив тавыгы

Камыш тавыгы[т] Камышница *Gallinula chloropus*

Кара кыр тавыгы, озан тавыгы, урман тавыгы *к.* озан

Куаклык тавыгы *к.* банкив тавыгы

Кыр тавыгы *к.* көртлек

Мөгезле камыш тавыгы[р] Камышница рогатая *Gallicrex cinerea*

Соры джунгли тавыгы Курица джунглевая серая *Gallus sonneratii*

Су тавыгы, ак башлы каз, акбаш *к.* кашкалак

Цейлон джунгли тавыгы Курица джунглевая цейлонская *Gallus lafayettei*

Яшел джунгли тавыгы Курица джунглевая зелёная *Gallus varius*

МИСЫР ТАВЫГЫ, цесарка Цесарка

МИСЫР ТАВЫКЛАРЫ, ЦЕСА́РКА КОШЛАР Цеса́рковые *Numididae* (семьялык)

Гади мисыр тавыгы Цесарка обыкновенная *Numida meleagris*

СОЛТАН ТАВЫК[р] Султанка *Porphyrio poliocephalus*

УРМАН ТАВЫГЫ[р]**, озан тавыгы, кара кыр тавыгы** *к.* озан

ТАЗГАРА[т] (**таскара** варианты да очрый), **ак башлы гриф,** *диал.* тазғара (*минз.*) Сип белоголовый *Gyps fulvus*

ТАЗЗИТ[т]**, бибек** *к.* тәкәрлек

ТАЙФУН КОШЫ Тайфунник

Бонин тайфун кошы[р] Тайфунник бонинский *Pterodroma hypoleuca*

Соландер тайфун кошы[р] Тайфунник Соландера *Pterodroma solandri*

Чуар тайфун кошы[р] Тайфунник пёстрый *Pterodroma inexpectata*

ТАРТАЙ[т]**, тартар** Коростель *Crex crex*

ТАРТАР[т] *к.* тартай

ТАШУЧЫ КОШ[т] Перевозчик *Actitis hypoleucos*

Тимгелле ташучы кош[р] Перевозчик пятнистый *Actitis macularia*

ТӘВӘ КОШЫ, *сөйл.* дөя кошы Страус

ТӘВӘ КОШЛАР Стра́усовые *Struthionidae* (семьялык)

ТӘВӘСЫМАННАР Страусообра́зные *Struthioniformes* (отряд)

Африка тәвә кошы Страус африканский *Struthio camelus*

Гади тәвә кошы Страус обыкновенный *Struthio camelus camelus*

Көньяк тәвә кошы Страус южный *Struthio camelus australis*

Сурия тәвә кошы Страус сирийский *Struthio camelus syriacus*

Сомали тәвә кошы Страус сомалийский *Struthio camelus molybdophanes*

ТӘКӘРЛЕК[т]**, бибек, таззит,** *диал.* лыйлыҡ (*тбл*)*,* лыйлых (*саз.я.*), фибек (*нокр.*), пивет (*карс.*) Чибис, пигалица *Vanellus vanellus*

Ак койрыклы тәкәрлек[р] Пигалица белохвостая *Venellochettusia leucura*

Бизәкле тәкәрлек[р] Чибис украшенный *Vanellus indicus*

Соры тәкәрлек[р] Чибис серый *Microsarcops cinereus (Vanellus cinereus)*

ТӘЛЛӘТӘВЕЧ[т]**, урман шөлдие,** *сөйл.* тәллетәвеч, *диал.* озынборон (*бөре.*) Вальдшнеп *Scolopax rusticola*

ТИЛГӘН, *диал.* кагау (*миш.д.*), қағау (*минз., брб.д.*), билала (*тбл.*), тилгәнтас (*тбл.*), тилгәткән (*тара.*), түрлегән (*минз.*) Коршун

Аерча койрыклы тилгән Коршун вилохвостый *Elanoides forficatus*

Кара канатлы соргылт тилгән Коршун чернокрылый дымчатый *Elanus caeruleus*

Кара тилгән[Т] Коршун чёрный *Milvus migrans*

Кызыл тилгән[Р] Коршун красный *Milvus milvus*

ТИНАМУ́ Тинаму

ТИНАМУ́ КОШЛАР Тинаму́ *Tinamidae* (семьялык)

ТИНАМУ́СЫМАННАР Тинамуобра́зные *Tinamiformes* (отряд)

ТО́ДИ То́ди

ТО́ДИ КОШЛАР То́диевые *Todidae* (семьялык)

Киң томшыклы тоди Тоди ширококлювый *Todus subulatus*

Куба тодие Тоди кубинский *Todus multicolor*

Нәзек томшыклы тоди Тоди узкоклювый *Todus angustirostris*

Пуэрто-Рико тодие Тоди пуэрто-риканский *Todus mexicanus*

Ямай тодие Тоди ямайский *Todus todus*

ТОЛ КОШ Вдовушка

Ак аяклы тол кош Вдовушка белоногая *Vidua funerea*

Доминикан тол кошы Вдовушка доминиканская *Vidua macroura*

Җәннәт тол кошы Вдовушка райская *Vidua paradisaea*

Ялтыравык тол кош Вдовушка блестящая *Vidua hypocherina*

ТОРБАЧЫ Трубач

ТОРБАЧЫ КОШЛАР Трубачи́ *Psophiidae* (семьялык)

Ак канатлы торбачы Трубач белокрылый *Psophia leucoptera*

Соры аркалы торбачы Трубач сероспинный *Psophia crepitans*

Яшел канатлы торбачы Трубач зеленокрылый *Psophia viridis*

ТОРНА Журавль

ТОРНА КОШЛАР Журавли́ные *Gruidae* (семьялык)

ТОРНАСЫМАННАР Журавлеобра́зные *Gruiformes* (отряд)

Ак торна[Р] Стерх, журавль белый *Grus leucogeranus*

Даурия торнасы[Р] Журавль даурский *Grus vipio*

Канада торнасы[Р] Журавль канадский *Grus canadensis*

Кара торна[Р] Журавль чёрный *Grus monacha*

Соры торна[Т] Журавль серый *Grus grus*

Кечкенә торна[Р] Журавль малый, красавка *Anthropoides virgo*

Япон торнасы[Р] Журавль японский *Grus japonensis*

ТОРЫМТАЙ, **бүзтойгын** *диал.* чичқанчы қарчыга (*перм.*) Пустельга

Гади торымтай[Т] Пустельга обыкновенная *Falco tinnunculus*

Дала торымтае[Т], **җирән лачын** Пустельга степная *Falco naumanni*

ТӨНЬЯК ДИҢГЕЗ КОШЫ, гагарка, *диал.* қашқалақ (*брб.д.*), қуғый (*саз.я.*) Гагарка *Alca torda*

Канатсыз төньяк диңгез кошы, канатсыз гагарка Гагарка бескрылая *Pinguinus impennis*

ТРОГО́Н Трого́н

ТРОГО́Н КОШЛАР Трого́новые, трого́ны *Trogonidae* (семьялык)

ТРОГО́НСЫМАННАР Трогонообра́зные *Trogoniformes* (отряд)

Зәңгәр койрыклы трогон Трогон синехвостый *Trogon comptus*

Куба трогоны Трогон кубинский *Priotelus temnurus*

Муенчаклы трогон Трогон ошейниковый *Trogon collaris*

Тау трогоны Трогон горный *Trogon mexicanus*

Шәмәхә трогон Трогон фиолетовый *Trogon violaceus*

ТРУПИА́Л Трупиа́л

Җирән трупиал[Р] Трупиал ржавчатый *Euphagus carolinus*

Болын трупиалы[Р] Трупиал луговой западный *Sturnella neglecta*

ТУКА́Н Тука́н

ТУКАН КОШЛАР Тука́новые *Ramphastidae* (семьялык)

ТУКРАН, *диал.* тумырқа (*злт.*), тумыр’а (*кас.*), тумырка (*лмб., кузн., хвл.*) тумыртқа (*перм., тпк., тбл.*) Дятел

ТУКРАН КОШЛАР Дя́тловые, настоя́щие дятловые *Picidae* (семьялык)

ТУКРАНСЫМАННАР Дятлообра́зные *Piciformes* (отряд)

Ак аркалы тукран[Т] Дятел белоспинный *Dendrocopos leucotos*

Ак канатлы тукран Дятел белокрылый *Dendrocopos leucopterus*

Ак томшыклы тукран Дятел белоклювый *Campephilus principalis*

Җирән корсаклы тукран Дятел рыжебрюхий *Dendrocopos hyperythrus*

Зур чуар тукран[Р] Дятел пёстрый большой *Dendrocopos major*

Кара тукран Дятел чёрный, желна *Dryocopus martius*

Кәрлә тукран[Р]**, очлы канатлы кәрлә тукран** Дятел острокрылый малый, дятел карликовый *Dendrocopos kizuki*

Кечкенә чуар тукран[Т] Дятел малый, дятел пёстрый малый *Dendrocopos minor*

Очлы канатлы зур тукран[Р] Дятел острокрылый большой, дятел острокрылый *Dendrocopos canicapillus*

Очлы канатлы кәрлә тукран *к.* кәрлә тукран

Өч бармаклы тукран[Т] Дятел трёхпалый *Picoides tridactylus*

Сурия тукраны[Р] Дятел сирийский *Dendrocopos syriacus*

Тәңкәле тукран Дятел чешуйчатый *Picus squamatus*

Уртача зурлыктагы чуар тукран[Р] Дятел пёстрый средний (дятел средний) *Dendrocopos medius*

Чал тукран[Т]**, чал башлы яшел тукран** Дятел седой *Picus canus*

Чуар тукран Дятел пёстрый *Dendrocopos major*

Яшел тукран[Т] Дятел зелёный *Picus viridis*

ТУКРАНЧЫК Дятелок

Бүрекле тукранчык Дятелок хохлатый *Picumnus cirrhatus*

ТУКЫР Ткач

ТУКЫР КОШЛАР Тка́чиковые *Ploceidae* (семьялык)

Шөлдисыман тукыр Ткач иволговый *Ploceus galbula*

ТУЛЕС Тулес

Тулес[Р] Тулес *Pluvialis squatarola*

ТУРГАЙ, *диал.* бистурғай (*кмшл.*), бустыр΄ай (*кас.*), җәелмә чыпчық (*перм.*), қоцқацақ, қоцқачақ (*брб.д.*), сука цыпцыгы (*срг.*), намасчы (*брб.д.*), қушқацақ (*том.д.*), цыпцық (*срг.*), чәпчек (*глз.*), сабан чыпчық (*перм.*), сука чыпчыгы (*тмн., кузн.,*

хвл., клд.), чыпый (*нгб.-крш.*), чырли-берли (*лмб.*), барқылдақ (*перм.*) Жаворонок

ТУРГАЙ КОШЛАР Жáворонковые *Alaudidae* (семьялык)

Ак канатлы тургайᵀ *к.* акканат

Балыкчы тургай *к.* чыпчык → яр чыпчыгы

Басу тургаеᵀ**, сабан тургае** Жаворонок полевой *Alauda arvensis*

Бүрекле тургайᵀ Жаворонок хохлатый *Galerida cristata*

Дала тургаеᴾ Жаворонок степной *Melanocorypha calandra*

Камыш тургае *к.* чыпчык → камыш чыпчыгы

Кара тургайᵀ Жаворонок чёрный *Melanocorypha yeltoniensis*

Кечкенә тургайᴾ Жаворонок малый *Calandrella brachydactyla*

Кыска томшыклы тургай Жаворонок короткопалый хохлатый *Galerida theklae*

Монгол тургаеᴾ Жаворонок монгольский *Melanocorypha mongolica*

Мөгезле тургайᵀ Жаворонок рогатый *Eremophila alpestris*

Сабан тургаеᵀ *к.* тургай → басу тургае

Саескан тургае Жаворонок сорочий *Grallina cyanoleuca*

Соры башлы көяз тургайᵀ**, соры башлы купшыл чыпчык** *к.* купшыл → соры башлы купшыл

Соры тургайᴾ Жаворонок серый *Calandrella rufescens*

Тимгелле дала тургаеᴾ Жаворонок двупятнистый *Melanocorypha bimaculata*

Урман тургаеᵀ Жаворонок лесной *Lullula arborea*

Һинд тургае, кечкенә кыр тургае Жаворонок индийский *Alauda gulgula*

Чүл тургаеᴾ Жаворонок пустынный *Ammomanes deserti*

Япон тургае Жаворонок японский *Alauda (arvensis) japonica*

КӘРЛӘ ТУРГАЙ Королёк

КӘРЛӘ ТУРГАЙЛАР Королькóвые *Regulidae* (семьялык)

Канар кәрлә тургае Королёк канарский *Regulus teneriffae*

Мадейра кәрлә тургае Королёк мадейрский *Regulus madeirensis*

Саргылт башлы кәрлә тургай Королёк золотоголовый *Regulus satrapa*

Сары башлы кәрлә тургай[Т] Королёк желтоголовый *Regulus regulus*

Тайвань кәрлә тургае Королёк тайваньский *Regulus goodfellowi*

Кызыл башлы кәрлә тургай[Р] Королёк красноголовый *Regulus ignicapilla*

Кызыл тимгелле кәрлә тургай[Р] Королёк рубиновоголовый *Regulus calendula*

СУ ТУРГАЕ[Т]**, су чыпчыгы, елга чыпчыгы** Оля́пка *Cinclus cinclus*

СУ ТУРГАЙЛАРЫ Оля́пковые *Cinclidae* (семьялык)

ЧЫРКЫЛДЫК ТУРГАЙ Пересмешка

Яшел чыркылдык тургай[Р] Пересмешка зелёная *Hippolais icterina*

Аксыл чыркылдык тургай[Р] Пересмешка бледная *Hippolais pallida*

ТУРПАН Турпан

Гади турпан[Т] Турпан обыкновенный *Melanitta fusca*

Кәкре борынлы турпан[Р] Турпан горбоносый *Melanitta deglandi*

Чуар томшыклы турпан[Р] Турпан пестроносый *Melanitta perspicillata*

ТУТЫЙ *к.* тутый кош

ТУТЫЙ КОШ, ТУТЫЙ *диал.* түти (*хвл.*) Попугай

ТУТЫЙ КОШЛАР Попуга́евые *Psittacidae* (семьялык)

ТУТЫЙКОШСЫМАННАР Попугаеобра́зные *Psittaciformes* (отряд)

Җир тутый кошы Попугай земляной *Pezoporus wallicus*

Муенсалы Крамер тутый кошы Попугай ожерельевый Крамера *Psittacula krameri*

ДИҢГЕЗ ТУТЫЕ Ту́пик

Атлантика диңгез тутые Тупик атлантический *Fratercula arctica*

Балта томшыклы диңгез тутые[Р] Топорок *Lunda cirrhata*

Мөгезле диңгез тутые[Р] *к.* озын томшыклы диңгез тутые

Озын томшыклы диңгез тутые[Р]**, мөгезле диңгез тутые** Тупик-носорог, тупик длинноклювый *Cerorhinca monocerata*

Тын океан диңгез тутые[Р]**, ипатка** Ипатка *Fratercula corniculata*

ТЮ́ВИК Тю́вик

Европа тювигы[Р] Тювик европейский *Accipiter brevipes*

У

УЛИТ *к.* чуаркош

УРА́ГУС[Т] *к.* чыпчык → ясмык чыпчыгы → озын койрыклы ясмык чыпчыгы

УРАКТОМШЫК[Р] Серпоклюв *Ibidorhyncha struthersii*

УТКОЙРЫК, **кызылкойрык** Горихвостка

Ак башлы уткойрык[Р] Горихвостка седоголовая *Phoenicurus caeruleocephalus*

Гади уткойрык[Р] Горихвостка обыкновенная *Phoenicurus phoenicurus*

Кара уткойрык[Т] Горихвостка-чернушка *Phoenicurus ochruros*

Кызыл аркалы уткойрык[Р] Горихвостка красноспинная *Phoenicurus erythronotus*

Кызыл бүксәле уткойрык Горихвостка краснобрюхая *Phoenicurus erythrogaster*

Себер уткойрыгы Горихвостка сибирская *Phoenicurus auroreus*

Сулык уткойрыгы Горихвостка водяная *Chaimarrornis leucocephalus*

УТРАУ КОШЫ[Р] Ста́рик *Synthliboramphus antiquus*

Бүрекле утрау кошы[Р] Старик хохлатый *Synthliboramphus wumizusume*

Ү

ҮГЕЗ ЧУКУЧЫ *к.* сыерчык → буйвол сыерчыгы

Кызыл томшыклы үгез чукучы *к.* сыерчык → буйвол сыерчыгы → кызыл томшыклы буйвол сыерчыгы

Сары томшыклы үгез чукучы *к.* сыерчык → буйвол сыерчыгы → сары томшыклы буйвол сыерчыгы

ҮЛӘКСӘ КОШЫ[Р]**, үләксә ашаучы** Стервятник *Neophron percnopterus*

ҮРДӘК, *диал.* ийрәк (*әстр.*), куwакал (*нрл.*), үрдек (*глз.*), цүрек (*тара.*), дүдәрлек (*перм.*), күгәл (*брб.д., себ., эчк., саз я.*), майған (*тара., том.д.*), суна үрдәк (*перм. злт., кмшл., кргл.*), сына үрдәк (*перм.*), черки үрдәк / чөрги үрдәк / чүрки үрдәк / чөрт үрдәк (*перм.*), шабала борын (*себ.*) Утка

ҮРДӘК КОШЛАР Ути́ные *Anatidae* (семьялык)

Купшы каурыйлы үрдәк[Р] Касатка *Anas falcata*

Күк томшыклы үрдәк[Р] *к.* күктомшык

Соры үрдәк[Т] Утка серая *Anas strepera*

АЛА ҮРДӘК[Т] Пеганка *Tadorna tadorna*

Австралия ала үрдәге Пеганка австралийская *Tadorna tadornoides*

Ак башлы ала үрдәк Пеганка-раджа *Tadorna radjah*

Бүрекле ала үрдәк[Р] Пеганка хохлатая *Tadorna cristata*

Яңа Зеландия ала үрдәге Пеганка новозеландская *Tadorna variegata*

ДИҢГЕЗ ҮРДӘГЕ[Т]**, поляр үрдәк**[Т] Морянка *Clangula hyemalis*

ҖИРӘН БАШЛЫ КЫР ҮРДӘГЕ Свиязь

Җирән башлы кыр үрдәге[Т]**,** *диал.* пеле (*туб.-ирт.д.*) Свиязь *Anas penelope*

КАРА ҮРДӘК[Р] Синьга *Melanitta nigra*

Америка кара үрдәге[Р] Синьга американская *Melanitta americana*

КАРАГАЙ ҮРДӘК, карагай Чернеть

Америка карагай үрдәге[Р]**, Америка карагае, Америка чумгалагы** Нырок красноголовый американский (чернеть американская) *Anas americana*

Бүрекле карагай үрдәк[Р]**, бүрекле карагай** Чернеть хохлатая *Aythya fuligula*

Диңгез карагай үрдәге[Т]**, диңгез карагае** Чернеть морская *Aythya marila*

Кечкенә карагай үрдәк[Р]**, кечкенә карагай** Чернеть морская малая *Aythya affinis*

КУПШЫ ҮРДӘК[Р] Клоктун *Anas formosa*

КЫЗЫЛ ҮРДӘК[т] Огарь *Tadorna ferruginea*

Соры башлы кызыл үрдәк Огарь сероголовый *Tadorna cana*

КЫР ҮРДӘГЕ, яшелбаш Кря́ква

Кара кыр үрдәге[р] Кряква чёрная *Anas poecilorhyncha*

Кыр үрдәге[р]**, борчак үрдәге, яшелбаш,** *диал.* цыбыкай (*эчк.*), йаз үрдек (*глз.*), тоз үрдәге (*трх.*), төс үртәк (*туб.-ирт.д.*) Кряква *Anas platyrhynchos*

МУЕНЧАКЛЫ ҮРДӘК[р] Каменушка *Histrionicus histrionicus*

ТӨНЬЯК ДИҢГЕЗ ҮРДӘГЕ, гага Гага

Гади төньяк диңгез үрдәге[р]**, гади гага** Гага обыкновенная *Somateria mollissima*

Кикрикле төньяк диңгез үрдәге[т]**, кикрикле гага** Гага-гребенушка *Somateria spectabilis*

Күзлекле төньяк диңгез үрдәге[р]**, күзлекле гага** Гага очковая, гага фишерова *Somateria fischeri*

Себер төньяк диңгез үрдәге[р]**, себер гагасы, Стеллер гагасы** Гага сибирская, гага малая, гага стеллерова *Polysticta stelleri*

УРМАН ҮРДӘГЕ Дупель

Урман үрдәге[т]**, дупель** Дупель *Gallinago media*

ЧҮРӘКӘЙ ҮРДӘК Чирок

Мәрмәр чүрәкәй үрдәк[р] Чирок мраморный *Marmaronetta angustirostris*

ҮРМӘКОШ *к.* үрмәләч

ҮРМӘЛӘЧ, үрмәкош Поползень

ҮРМӘЛӘЧ КОШЛАР По́ползневые *Sittidae* (семьялык)

Гади үрмәләч[т] Поползень обыкновенный *Sitta europaea*

Дивар үрмәләче[р] Стенолаз *Tichodroma muraria*

Кара башлы үрмәләч Поползень рыжегрудый, поползень черноголовый *Sitta krueperi*

Тузган башлы үрмәләч[р] Поползень косматый *Sitta villosa*

Ф

ФАЗАН *к.* кыргавыл

ФАЭТОН Фаэтон

ФАЭТО́Н КОШЛАР Фаэто́новые *Phaethontidae* (семьялык)
Ак койрыклы фаэтон Фаэтон белохвостый *Phaethon lepturus*
Кызыл койрыклы фаэтон Фаэтон краснохвостый *Phaethon rubricauda*
Кызыл томшыклы фаэтон Фаэтон красноклювый *Phaethon aethereus*
ФИФИ́[т] *к.* чуаркош → аклы-каралы чуаркош
ФЛАМИНГО *к.* каз → кызылказ
Алсу фламинго *к.* каз → алсу кызылказ
ФРЕГАТ, фрегат кошы Фрегат
ФРЕГАТ КОШЛАР Фрега́товые *Fregatidae* (семьялык)
Затлы фрегат Фрегат великолепный *Fregata magnificens*
Зур фрегат Фрегат большой *Fregata minor*
Фрегат-ариэль кошы[р] Фрегат-ариэль *Fregata ariel*

Һ

ҺӨДҺӨД[т]**,** *диал.* пупуп (*кргл.*) Удод *Upupa epops*
ҺӨДҺӨД КОШЛАР Удо́довые *Upupidae* (семьялык)
ҺӨДҺӨДСЫМАННАР Удодообра́зные *Upupiformes* (отряд)
Африка һөдһөде Удод африканский *Upupa epops africana*
Гади һөдһөд Удод обыкновенный *Upupa epops epops*
Мадагаскар һөдһөде Удод мадагаскарский *Upupa epops marginata*
Сенегал һөдһөде Удод сенегальский *Upupa epops senegalensis*

Ц

ЦИСТИКОЛА Цистикола
Алтынсыман цистикола[р] *к.* чыпчык → әрәмә чыпчыгы → алтынсыман Африка әрәмә чыпчыгы

Ч

ЧА́ЛКОШ Лунь
Ала чалкош[р] Лунь пегий *Circus melanoleucos*
Болын чалкошы[р] Лунь луговой *Circus pygargus*

Дала чалкошы[Р] Лунь степной *Circus macrourus*
Көньяк чалкошы[Р] Лунь болотный восточный *Circus spilonotus*
Кыр чалкошы[Т] Лунь полевой *Circus cyaneus*
Саз чалкошы[Т] Лунь болотный *Circus aeruginosus*

ЧАРЛАК Кра́чка
Ак канатлы чарлак[Р] Крачка белокрылая *Chlidonias leucopterus*
Ак яңаклы чарлак [Т] Крачка белощёкая *Chlidonias hybridus*
Елга чарлагы[Т] Крачка речная *Sterna hirundo*
Камчатка чарлагы[Р] Крачка камчатская, крачка алеутская *Sterna camtschatica*
Кара саз чарлагы Крачка чёрная болотная *Chlidonias niger*
Кара томшыклы чарлак Крачка чайконосая *Gelochelidon nilotica*
Кара чарлак[Т] Крачка чёрная *Chlidonias niger*
Кече чарлак [Т] Крачка малая *Sterna albifrons*
Поляр диңгез чарлагы[Р] Крачка полярная *Sterna paradisaea*
Чуар томшыклы чарлак[Р] Крачка пестроносая *Thalasseus sandvicensis*

ЧӘПЕРЧЕК, сиртмәкойрык, селкенчәк *диал.* кәмәцә (*тбл.*) Трясогу́зка
ЧӘПЕРЧЕК КОШЛАР Трясогу́зковые *Motacillidae* (семьялык)
Агач чәперчеге[Р] Трясогузка древесная *Dendronanthus indicus*
Ак чәперчек[Т] Трясогузка белая *Motacilla alba*
Камчатка чәперчеге[Р] Трясогузка камчатская *Motacilla lugens*
Кара башлы чәперчек[Т] Трясогузка черноголовая *Motacilla (flava) feldegg*
Көньяк себер чәперчеге[Р] Трясогузка жёлтая беренгийская *Motacilla tschutschensis*
Маскалы чәперчек[Р] Трясогузка маскированная *Motacilla personata*
Сары аркалы чәперчек Трясогузка желтоспинная *Motacilla lutea*
Сары башлы кечкенә чәперчек[Р] Трясогузка желтоголовая малая *Motacilla (citreola) werae*
Сары башлы чәперчек[Т] Трясогузка желтоголовая *Motacilla citreola*

Сары кытай чәперчеге[Р] Трясогузка жёлтая китайская *Motacilla (tschutschensis) macronyx*

Сары маңгайлы чәперчек[Т] Трясогузка желтолобая *Motacilla (flava) lutea*

Сары чәперчек[Т] Трясогузка жёлтая *Motacilla flava*

Тау чәперчеге[Т] Трясогузка горная *Motacilla cinerea*

Япон чәперчеге[Р] Трясогузка японская *Motacilla grandis*

Яшел башлы чәперчек[Р] Трясогузка зеленоголовая *Motacilla taivana*

ЧӘҮКӘ[Т] Галка *Corvus monedula*

Альп чәүкәсе[Р] Галка альпийская *Pyrrhocorax graculus*

Даурия чәүкәсе[Р] Галка даурская *Corvus dauuricus*

ЧЕБЕНКОШ, колибри Колибри

ЧЕБЕНКОШЛАР Коли́бри *Trochilidae* (семьялык)

Алып чебенкош Колибри исполинский *Patagona gigas*

Саргылт чебенкош[Р] Колибри охристый *Selasphorus rufus*

Кылыч томшыклы чебенкош Колибри-мечеклюв *Ensifera ensifera*

ЧЕБЕНЧЕ Мухоловка

ЧЕБЕНЧЕ КОШЛАР Мухоло́вковые *Muscicapidae* (семьялык)

Ак аяклы чебенче *к.* агаяк

Ак муенлы чебенче[Т] Мухоловка-белошейка *Ficedula albicollis*

Җәннәт чебенчесе[Р] Мухоловка райская *Terpsiphone paradisi*

Зәңгәр чебенче[Р] Мухоловка синяя *Cyanoptila cyanomelana*

Кара оҗмах чебенчесе[Р] Мухоловка райская чёрная *Terpsiphone atrocaudata*

Кечкенә чебенче[Т] Мухоловка малая *Ficedula parva*

Киң томшыклы чебенче[Р] Мухоловка ширококлювая *Muscicapa dauurica*

Көньяк кечкенә чебенчесе[Р] Мухоловка малая восточная *Ficedula (parva) albicilla*

Муенчаклы чебенче[Р] Мухоловка полуошейниковая *Ficedula semitorquata*

Сары аркалы чебенче[Р] Мухоловка желтоспинная *Ficedula zanthopygia*

Себер чебенчесе[Р] Мухоловка сибирская *Muscicapa sibirica*

Соры чебенче[Т] Мухоловка серая *Muscicapa striata*

Тайга чебенчесе[Р] Мухоловка таёжная *Ficedula mugimaki*

Чуар күкрәкле чебенче[Р] Мухоловка пестрогрудая *Muscicapa griseisticta*

Чуар чебенче[Т] Мухоловка-пеструшка *Ficedula hypoleuca*

Япон чебенчесе[Р] Мухоловка японская *Ficedula narcissina*

ЧЕЛӘН, *диал.* хәүле (*кргл.*), целе (*саз.я.*), куртай (*тара.*), (*әстр., влгг.*), цәпце (*туб.-ирт.д.*), ташбүксә (*Ар.*) Цапля

ЧЕЛӘН КОШЛАР Ца́плевые *Ardeidae* (семьялык)

Ак канатлы челән[Р] Цапля белокрылая *Ardeola bacchus*

Җирән челән[Р] Цапля рыжая *Ardea purpurea*

Зур ак челән[Т] Цапля белая большая *Casmerodius albus (Egretta alba)*

Кечкенә ак челән[Р] Цапля белая малая *Egretta garzetta*

Кояш челәне Цапля солнечная *Eurypyga helias*

Көнчыгыш челәне[Р] Цапля белая восточная *Casmerodius (albus) modestus*

Мисыр челәне[Р] Цапля египетская *Bubulcus ibis*

Озын аяклы челән[Р] Ходулочник *Himantopus himantopus*

Сары томшыклы челән[Р] Цапля желтоклювая *Egretta eulophotes*

Сары челән[Р] Цапля жёлтая *Ardeola ralloides*

Соры челән[Т] Цапля серая *Ardea cinerea*

Уртача зурлыктагы ак челән[Р] Цапля белая средняя *Egretta intermedia*

ЧЕРКИ КОШЫ Комароловка

Соры башлы черки кошы[Р] Комароловка сероголовая *Culicicapa zeylonensis*

ЧИНАР, яшел чыпчык Зеленушка

Яшел чинар[Р], урман кенәрие *к.* чыпчык → яшел чыпчык

ЧУАРКАЙ Конёк

Ала чуаркай Конёк пятнистый *Anthus hodgsoni*

Америка чуаркае[Р] Конёк гольцовый (конёк американский) *Anthus rubescens*

Болын чуаркае[Р] Конёк луговой *Anthus pratensis*

Годлевский чуаркае[Р] Конёк Годлевского (конёк забайкальский) *Anthus godlewskii*

Дала чуаркае[Р] Конёк степной *Anthus richardi*

Дөге чуаркае[Р] Конёк рисовый *Anthus rufulus*

Кызыл бүксәле чуаркай[Т] Конёк краснозобый *Anthus cervinus*

Кыр чуаркае[Р] Конёк полевой *Anthus campestris*

Кыя чуаркае[Р] Конёк скальный *Anthus petrosus*

Мензбир чуаркае[Р] Конёк Мензбира *Anthus menzbieri*

Себер чуаркае[Р] Конёк сибирский *Anthus gustavi*

Тау чуаркае Конёк горный *Anthus spinoletta*

Урман чуаркае[Р] Конёк лесной *Anthus trivialis*

ЧУАРКОШ, улит Улит

Аклы-каралы чуаркош[Т]**, фифи** Фифи *Tringa glareola*

Ала-кола чуаркош[Р] Улит пёстрый *Tringa melanoleuca*

Америка көлсыман чуаркошы[Р] Улит пепельный американский *Heteroscelus incanus (Tringa incana)*

Зур чуаркош[Т] Улит большой *Tringa nebularia*

Көлсу себер чуаркошы[Р] Улит пепельный сибирский *Heteroscelus brevipes (Tringa brevipes)*

Көяз чуаркош[Р] Щёголь *Tringa erythropus*

Охот чуаркошы[Р] Улит охотский *Tringa guttifer*

Сары аяклы чуаркош[Р] Улит желтоногий *Tringa flavipes*

ЧУАРТҮШ[Т]**, көяз сандугач** *к.* күктүш

ЧУКЫР Клёст

Ак канатлы чукыр[Т] Клёст белокрылый *Loxia leucoptera*

Нарат чукыры[Т] Клёст-сосновик *Loxia pytyopsittacus*

Чыршы чукыры[Р] Клёст-еловик *Loxia curvirostra*

ЧУЛЛЫК[Т], *диал.* қыр қәҗәсе (*каз.ар.-крш.*) Бекас *Gallinago gallinago*

ЧУЛЛЫК КОШЛАР Бека́совые *Scolopacidae* (семьялык)

Азия чуллыгы[Р] Бекас азиатский *Gallinago stenura*

Америка чуллыгы Бекас американский *Gallinago delicata*

Бизәкле чуллык[Р] *к.* төсле чуллык

Дуга томшыклы чуллык[Р] Мородунка *Xenus cinereus*

Кара бүксәле чуллык[Т] Чернозобик *Calidris alpina*

Кызыл аяклы чуллык[Р]**, кызылаяк** Травник *Tringa totanus*

Кызыл бүксәле чуллык[Р] Краснозобик *Calidris ferruginea*

Сазлык чуллыгы[Р] Грязовик *Limicola falcinellus*

Төсле чуллык[Р]**, бизәкле чуллык** Бекас цветной *Rostratula benghalensis*

Тау чуллыгы[Р] Дупель горный *Gallinago solitaria*

Урман чуллыгы[Р] Дупель лесной *Gallinago megala*

Япон чуллыгы[Р] Бекас японский *Gallinago hardwickii*

ЧУМГА Чомга, поганка

ЧУМГА́ КОШЛАР Пога́нковые *Podicipedidae* (семьялык)

ЧУМГАСЫМАННАР Поганкообра́зные *Podicipediformes* (отряд)

Зур чумга[Т] Поганка большая, чомга *Podiceps cristatus*

Кара муенлы чумга[Т] Поганка черношейная *Podiceps nigricollis*

Кечкенә чумга[Т] Поганка малая *Podiceps ruficollis (Tachybaptus ruficollis)*

Кызыл муенлы чумга[Т] Поганка красношейная *Podiceps auritus*

Соры яңаклы чумга[Т] Поганка серощёкая *Podiceps grisegena*

ЧУМГАЛАК, *диал.* чумғақ (*каз.ар.-лш.*) Утка-нырок, нырок

Ак күзле чумгалак[Т] Нырок белоглазый *Aythya nyroca*

Ак чумгалак[Т] Луток *Mergus albellus*

Бэр чумгалагы[Р] Нырок бэров *Aythya baeri*

Затлы чумгалак[Р] Нырок парусиновый *Aythya valisineria*

Кызыл башлы чумгалак[Т] Нырок красноголовый *Aythya ferina*

Кызыл томшыклы чумгалак[Р] Нырок красноносый *Netta rufina*

АЛА ЧУМГАЛАК[Т]**,** *диал.* чумға/цумға (*саз я.*), цумғы/цумқы (*туб.-ирт.д.*) Гоголь, гоголь обыкновенный *Bucephala clangula*

Исландия ала чумгалагы[Р] Гоголь исландский *Bucephala islandica*

Кечкенә ала чумгалак[Р] Гоголь-головастик, гоголь малый *Bucephala albeola*

ЧҮРӘКӘЙ, *диал.* черки үрдәк / чөрги үрдәк / чүрки үрдәк (*перм.*), цөрәгәй (*төм., тбл., саз.я.*), цөрәгәй таwық (*тбл.*), цумға (*тбл., саз.я*), чурағай (*кргл.*), чирәкәй (*чст.*), чумақай (*кргл.*), чүрәч (*лш.*), шүрәкәй (*кргл.*), чумғақ (*лш.*), цүгәрәй (*эчк.*) Чирок *Aythya ferina*

Сызгырак чүрәкәй[Т]**, алмабаш, алмабаш чүрәкәй** *к.* сыбызгы чүрәкәй

Чытырдавык чүрәкәй[Т] Чирок-трескунок *Anas querquedula*

Яшел канатлы чүрәкәй[Р] Чирок зеленокрылый *Anas carolinensis*

АЛМАБАШ ЧҮРӘКӘЙ[Т] *к.* сыбызгы чүрәкәй

СЫБЫЗГЫ ЧҮРӘКӘЙ[Т]**, сызгырак чүрәкәй, алмабаш, алмабаш чүрәкәй** Чирок-свистунок *Anas crecca*

ЧЫЕЛДЫК Пищуха

ЧЫЕЛДЫК КОШЛАР Пищу́ховые *Certhiidae* (семьялык)

Гади чыелдык[Т] Пищуха обыкновенная *Certhia familiaris*

Кыска бармаклы чыелдык[Р] Пищуха короткопалая *Certhia brachydactyla*

ЧЫПЧЫК, *диал.* тургай (*стрл.*), турғай (*перм., тпк., эчк., әстр., себ.*), барабикә / бәрәбишкә (*том.д.*), бүзтурғай (*әстр.*) Воробей

ЧЫПЧЫК КОШЛАР Воробьи́ные *Passeridae* (семьялык)

ЧЫПЧЫКСЫМАННАР Воробьинообра́зные *Passeriformes* (отряд)

Ак күзле чыпчык[Р]**, коңгырт аккүз** Белоглазка буробокая (белоглазка обыкновенная) *Zosterops erythropleura*

Алдар чыпчык[Т] *к.* чыпчык → әрәмә чыпчыгы → алдагыч әрәмә чыпчыгы

Балан чыпчыгы *к.* карабүрек

Битлекле чыпчык *к.* чыпчык → әрәмә чыпчыгы → урта диңгез әрәмә чыпчыгы

Бурсык чыпчык[Т] Камышевка-барсучок *Acrocephalus schoenobaenus*

Дөге чыпчыгы Воробей яванский, рисовка *Padda oryzivora*

Елга чыпчыгы[Т]**, су тургае** *к.* чыпчык → су чыпчыгы

Җирән чыпчык[Р] Воробей рыжий *Passer rutilans*

Зәңгәр чыпчык[Т] *к.* песнәк → күк песнәк

Имәнлек чыпчыгы[Т] Дубровник *Emberiza aureola*

Испан чыпчыгы Воробей испанский *Passer hispaniolensis*

Ит чыпчыгы *к.* песнәк

Йорт чыпчыгы[Т] Воробей домовый *Passer domesticus*

Кар чыпчыгы[Р] Воробей снежный (вьюрок снежный) *Montifringilla nivalis*

Кара башлы купшы чыпчык[Т] *к.* купшыл → кара башлы купшыл

Кара түшле чыпчык[Р] Воробей черногрудый *Passer hispaniolensis*

Кенәри чыпчык Вьюрок канареечный *Serinus serinus*

Кокос чыпчыгы Вьюрок кокосовый *Pinarolaxias inornata*

Купшы чыпчык, көяз тургай *к.* купшыл

Кура җиләге чыпчыгы[Т]**, шәфәкъ чыпчыгы, таң чыпчыгы** Зарянка *Erithacus rubecula*

Күк чыпчык[Т]**, балыкчы тургай** *к.* чыпчык → яр чыпчыгы → гади яр чыпчыгы

Кыр чыпчыгы[Т], **сабан чыпчыгы** Воробей полевой *Passer montanus*

Кыска бармаклы чыпчык[Р] Воробей короткопалый *Carpospiza brachydactyla*

Монгол җир чыпчыгы[Р] Воробей земляной монгольский *Pyrgilauda davidiana*

Сабан чыпчыгы[Т] *к.* чыпчык → кыр чыпчыгы

Саксаул чыпчыгы Воробей саксаульный *Passer ammodendri*

Сары томшыклы чыпчык *к.* сарытомшык

Сары чыпчык[Т] Чиж *Spinus spinus*

Соры балан чыпчыгы[Т] *к.* карабүрек → соры карабүрек

Соры башлы купшы чыпчык[Т] *к.* купшыл → соры башлы купшыл

Таң чыпчыгы[Т]**, шәфәкъ чыпчыгы** *к.* чыпчык → кура җиләге чыпчыгы

Таш чыпчыгы[Р] Воробей каменный *Petronia petronia*

Чикләвек чыпчыгы[Т], **эрбетче** *к.* чыпчык → эрбет чыпчыгы

Чуар чыпчык Пестрогрудка

Чүл чыпчыгы[Р]**, монгол карабүреге** Воробей пустынный *Passer simplex*

Шөлди-чыпчык[Р] *к.* шөлди → шөлди-чыпчык

Яшел ялтыравык чыпчык, яшел якамара Якамара зелёная *Galbula viridis*

ӘРӘМӘ ЧЫПЧЫГЫ Сла́вка

ӘРӘМӘ ЧЫПЧЫКЛАРЫ Сла́вковые *Sylviidae* (семьялык)

Ак мыеклы әрәмә чыпчыгы[Р] Славка белоусая *Sylvia mystacea*

Алдагыч әрәмә чыпчыгы[Т], **алдар чыпчык** Славка-завирушка, славка-мельничек *Sylvia curruca*

Алтынсыман Африка әрәмә чыпчыгы[Р]**, алтынсыман цистикола** Цистикола золотистая *Cisticola juncidis*

Бакча әрәмә чыпчыгы[Т] Славка садовая *Sylvia borin*

Җирән күкрәкле әрәмә чыпчыгы[Р] Славка рыжегрудая *Sylvia cantillans*

Кара башлы әрәмә чыпчыгы[Р] Славка-черноголовка (славка черноголовая) *Sylvia atricapilla*

Карчыгасыман әрәмә чыпчыгы[Т] Славка ястребиная *Sylvia nisoria*

Сайрар әрәмә чыпчыгы Славка певчяя *Sylvia hortensis*

Соры әрәмә чыпчыгы[Т] Славка серая *Sylvia communis*

Урта диңгез әрәмә чыпчыгы, битлекле чыпчык Славка средиземноморская *Sylvia melanocephala*

Чүл әрәмә чыпчыгы[Р] Славка пустынная *Sylvia nana*

БҮРЕКЛЕ ЧЫПЧЫК, сызгырак чыпчык Свиристель

БҮРЕКЛЕ ЧЫПЧЫКЛАР Свиристе́левые *Bombycillidae* (семьялык)

Бүрекле Амур чыпчыгы[Р]**, сызгырак Амур чыпчыгы** Свиристель амурский *Bombycilla japonica*

Гади бүрекле чыпчык, гади сызгырак чыпчык Свиристель обыкновенный *Bombycilla garrulus*

ҖИР ЧЫПЧЫГЫ Воробей земляной *Pyrgilauda theresae*

Монгол җир чыпчыгы Воробей монгольский земляной *Montifringilla davidiana*

КАМЫШ ЧЫПЧЫГЫ, камыш тургае Камышевка

Әйләнчек камыш чыпчыгы[Т] Камышевка вертлявая *Acrocephalus paludicola*

Бакча камыш чыпчыгы[Т] Камышевка садовая *Acrocephalus dumetorum*

Бамбук камыш чыпчыгы[Р] Камышевка бамбуковая *Horeites diphone*

Җырчы камыш чыпчыгы[Р] Камышевка дроздовидная *Acrocephalus Arundinaceus*

Калын койрыклы камыш чыпчыгы[Р] Камышевка широкохвостая *Cettia cetti*

Кара кашлы камыш чыпчыгы[Р] Камышевка чернобровая *Acrocephalus bistrigiceps*

Көньяк җырчы камыш чыпчыгы[Р] Камышевка дроздовидная восточная *Acrocephalus orientalis*

Кыска канатлы камыш чыпчыгы[Р] Камышевка короткокрылая *Horeites canturians*

Кыска койрыклы камыш чыпчыгы[Р] Короткохвостка *Urosphena squameiceps*

Маньчжур камыш чыпчыгы[Р] Камышевка маньчжурская *Acrocephalus tangorum*

Маньчжур кыска койрыклы камыш чыпчыгы Камышевка короткохвостая маньчжурская *Horeites canturians (Cettia canturians)*

Нәзек томшыклы камыш чыпчыгы[Р] Камышевка тонкоклювая *Acrocephalus melanopogon*

Сазлык камыш чыпчыгы[Т] Камышевка болотная *Acrocephalus palustris*

Себер камыш чыпчыгы[Р] Пестрогрудка сибирская Tribura taczanowskia

Тростник камыш чыпчыгы[Т] Камышевка тростниковая *Acrocephalus scirpaceus*

Һинд камыш чыпчыгы[Т] Камышевка индийская *Acrocephalus agricola*

Юан томшыклы камыш чыпчыгы[Р] Камышевка толстоклювая *Phragmaticola aedon*

Япон камыш чыпчыгы Камышевка японская *Megalurus pryeri*

КӘЛӘПҮШЛЕ ЧЫПЧЫК Зонотрихия

Ак муенлы кәләпүшле чыпчык, **ак муенлы зонотрихия** Зонотрихия белошейная *Zonotrichia albicollis*

Җирән түшле кәләпүшле чыпчык, **җирән түшле зонотрихия** Зонотрихия рыжегрудая *Zonotrichia capensis*

Себер кәләпүшле чыпчыгы, себер зонотрихиясе Зонотрихия северная *Zonotrichia querula*

Ак кашлы кәләпүшле чыпчык[Р]**, ак кашлы зонотрихия** Зонотрихия белобровая, овсянка белобровая *Zonotrichia leucophrys*

Кара кашлы кәләпүшле чыпчык[Р]**, кара кашлы зонотрихия** Зонотрихия чернобровая, овсянка чернобровая *Zonotrichia atricapilla*

КИНДЕР ЧЫПЧЫГЫ Коноплянка

Киндер чыпчыгы[Т] Коноплянка *Acanthis cannabina*

Таулык киндер чыпчыгы Коноплянка горная *Acanthis flavirostris*

КЫЧЫТКАН ЧЫПЧЫГЫ[Т]**,** *диал.* җиләк чыпчыķ (*перм.*) Крапивник *Troglodytes troglodytes*

КЫЧЫТКАН ЧЫПЧЫКЛАРЫ Крапи́вниковые *Troglodytidae* (семьялык)

МИЛӘШ ЧЫПЧЫГЫ[т]**,** *диал.* барқылдақ (*перм.*), пархылдақ / урман пархылдақ (*перм.*), пақцар (*төм., тбл.*), бистурғай (*кмшл.*) Дрозд, дрозд-рябинник, рябинник *Turdus pilaris*

МИЛӘШ ЧЫПЧЫКЛАРЫ Дроздóвые *Turdidae* (семьялык)

Ак бүксәле миләш чыпчыгы[р] Дрозд белозобый *Turdus torquatus*

Ак кашлы миләш чыпчыгы[т] Дрозд белобровый, белобровик *Turdus iliacus*

Ак корсаклы миләш чыпчыгы[р] Дрозд белобрюхий *Turdus cardis*

Ак тамаклы миләш чыпчыгы[р] Дрозд белогорлый *Petrophila gularis*

Аксыл миләш чыпчыгы[р] Дрозд бледный *Turdus pallidus*

Алтынсыман миләш чыпчыгы[р] Дрозд золотистый *Turdus chrysolaus*

Зәңгәр миләш чыпчыгы[р] Птица синяя *Myophonus caeruleus*

Зәңгәр ташлык миләш чыпчыгы[р] Дрозд синий каменный *Monticola solitarius*

Кара бүксәле миләш чыпчыгы[т] Дрозд чернозобый *Turdus atrogularis*

Кара миләш чыпчыгы[т] Дрозд чёрный *Turdus merula*

Кече миләш чыпчыгы[р] Дрозд малый *Catharus minimus*

Көрән миләш чыпчыгы[р] Дрозд бурый *Turdus eunomus*

Күк миләш чыпчыгы[р] Дрозд сизый *Turdus hortulorum*

Кызыл бүксәле миләш чыпчыгы[р] Дрозд краснозобый *Turdus ruficollis*

Науманн миләш чыпчыгы[р] Дрозд Науманна *Turdus naumanni*

Сайрар миләш чыпчыгы[т] Дрозд певчий *Turdus philomelos*

Саргылт миләш чыпчыгы[р] Дрозд оливковый *Turdus obscurus*

Сәйяр миләш чыпчыгы[Р] Дрозд-отшельник *Catharus guttatus*

Свэнс миләш чыпчыгы[Р] Дрозд свэнсонов *Catharus ustulatus*

Себер миләш чыпчыгы[Р] Дрозд сибирский *Zoothera sibirica*

Үзгәрүчән тавышлы миләш чыпчыгы Дрозд разноголосый *Ixoreus naevius*

Чуар миләш чыпчыгы[Т] Дрозд пёстрый *Zoothera varia*

Чуар ташлык миләш чыпчыгы[Р] Дрозд пёстрый каменный *Monticola saxatilis*

НАРАТ ЧЫПЧЫГЫ Пеночка

Ак башлы нарат чыпчыгы[Р] Пеночка светлоголовая *Phylloscopus coronatus*

Аксыл аяклы нарат чыпчыгы[Р] Пеночка бледноногая *Phylloscopus tenellipes*

Бәләкәй нарат чыпчыгы[Р] Пеночка корольковая *Phylloscopus (proregulus)*

Кавказ нарат чыпчыгы[Р] Пеночка кавказская *Phylloscopus lorenzii*

Калын томшыклы нарат чыпчыгы[Р] Пеночка толстоклювая *Phylloscopus schwarzi*

Көрән нарат чыпчыгы[Т] Пеночка бурая *Phylloscopus fuscatus*

Саргылт нарат чыпчыгы[Т] Пеночка-весничка *Phylloscopus trochilus*

Сары бүксәле нарат чыпчыгы[Р] Пеночка желтобрюхая *Phylloscopus (trochiloides) nitidus*

Сары кашлы нарат чыпчыгы[Р] Пеночка-зарничка *Phylloscopus inornatus*

Сахалин нарат чыпчыгы[Р] Пеночка сахалинская *Phylloscopus borealoides*

Таллык нарат чыпчыгы[Т] Пеночка-таловка *Phylloscopus borealis*

Һинд нарат чыпчыгы[Р] Пеночка индийская *Phylloscopus griseolus*

Чикерткә-нарат чыпчыгы[Т] Пеночка-теньковка *Phylloscopus collybita*

Чытырдавык нарат чыпчыгы[Т]**, сарыкаш** Пеночка-трещотка *Phylloscopus sibilatrix*

Яшел канатлы нарат чыпчыгы Пеночка зеленокрылая *Phylloscopus occipitalis*

Яшел нарат чыпчыгы[Т] Пеночка зелёная *Phylloscopus trochiloides*

СОЛЫ ЧЫПЧЫГЫ Овсянка

СОЛЫ ЧЫПЧЫКЛАРЫ Овся́нковые *Emberizidae* (семьялык)

Ак башлы солы чыпчыгы[Т] *к.* ак бүрекле солы чыпчыгы

Ак бүрекле солы чыпчыгы[Т]**, ак башлы солы чыпчыгы** Овсянка белошапочная *Emberiza leucocephala*

Бакча солы чыпчыгы[Р] Овсянка огородная *Emberiza cirlus*

Башлыклы гади солы чыпчыгы Овсянка воробьиная обыкновенная *Spizella passerina*

Башлыклы солы чыпчыгы[Р] Овсянка воробьиная древесная (овсянка воробьиная) *Spizella arborea*

Гади солы чыпчыгы[Т] Овсянка обыкновенная *Emberiza citrinella*

Годлевский солы чыпчыгы[Р] Овсянка Годлевского *Emberiza godlewskii*

Гөлбакча солы чыпчыгы[Р] Овсянка садовая *Emberiza hortulana*

Җирән муенлы солы чыпчыгы[Р] Овсянка рыжешейная *Schoeniclus yessoensis*

Җирән солы чыпчыгы[Р] Овсянка рыжая *Ocyris rutilus (Emberiza rutila)*

Җырчы солы чыпчыгы[Р] Овсянка певчая *Melospiza melodia*

Зәңгәрсу шәмәхә солы чыпчыгы Овсянка индиговая *Passerina cyanea*

Камыш солы чыпчыгы[Т]**, камышлык солы чыпчыгы** Овсянка камышовая, овсянка тростниковая *Emberiza schoeniclus*

Кара башлы солы чыпчыгы[Р] Овсянка черноголовая *Granativora melanocephala*

Кечкенә солы чыпчыгы[Т] Овсянка-крошка *Emberiza pusilla*

Кызгылт башлыклы солы чыпчыгы[Р] Овсянка воробьиная малая *Spizella passerina*

Күгелҗем солы чыпчыгы[Р] Овсянка сизая *Ocyris variabilis*

Кызыл колаклы солы чыпчыгы[Р] Овсянка красноухая *Emberiza cioides*

Кызыл томшыклы солы чыпчыгы[Р] Овсянка красноклювая *Emberiza caesia*

Кыя солы чыпчыгы[Р] Овсянка скальная *Emberiza buchanani*

Монгол солы чыпчыгы[Р] Овсянка монгольская *Schoeniclus (pallasi) lydiae*

Муенчаклы солы чыпчыгы[Р] Овсянка ошейниковая *Emberiza fucata*

Поляр солы чыпчыгы[Р] Овсянка полярная *Schoeniclus pallasi*

Саванна солы чыпчыгы[Р] Овсянка саванная *Passerculus sandwichensis*

Сары кашлы солы чыпчыгы[Р] Овсянка желтобровая *Ocyris chrysophrys*

Сары тамаклы солы чыпчыгы[Р] Овсянка желтогорлая *Cristemberiza elegans*

Саргылт яшел солы чыпчыгы[Р] Овсянка желчная *Granativora bruniceps*

Тайга солы чыпчыгы[Р] Овсянка таёжная *Ocyris tristrami*

Тау солы чыпчыгы[Р] Овсянка горная *Emberiza cia*

Чал башлы солы чыпчыгы[Р] Овсянка седоголовая *Ocyris spodocephalus (Emberiza spodocephala)*

Чуар күкрәкле солы чыпчыгы[Р] Овсянка пестрогрудая *Passerella iliaca*

Чуар солы чыпчыгы[Р] Овсянка маскированная *Ocyris (spodocephalus) personatus*

Янковский солы чыпчыгы[Р] Овсянка Янковского *Emberiza jankowskii*

Япон солы чыпчыгы[Р] Овсянка жёлтая японская *Ocyris sulphuratus (Emberiza sulphurata)*

СУ ЧЫПЧЫГЫ, су тургае, елга чыпчыгы Оляпка

Көрән су чыпчыгы[Р] Оляпка бурая *Cinclus pallasii*

Су чыпчыгы[Т], **су тургае, елга чыпчыгы** Оляпка *Cinclus cinclus*

СЫЗГЫРАК ЧЫПЧЫК *к.* чыпчык → бүрекле чыпчык

Сызгырак Амур чыпчыгы[Р] *к.* чыпчык → бүрекле Амур чыпчыгы

Гади сызгырак чыпчык *к.* чыпчык → бүрекле чыпчык

ТАҢ ЧЫПЧЫГЫ[Т] Зарянка

Таң чыпчыгы[Т], **шәфәкъ чыпчыгы, кура җиләге чыпчыгы** Зарянка *Erithacus rubecula*

Япон таң чыпчыгы[Р], **япон шәфәкъ чыпчыгы** Зарянка японская *Luscinia akahige*

ТАРЫ ЧЫПЧЫГЫ[Т] Просянка *Miliaria calandra*

ТАУ ЧЫПЧЫГЫ[Т] Юрок (вьюрок) *Fringilla montifringilla*

ТАУ ЧЫПЧЫКЛАРЫ Вьюрко́вые *Fringillidae* (семьялык)

Альп тау чыпчыгы[Р] Вьюрок альпийский

Америка тау чыпчыгы[Р] Вьюрок горный американский, вьюрок американский *Leucosticte tephrocotis*

Европа тау чыпчыгы[Р] Вьюрок европейский *Serinus serinus*

Затлы тау чыпчыгы[Р] Вьюрок корольковый *Serinus pusillus*

Себер тау чыпчыгы[Р] Вьюрок горный сибирский *Leucosticte arctoa*

Һималай тау чыпчыгы [Р] Вьюрок гималайский *Leucosticte nemoricola*

Энҗе тау чыпчыгы[Р] Вьюрок жемчужный *Leucosticte brandti*

ТАШЧЫПЧЫК Каменка

Алтынсыман ташчыпчык[Р] Каменка златогузая западная *Oenanthe xanthoprymna*

Ак башлы ташчыпчык[Т], **сикергәк ташчыпчык** Каменка-плешанка *Oenanthe pleschanka*

Биюче ташчыпчык[Т] Каменка-плясунья *Oenanthe isabellina*

Гади ташчыпчык[Т] Каменка обыкновенная *Oenanthe oenanthe*

Испан ташчыпчыгы[Р] Каменка испанская *Oenanthe hispanica*

Кара муенлы ташчыпчык Каменка черношейная *Oenanthe finschii*

Кара ташчыпчык[Р] Каменка чёрная *Oenanthe picata*

Сикергәк ташчыпчык[Т] *к.* биюче ташчыпчык

Чүллек ташчыпчыгы[Р] Каменка пустынная *Oenanthe deserti*

УҖЫМ ЧЫПЧЫГЫ Ржанка

Ак уҗым чыпчыгы Ржанка белая *Chionis alba*

Алтынсыман уҗым чыпчыгы[Т] Ржанка золотистая *Pluvialis apricaria*

Америка уҗым чыпчыгы[Р] Ржанка американская *Pluvialis dominica*

Аңгыра уҗым чыпчыгы[Т] Хрустан, ржанка глупая *Charadrius morinellus*

Кечкенә ак уҗым чыпчыгы Ржанка малая белая *Chionis minor*

Көрән канатлы уҗым чыпчыгы[Р] Ржанка бурокрылая *Pluvialis fulva*

УРМАН ЧЫПЧЫГЫ[Т] Завирушка, завирушка лесная *Prunella modularis*

УРМАН ЧЫПЧЫКЛАРЫ Завиру́шковые *Prunellidae* (семьялык)

Аксыл урман чыпчыгы[Р] Завирушка бледная *Prunella fulvescens*

Альп урман чыпчыгы[Р] Завирушка альпийская *Prunella collaris*

Кара башлы урман чыпчыгы Завирушка черноголовая *Prunella atrogularis*

Кара тамаклы урман чыпчыгы[Т] Завирушка черногорлая *Prunella atrogularis*

Себер урман чыпчыгы[Т] Завирушка сибирская *Prunella montanella*

Һималай урман чыпчыгы[Р] Завирушка гималайская *Prunella himalayana*

Япон урман чыпчыгы[Р] Завирушка японская *Prunella rubida*

ҮЛӘН ЧЫПЧЫГЫ[Т] Пуночка *Plectrophenax nivalis*

Утрау үлән чыпчыгы[Р] Пуночка островная *Plectrophenax hyperboreus*

ЧИ-ЧИ ЧЫПЧЫК[Р] Чечётка

Гади чи-чи чыпчык[Р] Чечётка обыкновенная *Acanthis flammea*

Көлсыман чи-чи чыпчык[Р] Чечётка пепельная *Acanthis hornemanni (Carduelis hornemanni)*

Таулык чи-чи чыпчыгы[Р] Чечётка горная *Carduelis flavirostris*

ЧИКЕРТКӘ ЧЫПЧЫК Сверчок

Гади чикерткә чыпчык[Т] Сверчок обыкновенный *Locustella naevia*

Елга чикерткә чыпчыгы[Т] Сверчок речной *Locustella fluviatilis*

Җырчы чикерткә чыпчыгы[Р] Сверчок певчий *Locustella certhiola*

Охот чикерткә чыпчыгы[Р] Сверчок охотский *Locustella ochotensis*

Сайрар чикерткә чыпчык[Т], **сандугачсыман чикерткә чыпчык** Сверчок соловьиный *Locustella luscinioides*

Сандугачсыман чикерткә чыпчык[Т] *к.* сайрар чикерткә чыпчык

Сахалин чикерткә чыпчыгы[Р] Сверчок сахалинский *Locustella (fasciolata) amnicola*

Тайга чикерткә чыпчыгы[Р] Сверчок таёжный *Locustella fasciolata*

Тимгелле чикерткә чыпчыгы[Р] Сверчок пятнистый *Locustella lanceolata*

Утрау чикерткә чыпчыгы[Р] Сверчок островной *Locustella pleskei*

Япон чикерткә чыпчыгы[Р] Сверчок японский *Locustella pryeri*

ЧУАР ЧЫПЧЫК Пестрогрудка

Кечкенә чуар чыпчык[Р] Пестрогрудка малая *Tribura (thoracica) davidi*

ШӘФӘКЪ ЧЫПЧЫГЫ Зарянка

Шәфәкъ чыпчыгы[Т], **таң чыпчыгы, кура җиләге чыпчыгы** Зарянка *Erithacus rubecula*

Япон шәфәкъ чыпчыгы[Р] *к.* чыпчык → таң чыпчыгы → япон таң чыпчыгы

ЭРБЕТ ЧЫПЧЫГЫ Кедровка, ореховка

Эрбет чыпчыгы[Т]**, эрбетче, чикләвек чыпчыгы** Кедровка, ореховка *Nucifraga caryocatactes*

ЮЛ ЧЫПЧЫГЫ Подорожник

Лапландия юл чыпчыгы[Т]**, юл чыпчыгы** Подорожник лапландский *Calcarius lapponicus*

ЯҢГЫР ЧЫПЧЫГЫ Зуёк

Галстуклы яңгыр чыпчыгы[Т] *к.* шөлди → галстуклы шөлди

Диңгез яңгыр чыпчыгы[Р] Зуёк морской *Charadrius alexandrinus*

Калын томшыклы яңгыр чыпчыгы[Р] Зуёк толстоклювый *Charadrius leschenaultii*

Каспий яңгыр чыпчыгы[Р] Зуёк каспийский *Charadrius asiaticus*

Кечкенә яңгыр чыпчыгы[Р] Зуёк малый *Charadrius dubius*

Көньяк яңгыр чыпчыгы[Р] Зуёк восточный *Charadrius veredus*

Кычкыручан яңгыр чыпчыгы[Р] Зуёк крикливый (зуёк двугалстучный) *Charadrius vociferus*

Монгол яңгыр чыпчыгы[Р] Зуёк монгольский *Charadrius mongolus*

Уссури яңгыр чыпчыгы[Р] Зуёк уссурийский *Charadrius placidus*

ЯР ЧЫПЧЫГЫ, балыкчы тургай Зимородок

Ала-кола зур яр чыпчыгы[Р] Зимородок пегий большой *Megaceryle lugubris*

Гади яр чыпчыгы[Т]**, күк чыпчык, балыкчы тургай** Зимородок обыкновенный, зимородок голубой *Alcedo atthis*

Җирән яр чыпчыгы[Р] Зимородок рыжий *Halcyon coromanda*

Кечкенә чуар яр чыпчыгы[Р] Зимородок пегий малый *Ceryle rudis*

Көлүчән яр чыпчыгы Зимородок смеющийся, кукабарра, зимородок-великан *Dacelo novaeguineae*

Муенчаклы яр чыпчыгы[Р] Зимородок ошейниковый *Halcyon pileata*

ЯСМЫК ЧЫПЧЫГЫ Чечевица

Алсу ясмык чыпчыгы[Р]**, арча ясмык чыпчыгы** Чечевица арчовая, чечевица розовая малая *Carpodacus rhodochlamys*

Арча ясмык чыпчыгы[Р] *к.* алсу ясмык чыпчыгы

Гади ясмык чыпчыгы[Т] Чечевица обыкновенная *Carpodacus erythrinus*

Зур ясмык чыпчыгы[Р] Чечевица большая *Carpodacus rubicilla*

Кызыл канатлы ясмык чыпчыгы[Р] Чечевичник краснокрылый *Rhodopechys sanguinea*

Озын койрыклы ясмык чыпчыгы[Т]**, урагус** Урагус, чечевица длиннохвостая *Uragus sibiricus*

Себер ясмык чыпчыгы[Т] Чечевица сибирская *Carpodacus roseus*

ЯШЕЛ ЧЫПЧЫК, чинар Зеленушка

Кытай яшел чыпчыгы[Р] Зеленушка китайская *Chloris sinica*

Яшел чыпчык[Р]**, чинар, урман кенәрие** Зеленушка обыкновенная *Chloris chloris*

ЧЫРКЫЛДЫК Бормотушка

Көньяк чыркылдыгы[Р] Бормотушка южная *Hippolais rama*

Себер чыркылдыгы[Т] Бормотушка северная *Hippolais caligata*

Ш

ШАРКЫЛДЫК[Т] Хохотунья Larus cachinnans

ШӘҮЛЕГӘН, сары сандугач, яңгыр теләнчесе, *диал.* йаңгыр шәләңгере (*нрл.*) Иволга

ШӘҮЛЕГӘН КОШЛАР Ѝволговые *Oriolidae* (семьялык)

Гади шәүлегән[Т] Иволга обыкновенная *Oriolus oriolus*

Кара башлы шәүлегән[Р] Иволга черноголовая *Oriolus chinensis*

ШОҢКАР[Т] Кречет *Falco rusticolus*

Ак шоңкар Кречет белый *Falco candicans*

Алтай шоңкары[Р] Кречет алтайский *Falco altaicus*

Гади шоңкар, соры шоңкар Кречет обыкновенный, кречет серый *Falco hyrfalco*

Исландия шоңкары Кречет исландский *Falco islandicus*

Кызыл шоңкар Кречет красный *Falco sacer*

Соры шоңкар *к.* гади шоңкар

ШӨЛДИ, *сөйл.* көелте, *диал.* көелде (*твр.*), қуғуч (*брб.д.*), қысмыц (*брб.д.*), кәгәwец (*брб.д.*), көгөлде (*твр.*), көгөндә (*брб.д.*), күцкер (*төм.*) Кулик

ШӨЛДИ КОШЛАР, УҖЫМ ШӨЛДИЛӘРЕ Ржа́нковые *Charadriidae* (семьялык)

ШӨЛДИСЫМАННАР Ржанкообра́зные *Charadriiformes* (отряд)

Басу шөлдие[Т] Кречетка *Chettusia gregaria*

Бәләкәй шөлди[Р] Кроншнеп-малютка *Numenius minutus*

Галстуклы шөлди[Т]**, галстуклы яңгыр чыпчыгы** Галстучник *Charadrius hiaticula*

Ерак көнчыгыш шөлдие[Р] Кроншнеп дальневосточный *Numenius madagascariensis*

Зур шөлди[Т] Кроншнеп большой *Numenius arquata*

Кара шөлди саескан[Р] Кулик-сорока чёрный *Haematopus bachmani*

Кара шөлди[Т] Черныш *Tringa ochropus*

Көрәк томшыклы шөлди[Р] *к.* көрәкләк

Нәзек томшыклы шөлди[Р] Кроншнеп тонкоклювый *Numenius tenuirostris*

Таити шөлдие[Р] Кроншнеп таитянский *Numenius tahitiensis*

Таш актаручы шөлди[Т] *к.* шөлди → ташлык шөлдие

Уртача зурлыктагы шөлди[Т] Кроншнеп средний *Numenius phaeopus*

Шөлди-саескан[Т] Кулик-сорока *Haematopus ostralegus*

Шөлди-чыпчык[Т] Кулик-воробей *Calidris minuta*

Эскимос шөлдие[Р] Кроншнеп эскимосский *Numenius borealis*

Ярыбармаклы шөлди[Р] Галстучник перепончатопалый *Charadrius semipalmatus*

ДИҢГЕЗ ШӨЛДИЕ Пыжик

Алеут диңгез шөлдие[Р] Пыжик алеутский *Ptychoramphus aleuticus*

Кыска томшыклы диңгез шөлдиеР Пыжик короткоклювый *Brachyramphus brevirostris*

Озын томшыклы диңгез шөлдиеР Пыжик длинноклювый *Brachyramphus marmoratus*

Чуар диңгез шөлдиеР Пыжик пёстрый *Brachyramphus perdix*

ЙӨЗӘР ШӨЛДИ Плавунчик

Өч төсле йөзәр шөлди Плавунчик трёхцветный *Phalaropus tricolor*

Түгәрәк борынлы йөзәр шөлдиТ Плавунчик круглоносый *Phalaropus lobatus*

Яссы борынлы йөзәр шөлдиТ Плавунчик плосконосый *Phalaropus fulicarius*

КОМ ШӨЛДИЕ Песочник

Ак койрыклы ком шөлдиеТ Песочник белохвостый *Calidris temminckii*

Бәләкәй ком шөлдие Р Песочник-крошка *Calidris minutilla*

Берингия ком шөлдиеР Песочник берингийский *Calidris ptilocnemis*

Бонапарт ком шөлдиеР Песочник бонапартов *Calidris fuscicollis*

Бэрд ком шөлдиеР Песочник бэрдов *Calidris bairdii*

Диңгез ком шөлдиеТ Песочник морской *Calidris maritima*

Дуылдык ком шөлдиеР Дутыш *Calidris melanotos*

Зур ком шөлдиеР Песочник большой *Calidris tenuirostris*

Исландия ком шөлдиеТ Песочник исландский *Calidris canutus*

Кечкенә ком шөлдиеР Песочник малый *Calidris pusillus*

Комлык шөлдиеТ Песчанка *Calidris alba*

Кызыл муенлы ком шөлдиеР Песочник-красношейка *Calidris ruficollis*

Озын бармаклы ком шөлдиеР Песочник длиннопалый *Calidris subminuta*

Очлы канатлы ком шөлдие Песочник острохвостый *Calidris acuminata*

Ярыбармаклы ком шөлдие[Р] Песочник перепончатопалый *Calidris mauri*

САЗ ШӨЛДИЕ[Т] Веретéнник

Азия саз шөлдие[Р] Веретенник бекасовидный азиатский *Limnodromus semipalmatus*

Америка саз шөлдие[Р] Веретенник бекасовидный американский *Limnodromus scolopaceus*

Зур саз шөлдие[Р] Веретенник большой *Limosa limosa*

Кечкенә саз шөлдие[Т] Веретенник малый *Limosa lapponica*

САКАЛЛЫ ШӨЛДИ Тиркýшка

САКАЛЛЫ ШӨЛДИЛӘР Тиркýшковые *Glareolidae* (семьялык)

Ак муенлы сакаллы шөлди Тиркушка белошейная *Glareola nuchalis*

Болын сакаллы шөлдие[Р] Тиркушка луговая *Glareola pratincola*

Дала сакаллы шөлдие[Т] Тиркушка степная *Glareola nordmanni*

Йөгерек сакаллы шөлди[Р] *к.* йөгереккош

Кечкенә сакаллы шөлди Тиркушка малая *Glareola lactea*

Көньяк сакаллы шөлдие[Р] Тиркушка восточная *Glareola maldivarum*

Мадагаскар сакаллы шөлдие Тиркушка мадагаскарская *Glareola ocularis*

Соры сакаллы шөлди Тиркушка серая *Glareola cinerea*

ТАШЛЫК ШӨЛДИЕ Камнешарка

Ташлык шөлдие[Т]**, таш актаручы шөлди** Камнешарка *Arenaria interpres*

Кара ташлык шөлдие[Р] Камнешарка чёрная *Arenaria melanocephala*

ҮЛӘН ШӨЛДИЕ Поручейник

Үлән шөлдие[Т] Поручейник *Tringa stagnatilis*

ШӨПШӘ КОШЫ[Т] *к.* шөпшәашар

ШӨПШӘАШАР[Т]**, шөпшә кошы** Осоед

Бүрекле шөпшәашар[Р] Осоед хохлатый *Pernis ptilorhynchus*

Гади шөпшәашар[Р] Осоед обыкновенный *Pernis apivorus*

Ы

ЫРГАКТОМШЫК Жулан

Америка ыргактомшыгы Жулан американский *Lanius ludovicianus*

Гади ыргактомшык[Т] Жулан обыкновенный *Lanius collurio*

Җирән койрыклы ыргактомшык[Р] Жулан рыжехвостый *Lanius phoenicuroides*

Кола ыргактомшык[Р] Жулан буланый *Lanius isabellinus*

Себер ыргактомшыгы[Р] Жулан сибирский *Lanius cristatus*

Һинд ыргактомшыгы Жулан индийский *Lanius vittatus*

ЫСЫЛДАВЫК[Т]**, бөтерчек баш** Вертишейка *Jynx torquilla*

Э

Э́МУ *к.* кәсвәр → Австралия кәсвәре

ЭРБЕТЧЕ, чикләвек чыпчыгы *к.* чыпчык → эрбет чыпчыгы

Ю

ЮНКО, юнко кошы Юнко

Орегон юнкосы[Р]**, Орегон юнко кошы** Юнко орегонский *Junco oreganus*

Соры юнко[Р], **соры юнко кошы** Юнко серый *Junco hyemalis*

Я

ЯБАЛАК, *диал.* абалаķ (*себ.*), җабалаķ (*урт.д.*), йапалаķ (*кргл.*), йапķолаķ (*брб.д.*) Сова

ЯБАЛАК КОШЛАР Сови́ные, настоящие со́вы *Strigidae* (семьялык)

ЯБАЛАКСЫМАННАР Совообра́зные *Strigiformes* (отряд)

Ак ябалак[Т], *диал.* ķуйан йабалаķ (*перм.*) Сова белая *Nyctea scandiaca*

Гади чырылдавык ябалак Сипуха обыкновенная *Tyto alba*
Зур колаклы ябалак[Т] *к.* ябалак → мәче башлы ябалак
Йокычан ябалак, таң ябалагы, чыелдык ябалак[Т] Сплюшка *Otus scops*
Йорт ябалагы[Т] Сыч домовый *Athene noctua*
Йөнтәс аяклы чырайсыз ябалак[Т] Сыч мохноногий *Aegolius funereus*
Карлыккан ябалак[Р] *к.* ябалак → карынкы ябалак
Карчыгасыман ябалак[Т] Сова ястребиная *Surnia ulula*
Озын койрыклы соры ябалак[Т] Неясыть длиннохвостая *Strix uralensis*
Сазлык ябалагы[Р] Сова болотная *Asio flammeus*
Сакаллы соры ябалак[Т]**, сакаллы ябалак** Неясыть бородатая *Strix nebulosa*
Сакаллы ябалак[Т] *к.* ябалак → сакаллы соры ябалак
Соры ябалак[Т], *диал.* кара йабалак (*нокр.*) Неясыть обыкновенная, неясыть серая *Strix aluco*
Таң ябалагы[Т] *к.* ябалак → йокычан ябалак
Чыелдык ябалак[Т] *к.* ябалак → йокычан ябалак
Чыпчыксыман чырайсыз ябалак[Т] *к.* ябалак → чырайсыз ябалак
Чырайсыз ябалак[Т]**, чыпчыксыман чырайсыз ябалак,** *диал.* чыпчық җабалақ (*лш.*), пақцарғы (*тбл.*), балцарға (*тбл.*), бикцәргә (*төм.*) Сычик воробьиный (сыч воробьиный) *Glaucidium passerinum*
Энә аяклы ябалак[Р] Сова иглоногая *Ninox scutulata*

ИХАХАЙ ЯБАЛАК[Т]**, зур колаклы ябалак, ихахай ябалак, чырайсыз ябалак, байгыш, өке** *к.* мәче башлы ябалак

КАРЫНКЫ ЯБАЛАК, карлыккан ябалак Сипуха

КАРЫНКЫ ЯБАЛАКЛАР Сипу́ховые *Tytonidae* (семьялык)

Карынкы ябалак[Р]**, карлыккан ябалак** Сипуха *Tyto alba*

МӘЧЕ БАШЛЫ ЯБАЛАК, өке Филин, сова ушастая

Мәче башлы ябалак[Т]**, зур колаклы ябалак, ихахай ябалак, чырайсыз ябалак, төнге ябалак, байгыш, өке** *диал.* өгө (*төм., саз.я.*), өхө (*саз. я.*), өкө (*перм., злт.*), өкө йабалагы (*тпк.*), өкө йабалақ (*перм.*), өкө

қарчыга (*перм.*), үгү (*тбл.*), бабалаш (*перм.*), ихахай җабалақ (*дөб.*), йарйарлыйқ (*твр.*), қарабылқы (*том.д.*), кукумийау (*кузн.*), кукымәү (*тмн.*), мачы баш(ы) (*лмб.*), песәй башлы йабалақ (*минз.*), төнләце (*төм.*), филим (*нокр.*), өкө йабалақ (*перм.*), чупай йабалақ (*трбс.*) Филин, сова ушастая *Asio otus*

ЯБАЛАКЧЫК, ябалакбаш Совка

Көньяк ябалакчыгы[Р] Совка восточная, совка уссурийская *Otus sunia*

Муенчаклы ябалакчык[Р] Совка ошейниковая *Otus bakkamoena*

Чүл ябалакчыгы Совка буланая, совка пустынная *Otus brucei*

ЯГЫЛБАЙ[Т]**, төн лачыны** *диал.* йағалбай (*твр.*) Кобчик *Falco vespertinus*

Амур ягылбае[Р] Кобчик амурский *Falco amurensis*

ЯКАМАРА Якамара

ЯКАМА́РА КОШЛАР Якама́ровые *Galbulidae* (семьялык)

Яшел якамара *к.* чыпчык → яшел ялтыравык чыпчык

ЯКАНА Якана

ЯКА́НА КОШЛАР Яка́новые *Jacanidae* (семьялык)

Африка яканасы Якана африканская *Actophilornis africana*

Кечкенә якана Якана малая *Microparra capensis*

Кыргавыл койрыклы якана[Р] Якана фазанохвостая *Hydrophasianus chirurgus*

Мадагаскар яканасы Якана мадагаскарская *Actophilornis albinucha*

Һинд яканасы Якана индийская *Metopidius indicus*

ЯҢГЫР ТЕЛӘНЧЕСЕ, сары сандугач *к.* шәүлегән

Кара башлы яңгыр теләнчесе[Р] *к.* шәүлегән → кара башлы шәүлегән

ЯШЕЛБАШ *к.* үрдәк → кыр үрдәге

ОТРЯД ҺӘМ СЕМЬЯЛЫК ИСЕМНӘРЕ

Аккүз кошлар Белоглáзковые *Zosteropidae* (семьялык)
Акчарлак кошлар Чáйковые, чайки *Laridae* (семьялык)
Альбатрос кошлар Альбатрóсовые *Diomedeidae* (семьялык)
Америка грифлары Американские грифы *Cathartidae Lafresnaye* (семьялык)
Sylviidae (семьялык)
Бабакошсыманнар Пеликанообрáзные *Pelecaniformes* (отряд)
Бакаавыз кошлар Лягушкорóты, совиные козодои, белоноги *Podargidae* (семьялык)
Баклан кошлар Баклáновые *Phalacrocoracidae* (семьялык)
Балкүрсәткеч кошлар Медоукáзчиковые *Indicatoridae* (семьялык)
Бананашар кошлар Турáковые, турáко, бананоéды *Musophagidae* (семьялык)
Бананашарсыманнар Туракообрáзные *Musophagiformes* (отряд)
Болдырык кошлар Рябкóвые *Pteroclididae* (Pteroclidae) (семьялык)
Болдырыксыманнар Рябкообрáзные *Pterocliformes* (отряд)
Бүрекле чыпчыклар Свиристéлевые *Bombycillidae* (семьялык)
Былбыл кошлар Бюльбю́левые, короткопáлые дрозды *Pycnonotidae* (семьялык)
Гагара кошлар, диңгез казлары Гагáровые *Gaviidae* (семьялык)
Гагáрасыманнар Гагарообрáзные *Gaviiformes* (отряд)
Гуахáро кошлар Гуахáро *Steatornithidae* (семьялык)
Давыл кошлары, качýркалар Качýрковые *Hydrobatidae* (семьялык)
Давыл хәбәрчеләре Буревéстниковые *Procellariidae* (семьялык)
Давылхәбәрчесесыманнар, көпшәтомшыклылар Буревестникообрáзные *Procellariiformes* (отряд)
Диңгез казлары, гагара кошлар Гагáровые *Gaviidae* (семьялык)
Дронго кошлар Дрóнговые *Dicruridae* (семьялык)

Дүдәк кошлар Дрофи́ные Otididae (семьялык)
Еланмуен кошлар Змееше́йковые *Anhingidae* (семьялык)
Җәннәт кошлары Ра́йские пти́цы *Paradisaeidae* (семьялык)
Ибис кошлар Ибисовые *Threskiornithidae* (семьялык)
Ишкәгаяк кошлар О́лушевые *Sulidae* (семьялык)
Ишкәкканат кошлар Чи́стиковые *Alcidae* (семьялык)
Ка́гу кошлар Ка́гу *Rhynochetos* (семьялык)
Казсыманнар Гусеобра́зные *Anseriformes* (отряд)
Какаду кошлар Какаду́ *Cacatuidae* (семьялык)
Караканат кошлар Сорокопу́товые *Laniidae* (семьялык)
Карга кошлар Во́роновые, вра́новые *Corvidae* (семьялык)
Кариама кошлар Кариа́мовые *Cariamidae* (семьялык)
Карлыгач кошлар Ла́сточковые *Hirundinidae* (семьялык)
Карчыга кошлар Ястреби́ные *Accipitridae* (семьялык)
Карынкы ябалаклар Сипу́ховые *Tytonidae* (семьялык)
Кәккүк кошлар Куку́шковые *Cuculidae* (семьялык)
Кәккүксыманнар Кукушкообра́зные *Cuculiformes* (отряд)
Кәрлә тургайлар Королько́вые *Regulidae* (семьялык)
Кәсвәр кошлар Казуа́ровые *Casuariidae* (семьялык)
Кәсвәрсыманнар Казуарообра́зные *Casuariiformes* (отряд)
Керәшәсыманнар Стрижеобра́зные *Apodiformes* (отряд)
Ки́ви кошлар Ки́ви *Apterygidae* (семьялык)
Ки́висыманнар Кивиобра́зные Apterigiformes (отряд)
Кит башлы ләкләкләр Китогла́вые *Balaenicipitidae* (семьялык)
Корташар кошлар Щу́рковые *Meropidae* (семьялык)
Көртлек кошлар Тетереви́ные *Tetraoninae* (семьялык)
Көтүче кошлар Пастушко́вые *Rallidae* (семьялык)
Күгәрче́н кошлар Голуби́ные *Columbidae* (семьялык)
Күгәрченсыманнар Голубеобра́зные *Columbiformes* (отряд)
Кызылказлар Флами́нговые *Phoenicopteridae* (семьялык)
Кызылказсыманнар Фламингообра́зные *Phoenicopteriformes* (отряд)
Кыргавыл кошлар, **фазан кошлар** Фаза́новые *Phasianidae* (семьялык)
Кычыткан чыпчыклары Крапи́вниковые *Troglodytidae* (семьялык)
Лачын кошлар Соколи́ные *Falconidae* (семьялык)
Лачынсыманнар Соколообра́зные *Falconiformes* (отряд)
Ләкләк кошлар А́истовые *Ciconiidae* (семьялык)

Ләкләксыманнар Аистообра́зные *Ciconiiformes* (отряд)
Лиракойрык кошлар Лирохво́сты, птицы-лиры *Menuridae* (семьялык)
Личинка ашаучылар Личинкое́довые *Campephagidae* (семьялык)
Мамык кошлар Пухо́вковые, лени́вковые *Bucconidae* (семьялык)
Миләш чыпчыклары Дроздо́вые *Turdidae* (семьялык)
Мисыр тавыклары, цесарка кошлар Цеса́рковые *Numididae* (семьялык)
Мичче кошлар Пти́цы-печники́, печниковые *Furnariidae* (семьялык)
Мөгезборын кошлар Пти́цы-носоро́ги *Bucerotidae* (семьялык)
Мөгезборынсыманнар Пти́цы-носоро́ги *Bucerotiformes* (отряд)
Нанду кошлар На́нду *Rheidae* (семьялык)
Нандусыманнар, Америка страуслары Нандуобра́зные, америка́нские стра́усы *Rheiformes* (отряд)
Нектарчы кошлар Некта́рницы *Nectariniidae* (семьялык)
Озын койрыклы песнәкләр Длиннохво́стые синицы *Aegithalidae* (семьялык)
Озынаяк кошлар Авдо́тковые *Burhinidae* (семьялык)
Өчбармак кошлар Трёхпёрсткообра́зные *Turniciformes* (семьялык)
Өчбармаксыманнар Трёхпёрстко́вые, трёхпёрстки *Turnicidae* (отряд)
Песнәк кошлар Сини́цевые *Paridae* (семьялык)
Пинвин кошлар Пингви́новые *Spheniscidae* (семьялык)
Пингвинсыманнар Пингвинообра́зные *Sphenisciformes* (отряд)
Ракшасыманнар Ракшеобра́зные *Coraciiformes* (отряд)
Сакаллы шөлдиләр Тирку́шковые *Glareolidae* (семьялык)
Сәркатип кошлар Пти́цы-секретари *Sagittariidae* (семьялык)
Солы чыпчыклары Овся́нковые *Emberizidae* (семьялык)
Су тургайлары Оля́пковые *Cinclidae* (семьялык)
Сыерчык кошлар Скворцо́вые *Sturnidae* (семьялык)
Тавыксыманнар Курообра́зные *Galliformes* (отряд)
Тау чыпчыклары Вьюрко́вые *Fringillidae* (семьялык)
Тәвә кошлар Стра́усовые *Struthionidae* (семьялык)
Тәвәсыманнар Страусообра́зные *Struthioniformes* (отряд)
Тинаму́ кошлар Тинаму́ *Tinamidae* (семьялык)
Тинамусыманнар Тинамуобра́зные *Tinamiformes* (отряд)
То́ди кошлар То́диевые *Todidae* (семьялык)
Торбачы кошлар Трубачи́ *Psophiidae* (семьялык)

Торна кошлар Журавли́ные *Gruidae* (семьялык)
Торнасыманнар Журавлеобра́зные *Gruiformes* (отряд)
Төн күгәрченнәре Козодо́евые, настоя́щие козодо́и *Caprimulgidae* (семьялык)
Төнкүгәрченесыманнар Козодоеобра́зные *Caprimulgiformes* (отряд)
Трого́н кошлар Трого́новые, трого́ны *Trogonidae* (семьялык)
Трого́нсыманнар Трогонообра́зные *Trogoniformes* (отряд)
Тукан кошлар Тука́новые *Ramphastidae* (семьялык)
Тукрансыманнар Дятлообра́зные *Piciformes* (отряд)
Тукыр кошлар Тка́чиковые *Ploceidae* (семьялык)
Тургай кошлар Жа́воронковые *Alaudidae* (семьялык)
Тутый кошлар Попуга́евые *Psittacidae* (семьялык)
Тутыйкошсыманнар Попугаеобра́зные *Psittaciformes* (отряд)
Урман чыпчыклары Завиру́шковые *Prunellidae* (семьялык)
Үрдәк кошлар Ути́ные *Anatidae* (семьялык)
Үрмәләч кошлар По́ползневые *Sittidae* (семьялык)
Фаэто́н кошлар Фаэто́новые *Phaethontidae* (семьялык)
Фрегат кошлар Фрега́товые *Fregatidae* (семьялык)
Һөдһөд кошлар Удо́довые *Upupidae* (семьялык)
Һөдһөдсыманнар Удодообра́зные *Upupiformes* (отряд)
Чәперчек кошлар Трясогу́зковые *Motacillidae* (семьялык)
Чебенкошлар Коли́бри *Trochilidae* (семьялык)
Чебенче кошлар Мухоло́вковые *Muscicapidae* (семьялык)
Челән кошлар Ца́плевые *Ardeidae* (семьялык)
Чуллык кошлар Бека́совые *Scolopacidae* (семьялык)
Чумга́ кошлар Пога́нковые *Podicipedidae* (семьялык)
Чумгасыманнар Поганкообра́зные *Podicipediformes* (отряд)
Чыелдык кошлар Пищу́ховые *Certhiidae* (семьялык)
Чыпчык кошлар Воробьи́ные *Passeridae* (семьялык)
Чыпчыксыманнар Воробьинообра́зные *Passeriformes* (отряд)
Шәүлегән кошлар И́волговые *Oriolidae* (семьялык)
Шөлди кошлар, уҗым шөлдиләре Ржа́нковые *Charadriidae* (семьялык)
Шөлдисыманнар Ржанкообра́зные *Charadriiformes* (отряд)
Ябалак кошлар Сови́ные, настоящие со́вы *Strigidae* (семьялык)
Ябалаксыманнар Совообра́зные *Strigiformes* (отряд)
Якама́ра кошлар Якама́ровые *Galbulidae* (семьялык)
Яка́на кошлар Яка́новые *Jacanidae* (семьялык)

ТАТАР ТЕЛЕНДӘГЕ ТӨП ОРНИТОНИМНАР ИСЕМЛЕГЕ

Агаяк, ак аяклы чебенче Белоножка
Акбаш, ак башлы каз, су тавыгы, кашкалак Лысуха
Акбүксә, **ак бүксәле ишкәкканат** Белобрюшка
Аккош Лебедь
Аккүз Белоглазка
Акмуен, **ак муенлы каз** Белошей
Акчарлак Чайка
Ала карга Ворона серая
Ала үрдәк Пеганка
Ала чумгалак Гоголь, гоголь обыкновенный
Алмабаш, алмабаш чүрәкәй, сыбызгы чүрәкәй, сызгырак чүрәкәй Чирок-свистунок
Әберчен Вяхирь
Әрәмә чыпчыгы Славка
Әтәлге, **балабан** Балобан
Әтәч Петух
Бабакош Пеликан
Байгыш, **мәче башлы ябалак, өке, ихахай ябалак, чырайсыз ябалак, төнге ябалак** Филин
Бакаавыз Лягушкорот
Бакылдык Кваква
Балабан, **әтәлге** Балобан
Балимәр Медосос
Балкүрсәткеч Медоуказчик
Бананашар Бананоед, турако
Баркылдык Деряба
Бәрәнкарак, **бәрән карагы, бәрән карчыгасы, сакаллы карчыга, сакалтәй, бәрән бөркете** Бородач, ягнятник
Безгелдәк, дала кошы Стрепет
Безкойрык, кылкойрык Шилохвость

Безтомшык Шилоклювка
Бибек, **тәкәрлек, таззит** Чибис, пигалица
Божыр, чуар көртлек Рябчик
Болдырык, дала күгәрчене, чуар күгәрчен Рябок
Бөркет Орёл, беркут
Бүдәнә, бытбылдык Перепел
Бүдәнә карчыгасы Перепелятник
Бүздәк Щур
Бүрекле чыпчык, сызгырак чыпчык Свиристель
Былбыл I, **сандугач, гандәлиб** Соловей
Былбыл II Бюльбюль
Бытбылдык, бүдәнә Перепел
Бытылдавык Говорушка
Гага, **төньяк диңгез үрдәге** Гага
Гагара, диңгез казы Гагара
Гагарка, **төньяк диңгез кошы** Гагарка
Гандәлиб, былбыл, **былбыл кош, сандугач** Соловей
Гриф Гриф
Давыл хәбәрчесе Буревестник
Давыл кошы, качурка Качурка
Дала күгәрчене, чуар күгәрчен, болдырык Рябок
Диңгез бөркете Орлан
Диңгез казы, **гагара** Гагара
Диңгез козгыны, баклан Баклан
Диңгез тутые Тупик
Диңгез үрдәге, **поляр үрдәк** Морянка
Диңгез шөлдие Пыжик
Дүдәк, **дала күркәсе, кыр күркәсе** Дрофа
Елак карчыга Канюк
Еланашар, елан карчыгасы Змееяд
Еланмуен Змеешейка
Җәннәт кошы, оҗмах кошы Птица райская
Җир чыпчыгы Воробей земляной
Җирән башлы кыр үрдәге Свиязь
Җырчы кош Древесница, певун
Ибис Ибис
Игәүборын Крохаль
Имәнборын Дубонос
Ипатка, Тын океан диңгезе тутые Ипатка

Ишкәгаяк Олуша
Ишкәкканат Чистик
Йөгереккош, йөгерек сакаллы шөлди Бегунок
Йөзәр шөлди Плавунчик
Каберлек бөркете, кабер каракошы, үләт бөркете, гүр каракошы Могильник
Каз Гусь
Калактомшык, **кашыктомшык** Колпица
Камыш чыпчыгы, **камыш тургае** Камышевка
Канмәргән, **балыкчы карчыга** Скопа
Кара карга Грач
Кара үрдәк Синьга
Карабүрек, **балан чыпчыгы** Снегирь
Карагай, карагай үрдәк Чернеть
Караканат Сорокопут
Каракош, аккойрык бөркет, каберлек бөркете, үләт бөркете Могильник
Карга Ворона
Карлыгач Ласточка
Карчыга Ястреб
Кашкалак, **акбаш, ак башлы каз, су тавыгы** Лысуха
Кашыктомшык, калактомшык Колпица
Кәккүк, күке Кукушка
Кәклек, киклек, ташлык көртлеге Кеклик, куропатка каменная
Кәләпүшле песнәк Гаичка
Кәләпүшле чыпчык Зонотрихия
Кәрлә тургай Королёк
Кәсвәр Казуар
Кенәри Канарейка
Керәшә Стриж
Киндер чыпчыгы Коноплянка
Киңавыз Широкорот
Киңборын Широконоска
Китбаш, **кит башлы ләкләк, король ләкләге** Китоглав
Козгын Ворон
Ком шөлдие Песочник
Комай, Һималай грифы, кар грифы Кумай, гриф гималайский
Корташар Щурка
Корыборын, **коры борынлы каз** Сухонос

Корыхтан Турухтан
Көймәтомшык Челноклюв
Көрәкләк, **көрәк томшыклы шөлди** Лопатень, кулик-лопатень
Көртлек, **кыр тавыгы** Куропатка
Кугыч Погоныш
Купшы үрдәк Клоктун
Купшы Чекан
Купшыл, купшы чыпчык, көяз тургай Щегол
Күгәрчен Голубь
Күк карга, ракша Сизоворонка
Күке, **кәккүк** Кукушка
Күктомшык, күк томшыклы үрдәк Савка
Күктүш, чуартүш, көяз сандугач Варакушка
Күкшә, **күккош**, **күкшәкош**, **урман саесканы, күкканат, имән каргасы** Сойка
Күлбуга, күлбога Выпь
Күркә Индейка / Индюк
Кызыл үрдәк Огарь
Кызылаяк, **кызыл аяклы чуллык** Травник
Кызылказ Фламинго
Кызылкойрык, уткойрык Горихвостка
Кызылтүш, **кар кошы** Зяблик
Кыйгыр Чеглок
Кылкойрык, **безкойрык** Шилохвость
Кыр тавыгы, көртлек Куропатка
Кыр үрдәге, яшелбаш Кряква
Кыргавыл, **фазан** Фазан
Кычыткан чыпчыгы Крапивник
Лачын Сокол
Лачынкош Дербник
Ләкләк Аист
Лиракойрык Лирохвост
Мамыккош Пуховка
Мәче башлы ябалак, өке, ихахай ябалак, чырайсыз ябалак Филин, сова ушастая
Миләш чыпчыгы Дрозд, дрозд-рябинник, рябинник
Мисыр тавыгы, цесарка Цесарка
Мичче Печник
Мөгезборын кош Птица-носорог

Муенчаклы үрдәк Каменушка
Мыеклач Конюга
Нанду Нанду
Нарат чыпчыгы Пеночка
Нектарчы, нектар җыючы кош Нектарница, нектарка
Оҗмах кошы, җәннәт кошы Птица райская
Озан Тетерев
Озынаяк Авдотка
Озынтомшык, ашлык ибисы Каравайка
Өчбармак Трёхпёрстка
Песнәк, ит чыпчыгы, эшләки Синица
Саескан Сорока
Саҗа Саджа
Саз шөлдие Веретенник
Сакаллы шөлди Тиркушка
Сакалтәй, бәрәнкарак, бәрән карагы, бәрән карчыгасы, сакаллы карчыга, бәрән бөркете Бородач, ягнятник
Сандугач, былбыл, былбыл кош, гандәлиб Соловей
Сапсан, дала лачыны, чын лачын Сапсан
Сарыбүксә Желтозобик
Сарыкаш, чытырдавык нарат чыпчыгы Пеночка-трещотка
Сарытомшык, сары томшыклы чыпчык Сутора
Сәркатип кош Птица-секретарь, секретарь
Селкенчәк, сиртмәкойрык, чәперчек Трясогузка
Сиртмәкойрык, чәперчек, селкенчәк Трясогузка
Солтан тавык Султанка
Солы чыпчыгы Овсянка
Су тургае, су чыпчыгы, елга чыпчыгы Оляпка
Су үгезе, зур күлбога Выпь большая
Су чыпчыгы, су тургае, елга чыпчыгы Оляпка
Суер Глухарь
Сукисәр акчарлак Водорез
Сыбызгы чүрәкәй, сызгырак чүрәкәй, алмабаш, алмабаш чүрәкәй Чирок-свистунок
Сыерчык Скворец
Сызгырак чыпчык, бүрекле чыпчык Свиристель
Тавис, тавис кош Павлин
Тавык карчыгасы Тетеревятник
Тавык Курица

Тазгара, ак башлы гриф Сип белоголовый
Таззит, бибек, тәкәрлек Чибис, пигалица
Тайфун кошы Тайфунник
Таң чыпчыгы, шәфәкъ чыпчыгы, кура җиләге чыпчыгы Зарянка
Тартай, **тартар** Коростель
Тары чыпчыгы Просянка
Тау күркәсе Улар
Тау чыпчыгы Юрок (вьюрок)
Ташучы кош Перевозчик
Ташчыпчык Каменка
Тәвә кошы, дөя кошы Страус
Тәкәрлек, бибек, таззит Чибис, пигалица
Тәлләтәвеч, **урман шөлдие** Вальдшнеп
Тилгән Коршун
Тол кош Вдовушка
Торбачы Трубач
Торна Журавль
Торымтай, бүзтойгын Пустельга
Төн күгәрчене Козодой
Төньяк диңгез кошы, гагарка Гагарка
Төньяк диңгез үрдәге Гага
Тукран Дятел
Тукранчык Дятелок
Тукыр Ткач
Тундра казы, казарка Казарка
Тургай Жаворонок
Тутый кош, тутый Попугай
Ужым чыпчыгы Ржанка
Урагус, **озын койрыклы ясмык чыпчыгы** Урагус
Урактомшык Серпоклюв
Урман күгәрчене Горлица
Урман үрдәге Дупель
Урман чыпчыгы Завирушка
Уткойрык, **кызылкойрык** Горихвостка
Утрау кошы Старик
Үгез чукучы, **буйвол сыерчыгы** Скворец буйволовый
Үләксә акчарлагы Поморник
Үләксә кошы, үләксә ашаучы Стервятник

Үлән чыпчыгы Пуночка
Үлән шөлдие Поручейник
Үрдәк Утка
Үрмәләч, үрмәкош Поползень
Фазан, кыргавыл Фазан
Фрегат, фрегат кошы Фрегат
Һөдһөд Удод
Чалкош Лунь
Чарлак Крачка
Чәперчек, сиртмәкойрык Трясогузка
Чәүкә Галка
Чебенкош Колибри
Чебенче Мухоловка
Челән Цапля
Черки кошы Комароловка
Чи-чи чыпчык Чечётка
Чикерткә чыпчык Сверчок
Чинар, яшел чыпчык Зеленушка
Чуаркай Конёк
Чуаркош, улит Улит
Чукыр Клёст
Чуллык Бекас
Чумга Чомга, поганка
Чумгалак Утка нырок
Чүрәкәй Утка-нырок
Чүрәкәй үрдәк Чирок
Чыелдык Пищуха
Чыпчык Воробей
Чыркылдык Бормотушка
Чыркылдык тургай Пересмешка
Шаркылдык Хохотунья
Шаркылдык акчарлак Хохотун
Шәүлегән, **сары сандугач, яңгыр теләнчесе** Иволга
Шәфәкъ чыпчыгы Зарянка
Шәһәр карлыгачы Воронок
Шоңкар Кречет
Шөлди Кулик
Шөпшәашар, **шөпшә кошы** Осоед
Ыргактомшык Жулан

Ысылдавык, бөтерчек баш Вертишейка
Эму, Австралия кәсвәре Эму
Эрбетче, эрбет чыпчыгы, чикләвек чыпчыгы Кедровка, ореховка
Юл чыпчыгы Подорожник
Ябалак Сова
Ябалакчык, ябалакбаш Совка
Ягылбай, төн лачыны Кобчик
Ялан карчыгасы Курганник
Яңгыр теләнчесе, **шәүлегән, сары сандугач** Иволга
Яңгыр чыпчыгы Зуёк
Яр карлыгачы Береговушка
Яр песнәге Ремез
Яр чыпчыгы, балыкчы тургай Зимородок
Ясмык чыпчыгы Чечевица
Яшел чыпчык, чинар Зеленушка, зеленушка обыкновенная
Яшелбаш, кыр үрдәге Кряква

РУС ТЕЛЕНДӘГЕ ТӨП ОРНИТОНИМНАР ИСЕМЛЕГЕ

Авдотка Озынаяк
Аист Ләкләк
Аист-разиня Ачык авызлы ләкләк
Альбатрос Альбатрос
Ани, **кукушка-ани** Америка кәккүге, Америка күкесе
Ара Ара
Аргус Аргус, фазан аргус
Баклан Диңгез козгыны, баклан
Балобан Әтәлге, балабан
Бананоед, турако Бананашар
Бегунок Йөгереккош, йөгерек сакаллы шөлди
Бекас Чуллык
Белобровик, **дрозд белобровый** Ак кашлы миләш чыпчыгы
Белобрюшка Акбүксә, ак бүксәле ишкәкканат
Белоглазка Аккүз
Белоножка Агаяк, ак аяклы чебенче
Белошей Акмуен, ак муенлы каз
Береговушка Яр карлыгачы
Беркут, **орёл** Бөркет
Бормотушка Чыркылдык
Бородач, **ягнятник** Бәрән бөркете, бәрән карагы, бәрәнкарак, сакалтәй, сакаллы карчыга, бәрән карчыгасы
Бургомистр Котып акчарлагы
Буревестник Давыл хәбәрчесе
Бюльбюль Былбыл
Вальдшнеп Тәлләтәвеч, урман шөлдие
Варакушка Күктүш, чуартүш, көяз сандугач
Вдовушка Тол кош
Веретенник Саз шөлдие
Вертишейка Ысылдавык, бөтерчек баш

Вильсония Вильсония
Водорез Сукисәр акчарлак
Волчок (выпь малая) Кече күлбога
Воробей Чыпчык
Ворон Козгын
Ворона Карга
Ворона серая Ала карга
Воронок, ласточка городская Шәһәр карлыгачы
Выпь Күлбуга, күлбога
Вьюрок, юрок Тау чыпчыгы
Вяхирь Әберчен
Гага Төньяк диңгез үрдәге, гага
Гага-гребенушка Кикрикле төньяк диңгез үрдәге, кикрикле гага
Гагара Диңгез казы, гагара
Гагарка Төньяк диңгез кошы, гагарка
Гаичка Кәләпүшле песнәк
Галка Чәүкә
Галстучник Галстуклы яңгыр чыпчыгы, галстуклы шөлди
Гарпия Гарпия
Гаршнеп Гаршнеп
Глупыш Куркусыз давыл хәбәрчесе
Глухарь Суер
Гоацин Гоацин
Говорушка Бытылдавык
Гоголь, гоголь обыкновенный Ала чумгалак
Голубок морской Нәфис акчарлак
Голубь Күгәрчен
Горихвостка Уткойрык, кызылкойрык
Горихвостка-чернушка Кара уткойрык
Горлица Урман күгәрчене
Грач Кара карга
Гриф Гриф
Гриф-индейка Гриф-ана күркә
Грязовик Сазлык чуллыгы
Гуахаро, жиряк Гуахаро
Гуменник Ындыр казы
Гусь Каз
Дербник Лачынкош
Деряба Баркылдык

Джек, дрофа-красотка Көяз дүдәк, джек
Дикуша Поскын көртлек
Древесница, **певун** Җырчы кош
Дрозд, **дрозд-рябинник, рябинник** Миләш чыпчыгы
Дронго Дронго
Дрофа Дүдәк, дала күркәсе, кыр күркәсе
Дубонос Имәнборын
Дубровник Имәнлек чыпчыгы
Дупель Урман үрдәге, дупель
Дутыш Дуылдык ком шөлдие
Дятел Тукран
Дятелок Тукранчык
Жаворонок Тургай
Желтозобик Сарыбүксә
Жулан Ыргактомшык
Журавль Торна
Журавль малый, **красавка** Чибәр торна
Завирушка Урман чыпчыгы
Зарянка Таң чыпчыгы, шәфәкъ чыпчыгы, кура җиләге чыпчыгы
Зеленушка, **канарейка лесная** Яшел чыпчык, урман кенәрие
Зимняк, канюк мохноногий Йөнтәс аяклы елак карчыга
Зимородок Яр чыпчыгы, балыкчы тургай
Змеешейка Еланмуен
Змееяд Еланашар, елан карчыгасы
Зонотрихия Кәләпүшле чыпчык, зонотрихия
Зуёк Яңгыр чыпчыгы
Зяблик Кызылтүш, кар кошы
Ибис Ибис
Иволга Шәүлегән, сары сандугач, яңгыр теләнчесе
Индейка / Индюк Күркә
Ипатка Тын океан диңгезе тутые, ипатка
Ка́гу Кагу
Казарка Тундра казы
Казуар Кәсвәр
Кайра Кайра
Какаду Какаду
Каменка Ташчыпчык
Каменка-плешанка Ак башлы ташчыпчык
Каменка-плясунья Сикергәк ташчыпчык, биюче ташчыпчык

Каменушка Муенчаклы үрдәк
Камнешарка Таш актаручы шөлди, ташлык шөлдие
Камышевка Камыш чыпчыгы, камыш тургае
Камышевка-барсучок Бурсык чыпчык
Камышник, **овсянка камышовая, овсянка тростниковая** Камыш солы чыпчыгы, камышлык солы чыпчыгы
Камышница Камыш тавыгы
Канарейка Кенәри
Канюк Елак карчыга
Канюк-курганник Елак ялан карчыгасы
Каравайка Ашлык ибисы, озынтомшык
Кардинал Кардинал
Касатка Купшы каурыйлы үрдәк
Качурка Давыл кошы, качурка
Кваква Бакылдык
Кедровка, **ореховка** Эрбет чыпчыгы, эрбетче, чикләвек чыпчыгы
Кеклик, **куропатка каменная** Ташлык көртлеге, кәклек, киклек
Киви Киви
Китоглав Китбаш, кит башлы ләкләк, король ләкләге
Клёст Чукыр
Клинтух Күгелҗем урман күгәрчене
Клоктун Купшы үрдәк
Клуша Сары томшыклы акчарлак
Клушица Кызыл бүксәле Альп каргасы
Князёк, **лазоревка белая** Ак песнәк
Кобчик Ягылбай, төн лачыны
Козодой Төн күгәрчене
Колибри Чебенкош
Колпица Кашыктомшык, калактомшык
Комароловка Черки кошы
Кондор Кондор
Конёк Чуаркай
Коноплянка Киндер чыпчыгы
Конюга Мыеклач
Королёк Кәрлә тургай
Коростель Тартай, тартар
Короткохвостка Кыска койрыклы камыш чыпчыгы
Коршун Тилгән
Крапивник Кычыткан чыпчыгы

Красавка, **журавль малый** Кечкенә торна
Краснозобик Кызыл бүксәле чуллык
Крачка Чарлак
Кречет Шоңкар
Кречетка Басу шөлдие
Кроншнеп Шөлди
Кроншнеп-малютка Бәләкәй шөлди
Крохаль Игәүборын
Кряква Кыр үрдәге, яшелбаш
Кукабарра, **зимородок смеющийся, зимородок-великан** Көлүчән яр чыпчыгы
Кукушка Кәккүк, күке
Кулик Шөлди
Кулик-воробей Шөлди-чыпчык
Кулик-лопатень, лопатень Көрәкләк, көрәк томшыклы шөлди
Кулик-сорока Шөлди-саескан
Кумай, **гриф гималайский** Комай, Һималай грифы, кар грифы
Курганник Ялан карчыгасы
Курица Тавык
Куропатка Көртлек, кыр тавыгы
Лазоревка, **лазоревка обыкновенная** Күк песнәк, зәңгәр чыпчык
Ласточка Карлыгач
Лебедь Аккош
Лебедь-шипун Ысылдавык аккош
Лирохвост Лиракойрык
Личинкоед Корташар
Лопатень, кулик-лопатень Көрәкләк, көрәк томшыклы шөлди
Лори Лори
Лунь Чалкош
Луток Ак чумгалак
Лысуха Кашкалак, акбаш, ак башлы каз, су тавыгы
Люрик Люрик
Лягушкорот Бакаавыз
Майна, **скворец индийский** Һинд сыерчыгы, майна
Мандаринка Мандаринкош, мандаринка
Марабу Марабу, марабу ләкләк
Медосос Балимәр
Медосос певчий Җырчы балимәр

Медоуказчик Балкүрсәткеч
Мичче Печник
Могильник Каберлек бөркете, кабер каракошы, үләт бөркете, гүр каракошы
Моевка, чайка трёхпалая Өч бармаклы акчарлак
Мородунка Дуга томшыклы чуллык
Морянка Диңгез үрдәге, поляр үрдәк
Московка Кара песнәк
Мухоловка Чебенче
Нанду Нанду
Нектарка, **нектарница** Нектарчы, нектар җыючы кош
Неясыть Соры ябалак
Нырок Чумгалак
Овсянка Солы чыпчыгы
Овсянка-ремез Солы песнәге
Огарь Кызыл үрдәк
Олуша Ишкәгаяк
Оляпка Су тургае, су чыпчыгы, елга чыпчыгы
Ополовник, **синица длиннохвостая** Озын койрыклы песнәк
Орёл, **беркут** Бөркет
Орёл-карлик Кәрлә бөркет
Ореховка, **кедровка** Эрбет чыпчыгы, эрбетче, чикләвек чыпчыгы
Орлан Диңгез бөркете
Осоед Шөпшәашар, шөпшә кошы
Павлин Тавис кош, тавис
Певун, древесница Җырчы кош
Пеганка Ала үрдәк
Пеликан Бабакош
Пеночка Нарат чыпчыгы
Перевозчик Ташучы кош
Перепел Бытбылдык, бүдәнә
Перепелятник Бүдәнә карчыгасы
Пересмешка Чыркылдык тургай
Песочник Ком шөлдие
Пестрогрудка Чуар чыпчык
Песчанка Комлык шөлдие
Петух Әтәч
Печник Мичче

Пигалица, **чибис** Тәкәрлек, бибек, таззит
Пингвин Пингвин
Пискулька Чыелдык каз
Пищуха Чыелдык
Плавунчик Йөзәр шөлди
Поганка, **чомга** Чумга
Погоныш Кугыч
Подорлик Каракош, олыкош
Подорожник Юл чыпчыгы
Поморник Үләксә акчарлагы
Поползень Үрмәләч, үрмәкош
Попугай Тутый кош
Поручейник Үлән шөлдие
Просянка Тары чыпчыгы
Птица райская Җәннәт кошы, оҗмах кошы
Птица синяя Зәңгәр миләш чыпчыгы
Птица-носорог Мөгезборын кош
Птица-секретарь, **секретарь** Сәркатип кош
Пуночка Үлән чыпчыгы
Пустельга Торымтай, бүзтойгын
Пуховка Мамыккош
Пыжик Диңгез шөлдие
Ре́мез Яр песнәге
Ржанка Ужым чыпчыгы
Рябинник, **дрозд, дрозд-рябинник** Миләш чыпчыгы
Рябок Болдырык, дала күгәрчене, чуар күгәрчен
Рябчик Божыр, чуар көртлек
Савка Күктомшык, күк томшыклы үрдәк
Саджа Саҗа
Сапсан Сапсан, дала лачыны, чын лачын
Сарыч Сарыч, сарыча
Сверчок Чикерткә чыпчык
Свиристель Сызгырак чыпчык, бүрекле чыпчык
Свиязь Җирән башлы кыр үрдәге
Серпоклюв Урактомшык
Сизоворонка Күк карга, ракша
Синица Песнәк, ит чыпчыгы, эшләки
Синьга Кара үрдәк
Сип белоголовый Тазгара, ак башлы гриф

Сипуха Карынкы ябалак
Скворец Сыерчык
Скопа Канмәргән, балыкчы карчыга
Славка Әрәмә чыпчыгы
Снегирь Карабүрек, балан чыпчыгы
Сова Ябалак
Совка Ябалакчы, ябалакбаш
Сойка Күкшә, күккош, күкшәкош, урман саесканы, күкканат, имән каргасы
Сокол Лачын
Соловей Былбыл, былбыл кош, сандугач, гандәлиб
Сорока Саескан
Сорокопут Караканат
Сплюшка Йокычан ябалак, таң ябалагы, чыелдык ябалак
Ста́рик Утрау кошы
Стенолаз Дивар үрмәләче
Стервятник Үләксә кошы, үләксә ашаучы
Стерх, **журавль белый** Ак торна
Страус Тәвә кошы, дөя кошы
Стрепет Безгелдәк, дала кошы
Стриж Керәшә
Султанка Солтан тавык
Суто́ра Сарытомшык, сары томшыклы чыпчык
Сухонос Корыборын, коры борынлы каз
Сыч Чырайсыз ябалак
Тайфунник Тайфун кошы
Тетерев Озан, урман тавыгы, озан тавыгы
Тетеревятник Тавык карчыгасы
Тинаму́ Тинаму
Тиркушка Сакаллы шөлди
Ткач Тукыр
Тоди Тоди
Топорок Балта томшыклы диңгез тутые
Травник Кызыл аяклы чуллык, кызылаяк
Трёхпёрстка Өчбармак
Трогон Трогон
Трубач Торбачы
Трупиал Трупиал
Трясогузка Чәперчек, сиртмәкойрык, селкенчәк

Тулес Тулес
Тупик Диңгез тутые
Турако, бананоед Бананашар
Турпан Турпан
Турухтан Корыхтан
Тювик Тювик
Удод Һөдһөд
Улар Тау күркәсе
Улит Чуаркош, улит
Урагус, **чечевица длиннохвостая** Озын койрыклы ясмык чыпчыгы, урагус
Утка Үрдәк
Утка нырок Чумгалак
Фазан Кыргавыл, фазан
Фаэтон Фаэтон
Филин Байгыш, мәче башлы ябалак, өке, ихахай ябалак, чырайсыз ябалак, төнге ябалак
Фифи Аклы-каралы чуаркош, фифи
Фламинго Кызылказ, фламинго
Фрегат Фрегат кошы, фрегат
Халей, клуша восточная Көнчыгыш акчарлагы
Ходулочник Озын аяклы челән
Хохотун Шаркылдык акчарлак
Хохотунья Шаркылдык
Хрустан, **ржанка глупая** Аңгыра ужым чыпчыгы
Цапля Челән
Цесарка Мисыр тавыгы, цесарка
Цистикола Цистикола
Чайка Акчарлак
Чеглок Кыйгыр
Чеграва Каспий акчарлагы
Чекан Купшы
Челноклюв Көймәтомшык
Чернеть Карагай үрдәк, карагай
Чернозобик Кара бүксәле чуллык
Черныш Кара шөлди
Чечевица Ясмык чыпчыгы
Чечётка Чи-чи чыпчык
Чибис, **пигалица** Тәкәрлек, бибек, таззит

Чиж Сары чыпчык
Чирок Чүрәкәй үрдәк
Чирок-свистунок Сыбызгы чүрәкәй, сызгырак чүрәкәй, алмабаш, алмабаш чүрәкәй
Чирок-трескунок Чытырдавык чүрәкәй
Чистик Ишкәкканат
Чомга, **поганка** Чумга
Шилоклювка Безтомшык
Шилохвость Безкойрык, кылкойрык
Широконоска Киңборын
Широкорот Киңавыз
Щегол Купшыл, купшы чыпчык, көяз тургай
Щёголь Көяз чуаркош
Щур Бүздәк
Щурка Корташар
Эму Австралия кәсвәре, эму
Юнко Юнко
Юрок, **вьюрок** Тау чыпчыгы
Ягнятник, **бородач** Бәрән карагы, бәрәнкарак, сакаллы карчыга, бәрән бөркете, сакалтәй, бәрән карчыгасы
Якана Якана
Ястреб Карчыга

РУСЧА, ТАТАРЧА КОШ АТАМАЛАРЫ КҮРСӘТКЕЧЕ
(алфавит тәртибендә)

Авдотка Озынаяк 50
Авдотка австралийская Австралия озынаягы 50
Авдотка водяная Су озынаягы 50
Авдотка доминиканская Доминикан озынаягы 50
Авдотка перуанская Перу озынаягы 50
Авдотка рифовая Риф озынаягы 50
Авдотка рифовая большая Зур риф озынаягы 50
Авдотка сенегальская Сенегал озынаягы 50
Аист Ләкләк 47
Аист белый Ак ләкләк 47
Аист дальневосточный Ерак көнчыгыш ләкләге 47
Аист чёрный Кара ләкләк 47
Аист-разиня Ачык авызлы ләкләк 47
Аист-разиня африканский Африка ачык авызлы ләкләге 47
Аист-разиня индийский, **аист-разиня серебристый** Ачык авызлы һинд ләкләге 47
Аист-разиня серебристый, **аист-разиня индийский** Ачык авызлы һинд ләкләге 47
Альбатрос Альбатрос 19
Альбатрос белоспинный Ак аркалы альбатрос 19
Альбатрос странствующий Илгизәр альбатрос 19
Альбатрос темноспинный Кара аркалы альбатрос 19
Альбатрос черноногий Кара аяклы альбатрос 19
Ани, **кукушка-ани** Америка кәккүге, Америка күкесе 39
А́ра Ара 19
Ара гиацинтовый Сөмбел ара 19
Ара красный Кызыл ара 19
Ара сине-желтый Зәңгәр-сары ара 19
А́ргус Аргус 19

Аргус большой Зур аргус 19
Баклан Диңгез козгыны, баклан 21, 41
Баклан берингов Беринг бакланы, Беринг диңгез козгыны 21, 41
Баклан большой Зур баклан, зур диңгез козгыны 21, 41
Баклан краснолицый Кызыл йөзле баклан, кызыл йөзле диңгез козгыны 21, 41
Баклан малый Кечкенә баклан, кечкенә диңгез козгыны 21, 41
Баклан стеллеров Стеллер бакланы, Стеллер диңгез козгыны 21, 41
Баклан ушастый Зур колаклы баклан, зур колаклы диңгез козгыны 21, 41
Баклан хохлатый Бүрекле баклан, бүрекле диңгез козгыны 21, 41
Баклан японский Япон бакланы, Япон диңгез козгыны 21, 41
Балобан Әтәлге, балабан 20, 22
Балобан европейский Европа балабаны, Европа әтәлгесе 20, 22
Балобан обыкновенный Гади балабан, гади әтәлге 20, 22
Балобан монгольский Монгол балабаны, монгол әтәлгесе 20, 22
Балобан сибирский Себер балабаны, Себер әтәлгесе 20, 22
Балобан тибетский Тибет балабаны, Тибет әтәлгесе 20, 22
Балобан туркестанский Төркестан балабаны, Төркестан әтәлгесе 20, 22
Бананоед, турако Бананашар 23
Бегунок Йөгереккош, йөгерек сакаллы шөлди 33
Бекас Чуллык 70
Бекас азиатский Азия чуллыгы 70
Бекас американский Америка чуллыгы 70
Бекас цветной Төсле чуллык, бизәкле чуллык 70
Бекас японский Япон чуллыгы 70
Белобровик, **дрозд белобровый** Ак кашлы миләш чыпчыгы 76
Белобрюшка Акбүксә, ак бүксәле ишкәкканат 17
Белоглазка Аккүз 17
Белоглазка буробокая, **белоглазка обыкновенная** Ак күзле чыпчык, коңгырт аккүз 72

Белоглазка обыкновенная, белоглазка буробокая Ак күзле чыпчык, коңгырт аккүз 72
Белоног исполинский, лягушкорот дымчатый Көлсу бакаавыз 20
Белоног карликовый Австралия ябалаксыман бакаавызы 20
Белоножка Агаяк, ак аяклы чебенче 17
Белошей Акмуен, ак муенлы каз 17
Береговушка Яр карлыгачы 38
Береговушка бледная, **ласточка бледная** Аксыл яр карлыгачы 38
Беркут, **орёл** Бөркет 25
Бормотушка Чыркылдык 84
Бормотушка северная Себер чыркылдыгы 84
Бормотушка южная Көньяк чыркылдыгы 84
Бородач, **ягнятник** Бәрән бөркете, бәрән карагы, бәрәнкарак, сакалтәй, сакаллы карчыга, бәрән карчыгасы 38
Бургомистр Котып акчарлагы 18
Буревестник Давыл хәбәрчесе 29
Буревестник бледноногий Аксыл аяклы давыл хәбәрчесе 29
Буревестник пестробрюхий большой Чуар корсаклы зур давыл хәбәрчесе 30
Буревестник буллеров Буллер давыл хәбәрчесе 29
Буревестник левантский Левант давыл хәбәрчесе 30
Буревестник малый Кечкенә давыл хәбәрчесе 30
Буревестник пестролицый Чуар битле давыл хәбәрчесе 30
Буревестник серый Соры давыл хәбәрчесе 30
Буревестник тонкоклювый Нәзек томшыклы давыл хәбәрчесе 30
Бюльбюль Былбыл 26
Бюльбюль белобровый настоящий Ак кашлы чын былбыл 26
Бюльбюль белоглазый настоящий Ак күзле чын былбыл 26
Бюльбюль белощёкий настоящий Ак яңаклы чын былбыл 26
Бюльбюль бородатый настоящий Сакаллы чын былбыл 26
Бюльбюль бурогрудый настоящий Ак күкрәкле чын былбыл 26
Бюльбюль желтобрюхий настоящий Сары корсаклы чын былбыл 27
Бюльбюль желтогорлый настоящий Сары тамаклы чын былбыл 27

Бюльбюль желтоухий настоящий Сары колаклы чын былбыл 27
Бюльбюль желтошапочный настоящий Сары бүрекле чын былбыл 27
Бюльбюль короткопалый Кыска бармаклы былбыл 26
Бюльбюль красноглазый настоящий Кызыл күзле чын былбыл 26
Бюльбюль краснощёкий настоящий Кызыл яңаклы чын былбыл 26
Бюльбюль малый настоящий Кечкенә чын былбыл 26
Бюльбюль очковый настоящий Күзлекле чын былбыл 26
Бюльбюль пёстрый настоящий Чуар чын былбыл 27
Бюльбюль розовобрюхий настоящий Алсу корсаклы чын былбыл 26
Бюльбюль сероголовый настоящий Соры башлы чын былбыл 27
Бюльбюль черноголовый настоящий Кара башлы чын былбыл 26
Бюльбюль чёрный Кара былбыл 26
Вальдшнеп Тәллətəвеч, урман шөлдие 57
Варакушка Күктүш, чуартүш, көяз сандугач 46
Вдовушка Тол кош 58
Вдовушка белоногая Ак аяклы тол кош 58
Вдовушка блестящая Ялтыравык тол кош 58
Вдовушка доминиканская Доминикан тол кошы 58
Вдовушка райская Җәннәт тол кошы 58
Веретенник Саз шөлдие 87
Веретенник бекасовидный азиатский Азия саз шөлдие 87
Веретенник бекасовидный американский Америка саз шөлдие 87
Веретенник большой Зур саз шөлдие 87
Веретенник малый Кечкенә саз шөлдие 87
Вертишейка Ысылдавык, бөтерчек баш 88
Вильсония Вильсония 27
Вильсония малая Кечкенә вильсония 27
Водорез африканский Африка сукисәр акчарлагы 18
Водорез индийский Һинд сукисәр акчарлагы 19
Водорез чёрный Кара сукисәр акчарлак 18
Волчок, выпь малая Кече күлбога 46

Волчок амурский, выпь амурская Амур күлбогасы 46
Волчок китайский, выпь китайская Кытай күлбогасы 46
Волчок охристый, выпь охристая Көрән күлбога 46
Воробей Чыпчык 72
Воробей домовый Йорт чыпчыгы 72
Воробей земляной Җир чыпчыгы 74
Воробей испанский Испан чыпчыгы 72
Воробей каменный Таш чыпчыгы 73
Воробей короткопалый Кыска бармаклы чыпчык 73
Воробей монгольский земляной Монгол җир чыпчыгы 74
Воробей полевой Кыр чыпчыгы, сабан чыпчыгы 73
Воробей пустынный Чүл чыпчыгы, монгол карабүреге 73
Воробей рыжий Җирән чыпчык 72
Воробей саксаульный Саксаул чыпчыгы 73
Воробей снежный, вьюрок снежный Кар чыпчыгы 72
Воробей черногрудый Кара түшле чыпчык 72
Воробей яванский, рисовка Дөге чыпчыгы 72
Воробьиный сычик, сыч воробьиный Чырайсыз ябалак, чыпчыксыман чырайсыз ябалак 89
Ворон Козгын 41
Ворон пустынный Чүл козгыны 41
Ворона Карга 36
Ворона большеклювая Зур томшыклы карга 37
Ворона серая Ала карга 37
Ворона чёрная восточная Көньяк кара каргасы 37
Ворона чёрная европейская Европа кара каргасы 36
Воронок, ласточка городская Шәһәр карлыгачы 38
Воронок восточный Көньяк шәһәр карлыгачы 37
Выпь Күлбога, күлбуга 46
Выпь большая Зур күлбога, су үгезе 46
Выпь китайская, волчок китайский Кытай күлбугасы 46
Выпь охристая, волчок охристый Көрән күлбуга 46
Выпь японская Япон бакылдыгы 22
Вьюрок, юрок Тау чыпчыгы 80
Вьюрок альпийский Альп тау чыпчыгы 80
Вьюрок американский, вьюрок горный американский Америка тау чыпчыгы 80
Вьюрок гималайский Һималай тау чыпчыгы 80

Вьюрок горный американский, **вьюрок американский** Америка тау чыпчыгы 80
Вьюрок горный сибирский Себер тау чыпчыгы 80
Вьюрок европейский Европа тау чыпчыгы 80
Вьюрок жемчужный Энҗе тау чыпчыгы 80
Вьюрок канареечный Кенәри чыпчык 72
Вьюрок кокосовый Кокос чыпчыгы 72
Вьюрок корольковый Затлы тау чыпчыгы 80
Вьюрок снежный, воробей снежный Кар чыпчыгы 72
Вяхирь Әберчен 20
Вяхирь японский Япон әберчене 20
Гага Төньяк диңгез үрдәге, гага 28, 65
Гага малая, **гага сибирская, гага стеллерова** Себер төньяк диңгез үрдәге, себер гагасы, Стеллер гагасы 28
Гага обыкновенная Гади төньяк диңгез үрдәге, гади гага 65
Гага очковая, **гага фишерова** Күзлекле төньяк диңгез үрдәге, күзлекле гага 65
Гага сибирская, **гага малая, гага стеллерова** Себер төньяк диңгез үрдәге, себер гагасы, Стеллер гагасы 65
Гага стеллерова, **гага малая, гага сибирская** Себер төньяк диңгез үрдәге, себер гагасы, Стеллер гагасы 65
Гага фишерова, **гага очковая** Күзлекле төньяк диңгез үрдәге, күзлекле гага 65
Гага-гребенушка Кикрикле төньяк диңгез үрдәге, кикрикле гага 65
Гагара Диңгез казы, гагара 28, 34
Гагара белоклювая Ак томшыклы диңгез казы, ак томшыклы гагара 34
Гагара белошейная Ак муенлы диңгез казы, ак муенлы гагара 34
Гагара краснозобая Кызыл бүксәле диңгез казы, кызыл бүксәле гагара 34
Гагара чернозобая Кара бүксәле диңгез казы, кара бүксәле гагара 34
Гагара черноклювая Кара томшыклы диңгез казы, кара томшыклы гагара 34
Гагарка Төньяк диңгез кошы, гагарка 28, 59
Гагарка бескрылая Канатсыз төньяк диңгез кошы, канатсыз гагарка 59

Гаичка Кәләпүшле песнәк 51
Гаичка буроголовая Көрән кәләпүшле песнәк 51
Гаичка каролинская Каролина кәләпүшле песнәге 51
Гаичка мексиканская Мексика кәләпүшле песнәге 51
Гаичка рыжеспинная Җирән аркалы кәләпүшле песнәк 51
Гаичка сероголовая Соры кәләпүшле песнәк 52
Гаичка средиземноморская большая Урта диңгез кәләпүшле песнәге 52
Гаичка черноголовая Кара кәләпүшле песнәк 51
Гаичка черношапочная Кара тамаклы кәләпүшле песнәк 51
Галка Чәүкә 68
Галка альпийская Альп чәүкәсе 68
Галка даурская Даурия чәүкәсе 68
Галстучник Галстуклы яңгыр чыпчыгы, галстуклы шөлди 85
Галстучник перепончатопалый Ярыбармаклы шөлди 85
Гарпия Гарпия 28
Гарпия южноамериканская Көньяк Америка гарпиясе 28
Гаршнеп Гаршнеп 28
Глупыш Куркусыз давыл хәбәрчесе 30
Глухарь Суер 55
Глухарь каменный Ташлык суеры 55
Гоацин Гоацин 28
Говорушка Бытылдавык 27
Говорушка красноногая Кызыл аяклы бытылдавык 27
Гоголь, гоголь обыкновенный Ала чумгалак 71
Гоголь исландский Исландия ала чумгалагы 71
Гоголь малый, гоголь-головастик Кечкенә ала чумгалак 71
Гоголь обыкновенный, гоголь Ала чумгалак 71
Гоголь-головастик, гоголь малый Кечкенә ала чумгалак 71
Голубок морской Нәфис акчарлак 18
Голубь Күгәрчен 44
Голубь бурый Көрән күгәрчен 44
Голубь зелёный японский Япон яшел күгәрчене 44
Голубь земляной синеголовый Зәңгәр башлы җир күгәрчене 44
Голубь египетский Мисыр күгәрчене 44
Голубь сизый Күк күгәрчен 44
Голубь скалистый Кыя күгәрчене 44

Голубь странствующий Илгизәр күгәрчен, сәйяр күгәрчен 44
Горихвостка Уткойрык, кызылкойрык 63
Горихвостка водяная Сулык уткойрыгы 63
Горихвостка краснобрюхая Кызыл бүксәле уткойрык 63
Горихвостка красноспинная Кызыл аркалы уткойрык 63
Горихвостка обыкновенная Гади уткойрык 63
Горихвостка седоголовая Ак башлы уткойрык 63
Горихвостка сибирская Себер уткойрыгы 63
Горихвостка-чернушка Кара уткойрык 63
Горлица Урман күгәрчене 45
Горлица большая Зур урман күгәрчене 45
Горлица кольчатая Муенчаклы урман күгәрчене, алкалы урман күгәрчене 45
Горлица короткохвостая Кыска койрыклы урман күгәрчене 45
Горлица малая Кечкенә урман күгәрчене 45
Горлица обыкновенная Гади урман күгәрчене 45
Грач Кара карга 37
Гриф Гриф 29
Гриф бенгальский Бенгаль грифы 29
Гриф королевский Затлы гриф 29
Гриф пальмовый, **орлан грифовый** Грифсыман диңгез бөркете 29
Гриф чёрный Кара гриф 29
Гриф-индейка Гриф-ана күркә 29
Грязовик Сазлык чуллыгы 70
Гуахаро, **жиряк** Гуахаро 29
Гуменник Ындыр казы 34
Гуменник короткоклювый Кыска томшыклы ындыр казы 34
Гусь Каз 33
Гусь белолобый Ак маңгайлы каз 33
Гусь белый Ак каз 33
Гусь горный Тау казы 34
Гусь Росса Рос казы 34
Гусь серый Соры каз 34
Дербник Лачынкош 47
Деряба Баркылдык 24
Джек, дрофа-красотка Көяз дүдәк, джек 30

Дикуша Поскын көртлек 43
Древесница, певун Җырчы кош 31
Древесница миртовая, **певун миртовый** Мирт җырчы кошы 31
Древесница рыжешапочная Җирән башлы җырчы кош 31
Дрозд, дрозд-рябинник, рябинник Миләш чыпчыгы 76
Дрозд белобровый, белобровик Ак кашлы миләш чыпчыгы 76
Дрозд белобрюхий Ак корсаклы миләш чыпчыгы 76
Дрозд белогорлый Ак тамаклы миләш чыпчыгы 76
Дрозд белозобый Ак бүксәле миләш чыпчыгы 76
Дрозд бледный Аксыл миләш чыпчыгы 76
Дрозд бурый Көрән миләш чыпчыгы 76
Дрозд золотистый Алтынсыман миләш чыпчыгы 76
Дрозд краснозобый Кызыл бүксәле миләш чыпчыгы 76
Дрозд малый Кече миләш чыпчыгы 76
Дрозд Науманна Науманн миләш чыпчыгы 76
Дрозд оливковый Саргылт миләш чыпчыгы 76
Дрозд певчий Сайрар миләш чыпчыгы 76
Дрозд пёстрый Чуар миләш чыпчыгы 76
Дрозд пёстрый каменный Чуар ташлык миләш чыпчыгы 76
Дрозд разноголосый Үзгәрүчән тавышлы миләш чыпчыгы 76
Дрозд свэнсонов Свэнс миләш чыпчыгы 76
Дрозд сибирский Себер миләш чыпчыгы 76
Дрозд сизый Күк миләш чыпчыгы 76
Дрозд синий каменный Зәңгәр ташлык миләш чыпчыгы 76
Дрозд чернозобый Кара бүксәле миләш чыпчыгы 76
Дрозд чёрный Кара миләш чыпчыгы 76
Дрозд-отшельник Сәйяр миләш чыпчыгы 76
Дрозд-рябинник, дрозд, рябинник Миләш чыпчыгы 76
Дронго Дронго 30
Дронго лирохвостый Лира койрыклы дронго 30
Дронго чёрный Кара дронго 30
Дрофа Дүдәк, дала күркәсе, кыр күркәсе 30
Дрофа австралийская большая Австралия дүдәге 30
Дрофа африканская большая Африка дүдәге 30
Дрофа бородатая малая Сакаллы кечкенә дүдәк 31
Дрофа бурая малая Кечкенә соры дүдәк 31
Дрофа голубая малая Кечкенә күк дүдәк 31

Дрофа индийская большая Һиндстан дүдәге 31
Дрофа сенегальская малая Кечкенә Сенегал дүдәге 30
Дрофа чернобрюхая малая Кара бүксәле кечкенә дүдәк 30
Дрофа черногорлая малая Кара тамаклы кечкенә дүдәк 30
Дрофа чёрная малая Кечкенә кара дүдәк 30
Дрофа-красотка, джек Көяз дүдәк, джек 30
Дубонос Имәнборын 32
Дубонос арчёвый Урман имәнборыны 33
Дубонос вечерний Сары имәнборын 33
Дубонос капюшонный Капюшонлы имәнборын 32
Дубонос черноголовый большой Зур кара башлы имәнборын 32
Дубонос черноголовый малый Кара башлы кечкенә имәнборын 33
Дубонос обыкновенный Гади имәнборын 32
Дубровник Имәнлек чыпчыгы 72
Дупель Урман үрдәге, дупель 65
Дупель горный Тау чуллыгы 70
Дупель лесной Урман чуллыгы 70
Дутыш Дуылдык ком шөлдие 86
Дятел Тукран 59
Дятел белоклювый Ак томшыклы тукран 60
Дятел белокрылый Ак канатлы тукран 60
Дятел белоспинный Ак аркалы тукран 60
Дятел зелёный Яшел тукран 60
Дятел карликовый, дятел острокрылый малый Кәрлә тукран, очлы канатлы кәрлә тукран 60
Дятел малый, **дятел пёстрый малый** Кечкенә чуар тукран 60
Дятел острокрылый большой, дятел острокрылый Очлы канатлы зур тукран 60
Дятел острокрылый малый, **дятел карликовый** Кәрлә тукран, очлы канатлы кәрлә тукран 60
Дятел пёстрый Чуар тукран 60
Дятел пёстрый большой Зур чуар тукран 60
Дятел пёстрый средний, дятел средний Уртача зурлыктагы тукран, уртача зурлыктагы чуар укран 60
Дятел рыжебрюхий Җирән корсаклы тукран 60
Дятел седой Чал тукран, чал башлы яшел тукран 60

Дятел сирийский Сурия тукраны 60
Дятел средний, **дятел пёстрый средний** Уртача зурлыктагы тукран, уртача зурлыктагы чуар укран 60
Дятел трёхпалый Өч бармаклы тукран 60
Дятел чёрный, **желна** Кара тукран 60
Дятел чешуйчатый Тәңкәле тукран 60
Дятелок Тукранчык 60
Дятелок хохлатый Бүрекле тукранчык 60
Жаворонок Тургай 61
Жаворонок белокрылый Акканат, ак канатлы тургай 17
Жаворонок двупятнистый Тимгелле дала тургае 61
Жаворонок индийский Һинд тургае, кечкенә кыр тургае 61
Жаворонок короткопалый хохлатый Кыска томшыклы тургай 61
Жаворонок лесной Урман тургае 61
Жаворонок малый Кечкенә тургай 61
Жаворонок монгольский Монгол тургае 61
Жаворонок полевой Басу тургае, сабан тургае 61
Жаворонок пустынный Чүл тургае 61
Жаворонок рогатый Мөгезле тургай 61
Жаворонок серый Соры тургай 61
Жаворонок сорочий Саескан тургае 61
Жаворонок степной Дала тургае 61
Жаворонок хохлатый Бүрекле тургай 61
Жаворонок чёрный Кара тургай 61
Жаворонок японский Япон тургае 61
Желтозобик Сарыбүксә 54
Жулан Ыргактомшык 88
Жулан американский Америка ыргактомшыгы 88
Жулан буланый Кола ыргактомшык 88
Жулан индийский Һинд ыргактомшыгы 88
Жулан обыкновенный Гади ыргактомшык 88
Жулан рыжехвостый Җирән койрыклы ыргактомшык 88
Жулан сибирский Себер ыргактомшыгы 88
Журавль Торна 58
Журавль белый, **стерх** Ак торна 59
Журавль даурский Даурия торнасы 59
Журавль канадский Канада торнасы 59

Журавль малый, красавка Кечкенә торна 59
Журавль серый Соры торна 59
Журавль чёрный Кара торна 59
Журавль японский Япон торнасы 59
Завирушка Урман чыпчыгы 81
Завирушка альпийская Альп урман чыпчыгы 81
Завирушка бледная Аксыл урман чыпчыгы 81
Завирушка гималайская Һималай урман чыпчыгы 81
Завирушка лесная Урман чыпчыгы 81
Завирушка сибирская Себер урман чыпчыгы 81
Завирушка черноголовая Кара башлы урман чыпчыгы 81
Завирушка черногорлая Кара тамаклы урман чыпчыгы 81
Завирушка японская Япон урман чыпчыгы 81
Зарянка Таң чыпчыгы, шәфәкъ чыпчыгы, кура җиләге чыпчыгы 72, 80, 82
Зарянка японская Япон таң чыпчыгы, япон шәфәкъ чыпчыгы 80
Зеленушка, канарейка лесная Яшел чыпчык, урман кенәрие 69, 84
Зеленушка китайская Кытай яшел чыпчыгы 40, 84
Зеленушка обыкновенная Яшел чыпчык, чинар, урман кенәрие 84
Зимняк, канюк мохноногий Йөнтәс аяклы елак карчыга 39
Зимородок Яр чыпчыгы, балыкчы тургай 83
Зимородок голубой, зимородок обыкновенный Гади яр чыпчыгы, күк чыпчык, балыкчы-тургай 83
Зимородок обыкновенный, зимородок голубой Гади яр чыпчыгы, күк чыпчык, балыкчы-тургай 83
Зимородок ошейниковый Муенчаклы яр чыпчыгы 84
Зимородок пегий большой Ала-кола зур яр чыпчыгы 83
Зимородок пегий малый Кечкенә чуар яр чыпчыгы 83
Зимородок рыжий Җирән яр чыпчыгы 83
Зимородок смеющийся, кукабарра, зимородок-великан Көлүчән яр чыпчыгы 83
Зимородок-великан, зимородок смеющийся, кукабарра Көлүчән яр чыпчыгы 83
Змеешейка Еланмуен 31
Змеешейка австралийская Австралия еланмуены 31
Змеешейка американская Америка еланмуены 31

Змеешейка африканская Африка еланмуены 31
Змеешейка индийская Һинд еланмуены 31
Змееяд Еланашар, елан карчыгасы 31
Зонотрихия Кәләпүшле чыпчык 75
Зонотрихия белобровая, **овсянка белобровая** Ак кашлы кәләпүшле чыпчык, ак кашлы зонотрихия 75
Зонотрихия белошейная Ак муенлы кәләпүшле чыпчык, ак муенлы зонотрихия 75
Зонотрихия рыжегрудая Җирән түшле кәләпүшле чыпчык, җирән муенлы зонотрихия 75
Зонотрихия северная Себер кәләпүшле чыпчыгы, себер зонотрихиясе 75
Зонотрихия чернобровая, **овсянка чернобровая** Кара кашлы кәләпүшле чыпчык, кара кашлы зонотрихия 75
Зуёк Яңгыр чыпчыгы 83
Зуёк восточный Көньяк яңгыр чыпчыгы 83
Зуёк каспийский Каспий яңгыр чыпчыгы 83
Зуёк крикливый, **зуёк двугалстучный** Кычкыручан яңгыр чыпчыгы 83
Зуёк малый Кечкенә яңгыр чыпчыгы 83
Зуёк монгольский Монгол яңгыр чыпчыгы 83
Зуёк морской Диңгез яңгыр чыпчыгы 83
Зуёк толстоклювый Калын томшыклы яңгыр чыпчыгы 83
Зуёк уссурийский Уссури яңгыр чыпчыгы 83
Зяблик Кызылтүш, кар кошы 46
Ибис Ибис 32
Ибис красноногий Кызыл аяклы ибис 32
Ибис священный Изге ибис 32
Ибис черноголовый Кара башлы ибис 32
Иволга Шәүлегән, сары сандугач, яңгыр теләнчесе 84
Иволга обыкновенная Гади шәүлегән 84
Иволга черноголовая Яңгыр теләнчесе, кара башлы шәүлегән 84
Индейка / Индюк Күркә 46
Индейка горная кавказская, **улар кавказский** Кавказ тау күркәсе 46
Ипатка Тын океан диңгезе тутые, ипатка 63
Ка́гу Кагу 33
Казарка Тундра казы 34

Казарка американская Америка тундра казы, Америка казаркасы 34
Казарка белощекая Ак яңаклы тундра казы, ак яңаклы казарка 34
Казарка гавайская Гавай тундра казы, Гавай казаркасы 34
Казарка канадская Канада тундра казы, Канада казаркасы 34
Казарка канадская малая Кечкенә Канада тундра казы, кечкенә Канада казаркасы 35
Казарка краснозобая Кызыл бүксәле тундра казы, кызыл бүксәле казарка 35
Казарка чёрная Кара тундра казы, кара казарка 34
Казуар Кәсвәр 40
Казуар оранжевошейный Җирән муенлы кәсвәр 40
Казуар шлемоносный Якалы кәсвәр 40
Казуар-мурук Беннет кәсвәре 40
Кайра Кайра 35
Кайра толстоклювая Калын томшыклы кайра 35
Кайра тонкоклювая Нәзек томшыклы кайра 35
Какаду Какаду 35
Какаду траурный белоухий Ак колаклы кара какаду 35
Какаду траурный белохвостый Ак койрыклы кара какаду 35
Какаду траурный желтоухий Сары колаклы кара какаду 35
Какаду траурный коричневоголовый Көрән башлы кара какаду 35
Какаду чёрный Кара какаду 35
Какаду шлемоносный Якалы какаду 35
Каменка Ташчыпчык 80
Каменка златогузая западная Көнбатыш алтынсыман ташчыпчыгы 80
Каменка испанская Испан ташчыпчыгы 81
Каменка обыкновенная Гади ташчыпчык 80
Каменка пустынная Чүллек ташчыпчыгы 81
Каменка черношейная Кара муенлы ташчыпчык 81
Каменка чёрная Кара ташчыпчык 81
Каменка-плешанка Ак башлы ташчыпчык 80
Каменка-плясунья Сикергәк ташчыпчык, биюче ташчыпчык 80

Каменушка Муенчаклы үрдәк 65
Камнешарка Таш актаручы шөлди, ташлык шөлдие 87
Камнешарка чёрная Кара ташлык шөлдие 87
Камышевка Камыш чыпчыгы, камыш тургае 74
Камышевка бамбуковая Бамбук камышы чыпчыгы 74
Камышевка болотная Сазлык камыш чыпчыгы 75
Камышевка вертлявая Әйләнчек камыш чыпчыгы 74
Камышевка дроздовидная Җырчы камыш чыпчыгы 74
Камышевка дроздовидная восточная Көньяк җырчы камыш чыпчыгы 74
Камышевка индийская Һинд камыш чыпчыгы 75
Камышевка короткокрылая Кыска канатлы камыш чыпчыгы 74
Камышевка короткохвостая Кыска койрыклы камыш чыпчыгы 74
Камышевка короткохвостая маньчжурская Маньчжур кыска койрыклы камыш чыпчыгы 75
Камышевка маньчжурская Маньчжур камыш чыпчыгы 74
Камышевка садовая Бакча камыш чыпчыгы 74
Камышевка толстоклювая Юан томшыклы камыш чыпчыгы 75
Камышевка тонкоклювая Нәзек томшыклы камыш чыпчыгы 75
Камышевка тростниковая Тростник камыш чыпчыгы 75
Камышевка чернобровая Кара кашлы камыш чыпчыгы 74
Камышевка широкохвостая Калын койрыклы камыш чыпчыгы 74
Камышевка японская Япон камыш чыпчыгы 75
Камышевка-барсучок Бурсык чыпчык 72
Камышник, **овсянка камышовая, овсянка тростниковая** Камыш солы чыпчыгы, камышлык солы чыпчыгы 78
Камышница Камыш тавыгы 56
Камышница рогатая Мөгезле камыш тавыгы 56
Канарейка Кенәри 40
Канюк Елак карчыга 39
Канюк-курганник, курганник Елак ялан карчыгасы 39
Каравайка Ашлык ибисы, озынтомшык 50
Кардинал Кардинал 37
Кардинал красный Кызыл кардинал 37

Кардинал овсянковый индиговый Зәңгәр төстәге солы кардиналы 37
Кардинал попугайный Тутыйкошсыман кардинал 37
Кариама Кариама 37
Кариама черноногая Кара аяклы кариама 37
Кариама хохлатая Бүрекле кариама 37
Касатка Купшы каурыйлы үрдәк 64
Качурка Давыл кошы, качурка 29
Качурка мадейрская Мадейра давыл кошы 29
Качурка малая Кечкенә давыл кошы 29
Качурка прямохвостая Туры койрыклы давыл кошы 29
Качурка северная Төньяк давыл кошы 29
Качурка сизая Күк давыл кошы 29
Кваква Бакылдык 22
Кваква зелёная Яшел бакылдык 22
Кваква японская Япон бакылдыгы 22
Кедровка, **ореховка** Эрбет чыпчыгы, эрбетче, чикләвек чыпчыгы 83
Кеклик, куропатка каменная Ташлык көртлеге, кәклек, киклек 43
Киви Киви 40
Киви серый большой Зур соры киви 40
Киви серый малый Кечкенә соры киви 40
Киви южный Көньяк кивие 40
Китоглав Китбаш, кит башлы ләкләк, король ләкләге 47
Клёст Чукыр 70
Клёст белокрылый Ак канатлы чукыр 70
Клёст-еловик Чыршы чукыры 70
Клёст-сосновик Нарат чукыры 70
Клинтух Күгелҗем урман күгәрчене 44
Клоктун Купшы үрдәк 64
Клуша Сары томшыклы акчарлак 18
Клуша восточная, халей Көнчыгыш акчарлагы 18
Клушица Кызыл бүксәле Альп каргасы 37
Князёк, лазоревка белая Ак песнәк 51
Кобчик Ягылбай, төн лачыны 90
Кобчик амурский Амур ягылбае 90
Козодой Төн күгәрчене 45
Козодой большой Зур төн күгәрчене 45

Козодой обыкновенный Гади төн күгәрчене 45
Колибри Чебенкош 68
Колибри исполинский Алып чебенкош 68
Колибри охристый Саргылт чебенкош 68
Колибри-мечеклюв Кылыч томшыклы чебенкош 68
Колпица Кашыктомшык, калактомшык 39
Колпица малая Кечкенә кашыктомшык, кечкенә калактомшык 39
Комароловка Черки кошы 69
Комароловка сероголовая Соры башлы черки кошы 69
Кондор Кондор 41
Кондор андский Анд кондоры 41
Кондор калифорнийский Калифорния кондоры 41
Конёк Чуаркай 69
Конёк американский, конёк гольцовый Америка чуаркае 69
Конёк Годлевского, конёк забайкальский Годлевский чуаркае 69
Конёк гольцовый, конёк американский Америка чуаркае 69
Конёк горный Тау чуаркае 70
Конёк забайкальский, конёк Годлевского Годлевский чуаркае 69
Конёк краснозобый Кызыл бүксәле чуаркай 69
Конёк лесной Урман чуаркае 70
Конёк луговой Болын чуаркае 69
Конёк Мензбира Мензбир чуаркае 70
Конёк полевой Кыр чуаркае 70
Конёк пятнистый Ала чуаркай 69
Конёк рисовый Дөге чуаркае 69
Конёк сибирский Себер чуаркае 70
Конёк скальный Кыя чуаркае 70
Конёк степной Дала чуаркае 69
Коноплянка Киндер чыпчыгы 75
Коноплянка горная Таулык киндер чыпчыгы 75
Конюга Мыеклач 49
Конюга большая Зур мыеклач 49
Конюга малая Кечкенә мыеклач 49
Конюга-крошка Кәрлә мыеклач 49

Королёк Кәрлә тургай 61
Королёк желтоголовый Сары башлы кәрлә тургай 62
Королёк золотоголовый Саргылт башлы кәрлә тургай 62
Королёк канарский Канар кәрлә тургае 61
Королёк красноголовый Кызыл башлы кәрлә тургай 62
Королёк мадейрский Мадейра кәрлә тургае 61
Королёк рубиновоголовый Кызыл тимгелле кәрлә тургай 62
Королёк тайваньский Тайвань кәрлә тургае 62
Коростель Тартай, тартар 57
Короткохвостка Кыска койрыклы камыш чыпчыгы 74
Коршун Тилгән 58
Коршун вилохвостый Аерча койрыклы тилгән 58
Коршун красный Кызыл тилгән 58
Коршун чернокрылый дымчатый Кара канатлы соргылт тилгән 58
Коршун чёрный Кара тилгән 58
Крапивник Кычыткан чыпчыгы 75
Красавка, **журавль малый** Кечкенә торна 59
Краснозобик Кызыл бүксәле чуллык 70
Крачка Чарлак 67
Крачка алеутская, **крачка камчатская** Камчатка чарлагы 67
Крачка белокрылая Ак канатлы чарлак 67
Крачка белощёкая Ак яңаклы чарлак 67
Крачка камчатская, **крачка алеутская** Камчатка чарлагы 67
Крачка малая Кече чарлак 67
Крачка пестроносая Чуар томшыклы чарлак 67
Крачка полярная Поляр диңгез чарлагы 67
Крачка речная Елга чарлагы 67
Крачка чайконосая Кара томшыклы чарлак 67
Крачка чёрная Кара чарлак 67
Крачка чёрная болотная Кара саз чарлагы 67
Кречет Шоңкар 84
Кречет алтайский Алтай шоңкары 85
Кречет белый Ак шоңкар 84
Кречет исландский Исландия шоңкары 85
Кречет красный Кызыл шоңкар 85

Кречет обыкновенный, **кречет серый** Гади шоңкар, соры шоңкар 85
Кречет серый, **кречет обыкновенный** Гади шоңкар, соры шоңкар 85
Кречетка Басу шөлдие 85
Кроншнеп Шөлди 85
Кроншнеп большой Зур шөлди 85
Кроншнеп дальневосточный Ерак көнчыгыш шөлдие 85
Кроншнеп средний Уртача зурлыктагы шөлди 85
Кроншнеп таитянский Таити шөлдие 85
Кроншнеп тонкоклювый Нәзек томшыклы шөлди 85
Кроншнеп Эскимосский Эскимос шөлдие 85
Кроншнеп-малютка Бәләкәй шөлди 85
Крохаль Игәүборын 32
Крохаль большой Зур игәүборын 32
Крохаль длинноносый Озын томшыклы игәүборын 32
Крохаль чешуйчатый Кабырчыклы игәүборын, тәңкәле игәүборын 32
Кряква Кыр үрдәге, яшелбаш 65
Кряква чёрная Кара кыр үрдәге 65
Кукабарра, **зимородок смеющийся, зимородок-великан** Көлүчән яр чыпчыгы 83
Кукушка Кәккүк 39
Кукушка глухая Саңгырау кәккүк, саңгырау күке 39
Кукушка индийская Һинд кәккүге, Һинд күкесе 39
Кукушка калифорнийская Калифорния кәккүге, Калифорния күкесе 39
Кукушка малая Кечкенә кәккүк, кечкенә күке 39
Кукушка обыкновенная Гади кәккүк, гади күке 39
Кукушка хохлатая Бүрекле кәккүк, бүрекле күке 39
Кукушка ширококрылая Киң канатлы кәккүк, киң канатлы күке 39
Кукушка-ани, ани Америка кәккүге, Америка күкесе 39
Кулик Шөлди 85
Кулик-воробей Шөлди-чыпчык 73, 85
Кулик-лопатень, лопатень Көрәкләк, көрәк томшыклы шөлди 42, 85
Кулик-сорока Шөлди-саескан 85
Кулик-сорока черный Кара шөлди-саескан 85

Кумай, гриф гималайский Комай, Һималай грифы, кар грифы 41
Курганник, канюк-курганник Ялан карчыгасы 39
Курганник мохноногий Йөнтәс аяклы ялан карчыгасы 39
Курица Тавык 56
Курица банкивская джунглевая Банкив әтәче, банкив тавыгы, джунгли тавыгы, куаклык тавыгы 56
Курица джунглевая зелёная Яшел джунгли тавыгы 56
Курица джунглевая серая Соры джунгли тавыгы 56
Курица джунглевая цейлонская Цейлон джунгли тавыгы 56
Куропатка Көртлек, кыр тавыгы 42
Куропатка белая Ак көртлек 43
Куропатка бородатая Сакаллы көртлек 43
Куропатка каменная, кеклик Ташлык көртлеге, кәклек, киклек 43
Куропатка пустынная Чүл көртлеге 43
Куропатка серая Соры көртлек 3
Куропатка тундряная Тундра көртлеге 43
Лазоревка, **лазоревка обыкновенная** Күк песнәк, зәңгәр чыпчык 51
Ласточка Карлыгач 37
Ласточка белолобая Ак маңгайлы карлыгач 38
Ласточка белолобая горная Ак яңаклы тау карлыгачы 38
Ласточка бледная, береговушка бледная Аксыл яр карлыгачы 38
Ласточка большая Зур карлыгач 38
Ласточка городская, **воронок** Шәһәр карлыгачы 38
Ласточка деревенская Авыл карлыгачы 37
Ласточка древесная, **ласточка речная** Агач карлыгачы, елга карлыгачы 38
Ласточка каменная Ташлык карлыгачы 38
Ласточка рыжепоясничная Җирән билле карлыгач 38
Ласточка скальная Кыя карлыгачы, аерыкойрык 38
Лебедь Аккош 17
Лебедь американский Америка аккошы 17
Лебедь малый Кече аккош, тундра аккошы 17
Лебедь черношейный Кара муенлы аккош 17
Лебедь чёрный Кара аккош 17
Лебедь-кликун Нәфис аккош, сары борынлы аккош 17

Лебедь-трубач Кара томшыклы аккош 17
Лебедь-шипун Ысылдавык аккош 17
Лирохвост Лиракойрык 47
Лирохвост Альбертов Альберт лиракойрыгы 48
Лирохвост большой Зур лиракойрык 47
Личинкоед Личинкаашар 48
Личинкоед серый Соры личинкаашар 48
Лопатень, кулик-лопатень Көрәкләк, көрәк томшыклы шөлди 42
Лори Лори 48
Лунь Чалкош 66
Лунь болотный Саз чалкошы 67
Лунь болотный восточный Көньяк саз чалкошы 67
Лунь луговой Болын чалкошы 66
Лунь пегий Ала чалкош 66
Лунь полевой Кыр чалкошы 67
Лунь степной Дала чалкошы 67
Луток Ак чумгалак 71
Лысуха Кашкалак, акбаш, ак башлы каз, су тавыгы 39
Люрик Люрик 48
Лягушкорот Бакаавыз 20
Лягушкорот дымчатый, **белоног исполинский** Көлсу бакаавыз 20
Лягушкорот мраморный Мәрмәр бакаавыз 21
Лягушкорот сероголовый Соры башлы бакаавыз 21
Лягушкорот совиный австралийский, белоног карликовый Австралия ябалаксыман бакаавызы 20
Лягушкорот ушастый Колаклы бакаавыз 20
Лягушкорот чешуйчатый Тәңкәле бакаавыз 21
Майна, **скворец индийский** Һинд сыерчыгы, майна 55
Мандаринка Мандаринкош, мандаринка 48
Марабу Марабу, марабу ләкләк 48
Медосос Балимәр 22
Медосос певчий Җырчы балимәр 22
Медоуказчик Балкүрсәткеч 22
Медоуказчик белохвостый Ак койрыклы балкүрсәткеч 22
Медоуказчик большой Зур балкүрсәткеч 22
Медоуказчик восточноафриканский Көньяк африка балкүрсәткече 22

Медоуказчик гвинейский Гвинея балкүрсәткече 22
Медоуказчик желтоногий Сары аяклы балкүрсәткеч 23
Медоуказчик индийский Һинд балкүрсәткече 23
Медоуказчик короткоклювый Кыска томшыклы балкүрсәткеч 22
Медоуказчик крошечный Нәни балкүрсәткеч 23
Медоуказчик лирохвостый Лира койрыклы балкүрсәткеч 23
Медоуказчик малайский Малайзия балкүрсәткече 23
Медоуказчик малый Кече балкүрсәткеч 22
Медоуказчик пестролобый Чуар башлы балкүрсәткеч 23
Медоуказчик пятнистый Тимгелле балкүрсәткеч 23
Медоуказчик толстоклювый Калын томшыклы балкүрсәткеч 22
Медоуказчик тонкоклювый Нәзек томшыклы балкүрсәткеч 23
Медоуказчик тонкоклювый зелёный Нәзек томшыклы яшел балкүрсәткеч 23
Медоуказчик тонкоклювый карликовый Нәзек томшыклы кәрлә балкүрсәткеч 23
Мичче Печник 48
Могильник Каберлек бөркете, кабер каракошы, үләт бөркете, гүр каракошы 36
Моевка, чайка трёхпалая Өч бармаклы акчарлак 18
Мородунка Дуга томшыклы чуллык 70
Морянка Диңгез үрдәге, поляр үрдәк 64
Московка Кара песнәк 51
Мухоловка Чебенче 68
Мухоловка желтоспинная Сары аркалы чебенче 68
Мухоловка малая Кечкенә чебенче 68
Мухоловка малая восточная Көньяк кечкенә чебенчесе 68
Мухоловка пестрогрудая Чуар күкрәкле чебенче 68
Мухоловка полуошейниковая Муенчаклы чебенче 68
Мухоловка райская Җәннәт чебенчесе 68
Мухоловка райская чёрная Кара оҗмах чебенчесе 68
Мухоловка серая Соры чебенче 68
Мухоловка сибирская Себер чебенчесе 68
Мухоловка синяя Зәңгәр чебенче 68
Мухоловка таёжная Тайга чебенчесе 68
Мухоловка ширококлювая Киң томшыклы чебенче 68

Мухоловка японская Япон чебенчесе 68
Мухоловка-белошейка Ак муенлы чебенче 68
Мухоловка-пеструшка Чуар чебенче 68
Нанду Нанду 49
Нанду Дарвина Дарвин нандуы 49
Нанду обыкновенный Гади нанду 49
Нектарка, **нектарница** Нектарчы, нектар җыючы кош 49
Нектарница, **нектарка** Нектарчы, нектар җыючы кош 49
Неясыть бородатая Сакаллы соры ябалак, сакаллы ябалак 89
Неясыть длиннохвостая Мәче башлы ябалак, зур колаклы ябалак, байгыш 89
Неясыть обыкновенная, **неясыть серая** Соры ябалак 89
Неясыть серая, **неясыть обыкновенная** Соры ябалак 89
Носорог индийский большой, калао, гомрай Зур һинд мөгезборын кошы 49
Нырок, утка-нырок Чумгалак 71
Нырок белоглазый Ак күзле чумгалак 71
Нырок бэров Бэр чумгалагы 71
Нырок красноголовый Кызыл башлы чумгалак 71
Нырок красноголовый американский (чернеть американская) Америка чумгалагы, Америка карагай үрдәге, Америка карагае 64
Нырок красноносый Кызыл томшыклы чумгалак 71
Нырок парусиновый Затлы чумгалак 71
Огарь сероголовый Соры башлы кызыл үрдәк 65
Овсянка Солы чыпчыгы *78*
Овсянка белошапочная Ак бүрекле солы чыпчыгы, ак башлы солы чыпчыгы 78
Овсянка воробьиная, овсянка воробьиная древесная Башлыклы солы чыпчыгы 78
Овсянка воробьиная малая Кызгылт башлыклы солы чыпчыгы 79
Овсянка воробьиная обыкновенная Башлыклы гади солы чыпчыгы 79
Овсянка Годлевского Годлевский солы чыпчыгы 78
Овсянка горная Тау солы чыпчыгы 79
Овсянка желтобровая Сары кашлы солы чыпчыгы 79
Овсянка желтогорлая Сары тамаклы солы чыпчыгы 79

Овсянка желчная Саргылт яшел солы чыпчыгы 79
Овсянка жёлтая японская Япон солы чыпчыгы 79
Овсянка индиговая Зәңгәрсу шәмәхә солы чыпчыгы 78
Овсянка камышовая, камышник, овсянка тростниковая Камыш солы чыпчыгы, камышлык солы чыпчыгы 78
Овсянка красноклювая Кызыл томшыклы солы чыпчыгы 79
Овсянка красноухая Кызыл колаклы солы чыпчыгы 79
Овсянка маскированная Чуар солы чыпчыгы 79
Овсянка монгольская Монгол солы чыпчыгы 79
Овсянка обыкновенная Гади солы чыпчыгы 78
Овсянка огородная Бакча солы чыпчыгы 78
Овсянка ошейниковая Муенчаклы солы чыпчыгы 79
Овсянка певчая Җырчы солы чыпчыгы 78
Овсянка пестрогрудая Чуар күкрәкле солы чыпчыгы 79
Овсянка полярная Поляр солы чыпчыгы 79
Овсянка рыжая Җирән солы чыпчыгы 78
Овсянка рыжешейная Җирән муенлы солы чыпчыгы 78
Овсянка саванная Саванна солы чыпчыгы 79
Овсянка садовая Гөлбакча солы чыпчыгы 78
Овсянка седоголовая Чал башлы солы чыпчыгы 79
Овсянка сизая Күгелҗем солы чыпчыгы 79
Овсянка скальная Кыя солы чыпчыгы 79
Овсянка таёжная Тайга солы чыпчыгы 79
Овсянка тростниковая, овсянка камышовая, камышник Камыш солы чыпчыгы, камышлык солы чыпчыгы 78
Овсянка черноголовая Кара башлы солы чыпчыгы 78
Овсянка Янковского Янковский солы чыпчыгы 79
Овсянка-крошка Кечкенә солы чыпчыгы 79
Овсянка-ремез Солы песнәге 51
Огарь Кызыл үрдәк 65
Огарь сероголовый Соры башлы кызыл үрдәк 65
Олуша Ишкәгаяк 33
Олуша бурая Көрән ишкәгаяк 33
Олуша голуболицая, олуша масковая Битлекле ишкәгаяк 33
Олуша голубоногая Күк ярылы ишкәгаяк 33
Олуша красноногая Кызыл ярылы ишкәгаяк 33
Олуша масковая, олуша голуболицая Битлекле ишкәгаяк 33
Олуша перуанская Перу ишкәгаягы 33

Олуша северная Себер ишкәгаягы 33
Оляпка Су тургае, су чыпчыгы, елга чыпчыгы 62, 80
Оляпка бурая Көрән су чыпчыгы 80
Ополовник, синица длиннохвостая Озын койрыклы песнәк 52
Орёл, **беркут** Бөркет 36
Орёл кафрский Кафр каракошы 36
Орёл степной Дала каракошы, әрем бөркете 36
Орёл хохлатый восточный, орёл хохлатый Бүрекле көньяк каракошы 36
Орёл хохлатый, **орёл хохлатый восточный** Бүрекле көньяк каракошы 36
Орёл ястребиный Карчыгасыман каракош 36
Орёл-карлик Кәрлә каракош 36
Орёл-скоморох Кыланчык каракош, сәйяр каракош 36
Ореховка, **кедровка** Эрбет чыпчыгы, эрбетче, чикләвек чыпчыгы 83
Орлан Диңгез бөркете 25
Орлан белоголовый Ак башлы диңгез бөркете 25
Орлан белоплечий Ак җилкәле диңгез бөркете 25
Орлан грифовый, **гриф пальмовый** Грифсыман диңгез бөркете 25
Орлан чёрный Кара диңгез бөркете 25
Орлан-белохвост Ак койрыклы диңгез бөркете 25
Орлан-долгохвост Озын койрыклы диңгез бөркете 25
Осоед Шөпшәашар, шөпшә кошы 87
Осоед обыкновенный Гади шөпшәашар 87
Осоед хохлатый Бүрекле шөпшәашар 87
Павлин Тавис кош, тавис 56
Павлин зелёный Яшел тавис 56
Павлин обыкновенный, **павлин индийский** Гади тавис, Һиндстан тавис кошы 56
Павлин синекрылый Зәңгәр канатлы тавис 56
Пастушок, пастушок водяной Көтүче кош 43
Певун речной Елга җырчы кошы 31
Пеганка Ала үрдәк 64
Пеганка австралийская Австралия ала үрдәге 64
Пеганка новозеландская Яңа Зеландия ала үрдәге 64
Пеганка хохлатая Бүрекле ала үрдәк 64

Пеганка-раджа Ак башлы ала үрдәк 64
Пеликан Бабакош 20
Пеликан кудрявый Бөдрә бабакош, көдрәч бабакош 20
Пеликан розовый Алсу бабакош 20
Пеночка Нарат чыпчыгы 77
Пеночка бледноногая Аксыл аяклы нарат чыпчыгы 77
Пеночка бурая Көрән нарат чыпчыгы 77
Пеночка желтобрюхая Сары бүксәле нарат чыпчыгы 77
Пеночка зеленокрылая Яшел канатлы нарат чыпчыгы 78
Пеночка зелёная Яшел нарат чыпчыгы 78
Пеночка индийская Һинд нарат чыпчыгы 77
Пеночка кавказская Кавказ нарат чыпчыгы 77
Пеночка корольковая Бәләкәй нарат чыпчыгы 77
Пеночка сахалинская Сахалин нарат чыпчыгы 77
Пеночка светлоголовая Ак башлы нарат чыпчыгы 77
Пеночка толстоклювая Калын томшыклы нарат чыпчыгы 77
Пеночка-весничка Саргылт нарат чыпчыгы 77
Пеночка-зарничка Сары кашлы нарат чыпчыгы 77
Пеночка-таловка Таллык нарат чыпчыгы 77
Пеночка-теньковка Чикерткә-нарат чыпчыгы 77
Пеночка-трещотка Чытырдавык нарат чыпчыгы, сарыкаш 78
Перевозчик Ташучы кош 57
Перевозчик пятнистый Тимгелле ташучы кош 57
Перепел Бытбылдык, бүдәнә 27
Перепел австралийский Австралия бүдәнәсе, Австралия бытбылдыгы 27
Перепел немой, перепел японский Телсез бытбылдык, япон бытбылдыгы, телсез бүдәнә, япон бүдәнәсе 27
Перепел новозеландский Яңа Зеландия бытбылдыгы, Яңа Зеландия бүдәнәсе 27
Перепел обыкновенный Гади бүдәнә, гади бытбылдык 27
Перепел черногрудый Кара күкрәкле бүдәнә, кара күкрәкле бытбылдык 27
Перепел японский, перепел немой Телсез бытбылдык, япон бытбылдыгы, телсез бүдәнә, япон бүдәнәсе 27
Перепелятник Бүдәнә карчыгасы 38
Перепелятник малый Кечкенә бүдәнә карчыгасы 38

Пересмешка Чыркылдык тургай 62
Пересмешка бледная Аксыл чыркылдык тургай 62
Пересмешка зелёная Яшел чыркылдык тургай 62
Песочник Ком шөлдие 86
Песочник белохвостый Ак койрыклы ком шөлдие 86
Песочник берингийский Берингия ком шөлдие 86
Песочник большой Зур ком шөлдие 86
Песочник бонапартов Бонапарт ком шөлдие 86
Песочник бэрдов Бэрд ком шөлдие 86
Песочник длиннопалый Озын бармаклы ком шөлдие 86
Песочник исландский Исландия ком шөлдие 86
Песочник малый Кечкенә ком шөлдие 86
Песочник морской Диңгез ком шөлдие 86
Песочник острохвостый Очлы канатлы ком шөлдие 86
Песочник перепончатопалый Ярыбармаклы ком шөлдие 87
Песочник-красношейка Кызыл муенлы ком шөлдие 86
Песочник-крошка Бәләкәй ком шөлдие 86
Пестрогрудка Чуар чыпчык 82
Пестрогрудка малая Кечкенә чуар чыпчык 82
Пестрогрудка сибирская Себер камыш чыпчыгы 75
Песчанка Комлык шөлдие 86
Петух Әтәч 20
Петух банкивский Банкив әтәче, банкив тавыгы, куаклык тавыгы 20
Печник Мичче 48
Печник рыжий Җирән мичче 48
Пигалица, **чибис** Тәкәрлек, бибек, таззит 57
Пигалица белохвостая Ак койрыклы тәкәрлек 57
Пингвин Пингвин 52
Пингвин Адели Адель пингвины 52
Пингвин антарктический Антарктика пингвины 52
Пингвин белокрылый Ак канатлы пингвин 52
Пингвин великолепный Зиннәтле пингвин 52
Пингвин галапагосский Галапагосс пингвины 52
Пингвин гумбольдтов Гумбольдт пингвины 52
Пингвин золотоволосый Алтын чәчле пингвин 52
Пингвин императорский Император пингвины 52
Пингвин королевский Затлы пингвин 52

Пингвин магелланов Магеллан пингвины 53
Пингвин малый Кечкенә пингвин 53
Пингвин очковый Күзлекле пингвин 53
Пингвин скалистый Кыя пингвины 53
Пингвин толстоклювый Калын томшыклы пингвин 53
Пингвин хохлатый большой Бүрекле зур пингвин 52
Пингвин Шлегеля Шлегель пингвины 53
Пискулька Чыелдык каз 34
Пищуха Чыелдык 72
Пищуха короткопалая Кыска бармаклы чыелдык 72
Пищуха обыкновенная Гади чыелдык 72
Плавунчик Йөзәр шөлди 86
Плавунчик круглоносый Түгәрәк борынлы йөзәр шөлди 86
Плавунчик плосконосый Яссы борынлы йөзәр шөлди 86
Плавунчик трёхцветный Өч төсле йөзәр шөлди 86
Поганка, **чомга** Чумга 71
Поганка большая, **чомга** Зур чумга 71
Поганка красношейная Кызыл муенлы чумга 71
Поганка малая Кечкенә чумга 71
Поганка серощёкая Соры яңаклы чумга 71
Поганка черношейная Кара муенлы чумга 71
Погоныш Кугыч 43
Погоныш белогрудый Ак күкрәкле кугыч 43
Погоныш белокрылый Ак канатлы кугыч 43
Погоныш большой Зур кугыч 43
Погоныш каролинский Каролина кугычы 43
Погоныш красноногий Кызыл аяклы кугыч 43
Погоныш малый Кечкенә кугыч 43
Погоныш-крошка Нәни кугыч 43
Подорлик Каракош, олыкош 36, 50
Подорлик большой Тавышлы зур олыкош, тавышлы зур каракош 36, 50
Подорлик малый Тавышлы кечкенә олыкош, тавышлы зур каракош 36, 50
Подорожник Юл чыпчыгы 83
Подорожник лапландский Лапландия юл чыпчыгы, юл чыпчыгы 83
Поморник Үләксә акчарлагы 19
Поморник большой Зур үләксә акчарлагы 19

Поморник длиннохвостый Озын койрыклы үләксә акчарлагы 19
Поморник короткохвостый Кыска койрыклы үләксә акчарлагы 19
Поморник средний Уртача үләксә акчарлагы 19
Поморник южнополярный Көньяк поляр үләксә акчарлагы 19
Поползень Үрмәләч, үрмәкош 65
Поползень косматый Тузган башлы үрмәләч 65
Поползень обыкновенный Гади үрмәләч 65
Поползень рыжегрудый, поползень черноголовый Кара башлы үрмәләч 65
Поползень черноголовый, поползень рыжегрудый Кара башлы үрмәләч 65
Попугай Тутый кош, тутый 62
Попугай земляной Җир тутый кошы 62
Попугай ожерельевый Крамера Муенсалы Крамер тутый кошы 62
Поручейник Үлән шөлдие 87
Просянка Тары чыпчыгы 80
Птица райская Җәннәт кошы, оҗмах кошы 31
Птица райская большая Зур җәннәт кошы, зур оҗмах кошы 31
Птица райская красная Кызыл җәннәт кошы, кызыл оҗмах кошы 31
Птица райская малая Кечкенә җәннәт кошы, кечкенә оҗмах кошы 31
Птица райская синяя Зәңгәр җәннәт кошы, зәңгәр оҗмах кошы 31
Птица синяя Зәңгәр миләш чыпчыгы 76
Птица-носорог Мөгезборын кош 48
Птица-носорог индийская Һинд мөгезборын кошы 49
Птица-носорог чёрная Кара мөгезборын кош 49
Птица-секретарь, секретарь Сәркатип кош 54
Пуночка Үлән чыпчыгы 82
Пуночка островная Утрау үлән чыпчыгы 82
Пустельга Торымтай, бүзтойгын 59
Пустельга обыкновенная Гади торымтай 59
Пустельга степная Дала торымтае, җирән лачын 59

Пуховка Мамыккош 48
Пуховка белолицая Ак битле мамыккош 48
Пуховка бурошапочная Коңгырт башлыклы мамыккош 48
Пуховка красногорлая Кара тамаклы мамыккош 48
Пуховка ошейниковая Муенчаклы мамыккош 48
Пуховка пятнистая Тимгелле мамыккош 48
Пуховка черношапочная Кара башлыклы мамыккош 48
Пыжик Диңгез шөлдие 85
Пыжик алеутский Алеут диңгез шөлдие 85
Пыжик длинноклювый Озын томшыклы диңгез шөлдие 86
Пыжик короткоклювый Кыска томшыклы диңгез шөлдие 86
Пыжик пёстрый Чуар диңгез шөлдие 86
Ремез Яр песнәге 52
Ремез венценосный Таҗлы яр песнәге 52
Ремез китайский Кытай яр песнәге 52
Ремез обыкновенный Гади яр песнәге 52
Ржанка Уҗым чыпчыгы 81
Ржанка американская Америка уҗым чыпчыгы 81
Ржанка белая Ак уҗым чыпчыгы 81
Ржанка бурокрылая Көрән канатлы уҗым чыпчыгы 81
Ржанка глупая, **хрустан** Аңгыра уҗым чыпчыгы 81
Ржанка золотистая Алтынсыман уҗым чыпчыгы 81
Ржанка малая белая Кечкенә ак уҗым чыпчыгы 81
Рябинник, **дрозд, дрозд-рябинник** Миләш чыпчыгы 76
Рябок Болдырык, дала күгәрчене, чуар күгәрчен 24
Рябок белобрюхий Ак корсаклы болдырык, ак корсаклы дала күгәрчене, ак корсаклы чуар күгәрчен 24
Рябок желтогорлый Сары тамаклы болдырык, сары тамаклы дала күгәрчене, сары тамаклы чуар күгәрчен 25
Рябок мадагаскарский Мадагаскар болдырыгы, Мадагаскар дала күгәрчене, Мадагаскар чуар күгәрчене 25
Рябок ночной Төнге болдырык, төнге дала күгәрчене, төнге чуар күгәрчен 25
Рябок полосатый Буй-буйлы болдырык, буй-буйлы дала күгәрчене, буй-буйлы чуар күгәрчен 24
Рябок пятнистый Тимгелле болдырык, тимгелле дала күгәрчене, тимгелле чуар күгәрчене 25
Рябок рыжешапочный Җирән бүрекле болдырык, җирән бүрекле дала күгәрчене, җирән бүрекле чуар күгәрчен 24

Рябок сенегальский Сенегал болдырыгы, сенегал дала күгәрчене, сенегал чуар күгәрчене 25
Рябок чернобрюхий Кара корсаклы болдырык, кара корсаклы дала күгәрчене, кара корсаклы чуар күгәрчен 24
Рябок чернолицый Кара битле болдырык, кара битле дала күгәрчене, кара битле чуар күгәрчен 24
Рябок южноафриканский Көньяк Африка болдырыгы, Көньяк Африка дала күгәрчене, Көньяк Африка чуар күгәрчене 25
Рябчик Божыр, чуар көртлек 24
Савка Күктомшык, күк томшыклы үрдәк 46
Саджа Сажа 53
Саджа тибетская Тибет сажасы 53
Сапсан Сапсан, дала лачыны, чын лачын 54
Сарыч Сарыч 39
Сарыч ястребиный Саргылт елак карчыга, сарыч, сарыча 39
Сверчок Чикерткә чыпчык 82
Сверчок обыкновенный Гади чикерткә чыпчык 82
Сверчок островной Утрау чикерткә чыпчыгы 82
Сверчок охотский Охот чикерткә чыпчыгы 82
Сверчок певчий Җырчы чикерткә чыпчыгы 82
Сверчок пятнистый Тимгелле чикерткә чыпчыгы 82
Сверчок речной Елга чикерткә чыпчыгы 82
Сверчок сахалинский Сахалин чикерткә чыпчыгы 82
Сверчок соловьиный Сайрар чикерткә чыпчык, сандугачсыман чикерткә чыпчыгы 82
Сверчок таёжный Тайга чикерткә чыпчыгы 82
Сверчок японский Япон чикерткә чыпчыгы 82
Свиристель Сызгырак чыпчык, бүрекле чыпчык 74
Свиристель амурский Амур сызгырак чыпчыгы, Амур бүрекле чыпчыгы 74
Свиристель обыкновенный Гади сызгырак чыпчык, гади бүрекле чыпчык 74
Свиязь Җирән башлы кыр үрдәге 64
Секретарь, **птица-секретарь** Сәркатип кош 54
Серпоклюв Урактомшык 63
Сизоворонка Күк карга, ракша 37
Синица Песнәк, ит чыпчыгы, эшләки 51

Синица белобровая Ак кашлы песнәк 51
Синица большая Зур песнәк 51
Синица бухарская Бохара песнәге 51
Синица восточная Көньяк песнәге 51
Синица длиннохвостая, ополовник Озын койрыклы песнәк 52
Синица желтобрюхая Сары бүксәле песнәк 51
Синица коричневоголовая Көрән башлы песнәк 51
Синица тиссовая Тис песнәге 51
Синица усатая Мыеклач песнәк 51
Синица хохлатая Бүрекле песнәк 51
Синьга Кара үрдәк 64
Синьга американская Америка кара үрдәге 64
Сип белоголовый Тазгара, ак башлы гриф 57
Сипуха Карынкы ябалак 89
Сипуха обыкновенная Гади чырылдавык ябалак 89
Скворец Сыерчык 55
Скворец буйволовый Буйвол сыерчыгы, үгез чукучы 55
Скворец буйволовый желтоклювый Сары томшыклы буйвол сыерчыгы, сары томшыклы үгез чукучы 55
Скворец буйволовый красноклювый Кызыл томшыклы буйвол сыерчыгы, кызыл томшыклы үгез чукучы 55
Скворец великолепный Гүзәл сыерчык 55
Скворец индийский, майна Һинд сыерчыгы, майна 55
Скворец китайский Кытай сыерчыгы 55
Скворец краснощёкий, скворец японский Кызыл яңаклы сыерчык, япон сыерчыгы 55
Скворец малый Кечкенә сыерчык 55
Скворец обыкновенный Гади сыерчык 55
Скворец розовый Ал сыерчык 55
Скворец серый Соры сыерчык 55
Скопа Канмәргән, балыкчы карчыга 35
Славка Әрәмә чыпчыгы 73
Славка белоусая Ак мыеклы әрәмә чыпчыгы 73
Славка певчяя Сайрар әрәмә чыпчыгы 74
Славка пустынная Чүл әрәмә чыпчыгы 74
Славка рыжегрудая Җирән күкрәкле әрәмә чыпчыгы 73
Славка садовая Бакча әрәмә чыпчыгы 73
Славка серая Соры әрәмә чыпчыгы 74

Славка средиземноморская Урта диңгез әрәмә чыпчыгы, битлекле чыпчык 74
Славка ястребиная Карчыгасыман әрәмә чыпчыгы 74
Славка-завирушка, **славка-мельничек** Алдагыч әрәмә чыпчыгы, алдар чыпчык 73
Славка-мельничек, **славка-завирушка** Алдагыч әрәмә чыпчыгы, алдар чыпчык 73
Славка-черноголовка, славка черноголовая Кара башлы әрәмә чыпчыгы 73
Снегирь Карабүрек, балан чыпчыгы 35
Снегирь монгольский Монгол карабүреге, чүл чыпчыгы 35
Снегирь обыкновенный Гади карабүрек 35
Снегирь пустынный Чүл карабүреге 35
Снегирь серый Соры карабүрек, соры балан чыпчыгы 35
Снегирь уссурийский Уссури карабүреге 35
Сова Ябалак 88
Сова белая Ак ябалак 88
Сова болотная Сазлык ябалагы 88
Сова иглоногая Энә аяклы ябалак 88
Сова ястребиная Карчыгасыман ябалак 88
Совка Ябалакчык, ябалакбаш 90
Совка буланая, **совка пустынная** Чүл ябалакчыгы 90
Совка восточная, совка уссурийская Көньяк ябалакчыгы 90
Совка ошейниковая Муенчаклы ябалакчык 90
Совка пустынная, **совка буланая** Чүл ябалакчыгы 90
Совка уссурийская, **совка восточная** Көньяк ябалакчыгы 90
Сойка Күкшә, күккош, күкшәкош, урман саесканы, күкканат, имән каргасы 46
Сойка саксаульная Саксаул күкшәсе 46
Сокол Лачын 47
Сокол рыжеголовый, шахин Җирән башлы лачын 47
Соловей Былбыл, былбыл кош, сандугач, гандәлиб 53
Соловей обыкновенный Гади сандугач 53
Соловей синий Зәңгәр сандугач 53
Соловей тугайный Урман сандугачы 54
Соловей южный Көньяк сандугачы 53
Соловей-белошейка Ак муенлы сандугач 53
Соловей-красношейка Кызыл муенлы сандугач 54
Соловей-свистун Сызгырак сандугач 54

Сорока Саескан 53
Сорока голубая Күк саескан 53
Сорока древесная индийская Һинд саесканы 53
Сорокопут Караканат 35
Сорокопут большой Зур караканат 36
Сорокопут длиннохвостый Озын койрыклы караканат 36
Сорокопут клинохвостый Чөй койрыклы караканат 36
Сорокопут красноголовый Кызыл башлы караканат 36
Сорокопут маскированный Битлекле караканат 36
Сорокопут пустынный Чүл караканаты 36
Сорокопут серый Соры караканат 36
Сорокопут серый большой Зур соры караканат 36
Сорокопут средний, сорокопут чернолобый Кара маңгайлы караканат 36
Сорокопут тигровый Юлбарыс төсле караканат 36
Сорокопут чернолобый, сорокопут средний Кара маңгайлы караканат 36
Сорокопут японский Япон караканаты 36
Сплюшка Йокычан ябалак, таң ябалагы, чыелдык ябалак 89
Ста́рик Утрау кошы 63
Старик хохлатый Бүрекле утрау кошы 63
Стенолаз Дивар үрмәләче 65
Стервятник Үләксә кошы, үләксә ашаучы 64
Стерх, журавль белый Ак торна 59
Страус Тәвә кошы, дөя кошы 57
Страус африканский Африка тәвә кошы 57
Страус обыкновенный Гади тәвә кошы 57
Страус сирийский Сурия тәвә кошы 57
Страус сомалийский Сомали тәвә кошы 57
Страус южный Көньяк тәвә кошы 57
Стрепет Дала кошы, безгелдәк 24
Стриж Керәшә 40
Стриж белобрюхий Ак корсаклы керәшә 40
Стриж белопоясный Ак билле керәшә 40
Стриж древесный Агач керәшәсе 40
Стриж иглохвостый Энә койрыклы керәшә 40
Стриж малый Кечкенә керәшә 40
Стриж усатый древесный Мыеклы агач керәшәсе 40
Стриж ушастый древесный Колаклы агач керәшәсе 40

Стриж хохлатый древесный Бүрекле агач керәшәсе 40
Стриж чёрный Кара керәшә 40
Султанка Солтан тавык 56
Сутора Сарытомшык, сары томшыклы чыпчык 54
Сутора бурая Көрән сарытомшык 54
Сутора тростниковая Тростник сарытомшыгы 54
Сухонос Корыборын, коры борынлы каз 42
Сыч Чырайсыз ябалак 89
Сыч воробьиный, сычик воробьиный Чырайсыз ябалак, чыпчыксыман чырайсыз ябалак 89
Сыч домовый Йорт ябалагы 89
Сыч мохноногий Йөнтәс аяклы чырайчыз ябалак 89
Сычик воробьиный, сыч воробьиный Чырайсыз ябалак, чыпчыксыман чырайсыз ябалак 89
Тайфунник Тайфун кошы 57
Тайфунник бонинский Бонин тайфун кошы 57
Тайфунник пёстрый Чуар тайфун кошы 57
Тайфунник Соландера Соландер тайфун кошы 57
Тетерев Озан, урман тавыгы, озан тавыгы 49
Тетерев кавказский Кавказ озаны, Кавказ озан тавыгы 49
Тетеревятник Тавык карчыгасы 39
Тинаму Тинаму 58
Тиркушка Сакаллы шөлди 87
Тиркушка белошейная Ак муенлы сакаллы шөлди 87
Тиркушка восточная Көньяк сакаллы шөлдие 87
Тиркушка луговая Болын сакаллы шөлдие 87
Тиркушка мадагаскарская Мадагаскар сакаллы шөлдие 87
Тиркушка малая Кечкенә сакаллы шөлди 87
Тиркушка серая Соры сакаллы шөлди 87
Тиркушка степная Дала сакаллы шөлдие 87
Ткач Тукыр 60
Ткач иволговый Шөлдисыман тукыр 60
Тоди Тоди 58
Тоди кубинский Куба тодие 58
Тоди пуэрто-риканский Пуэрто-Рико тодие 58
Тоди узкоклювый Нәзек томшыклы тоди 58
Тоди ширококлювый Киң томшыклы тоди 58
Тоди ямайский Ямай тодие 58
Топорок Балта томшыклы диңгез тутые 62

Травник Кызыл аяклы чуллык, кызылаяк 70
Трёхпёрстка Өчбармак 50
Трёхпёрстка большая Зур өчбармак 50
Трёхпёрстка красногрудая Кызыл күкрәкле өчбармак 50
Трёхпёрстка красноспинная Кызыл аркалы өчбармак 50
Трёхпёрстка мадагаскарская Мадагаскар өчбармагы 50
Трёхпёрстка малая Кечкенә өчбармак 50
Трёхпёрстка пятнистая Тимгелле өчбармак 50
Трёхпёрстка черногрудая Кара күкрәкле өчбармак 50
Трогон Трогон 59
Трогон горный Тау трогоны 59
Трогон кубинский Куба трогоны 59
Трогон ошейниковый Муенчаклы трогон 59
Трогон синехвостый Зәңгәр койрыклы трогон 59
Трогон фиолетовый Шәмәхә трогон 59
Трубач Торбачы 58
Трубач белокрылый Ак канатлы торбачы 58
Трубач зеленокрылый Яшел канатлы торбачы 58
Трубач сероспинный Соры аркалы торбачы 58
Трупиал Трупиал 59
Трупиал луговой западный Болын трупиалы 59
Трупиал ржавчатый Җирән трупиал 59
Трясогузка Чәперчек, сиртмәкойрык, селкенчәк 54, 67
Трясогузка белая Ак чәперчек, ак сиртмәкойрык, ак селкенчәк 54, 67
Трясогузка горная Тау чәперчеге, тау сиртмәкойрыгы, тау селкенчәге 55, 68
Трясогузка древесная Агач чәперчеге, агач сиртмәкойрыгы, агач селкенчәге 54, 67
Трясогузка желтоголовая Сары башлы чәперчек, сары башлы сиртмәкойрык, сары башлы селкенчәк 54, 67
Трясогузка желтоголовая малая Сары башлы кечкенә чәперчек, сары башлы кечкенә сиртмәкойрык, сары башлы кечкенә селкенчәк 54, 67
Трясогузка желтолобая Сары маңгайлы чәперчек, сары маңгайлы сиртмәкойрык, сары маңгайлы селкенчәк 55, 68
Трясогузка желтоспинная Сары аркалы чәперчек, сары аркалы сиртмәкойрык, сары аркалы селкенчәк 54, 67

Трясогузка жёлтая Сары чәперчек, сары сиртмәкойрык, сары селкенчәк 55, 68
Трясогузка жёлтая беренгийская Көньяк себер чәперчеге, көньяк себер сиртмәкойрыгы, көньяк себер селкенчәге 54, 67
Трясогузка жёлтая китайская Сары кытай чәперчеге, сары кытай сиртмәкойрыгы, сары кытай селкенчәге 54, 68
Трясогузка зеленоголовая Яшел башлы чәперчек, яшел башлы сиртмәкойрык, яшел башлы селкенчәк 55, 68
Трясогузка камчатская Камчатка чәперчеге, камчатка сиртмәкойрыгы, камчатка селкенчәге 54, 67
Трясогузка маскированная Маскалы чәперчек, маскалы сиртмәкойрык, маскалы селкенчәк 54, 67
Трясогузка черноголовая Кара башлы чәперчек, кара башлы сиртмәкойрык, кара башлы селкенчәк 54, 67
Трясогузка японская Япон чәперчеге, япон сиртмәкойрыгы, япон селкенчәге 55, 68
Тукан Тукан 59
Тулес Тулес 60
Тупик Диңгез тутые 62
Тупик атлантический Атлантика диңгез тутые 62
Тупик-носорог, тупик длинноклювый Озын томшыклы диңгез тутые, мөгезле диңгез тутые 63
Турако, бананоед Бананашар 23
Турако белобрюхий Ак корсаклы бананашар 23
Турако белоухий Ак колаклы бананашар 23
Турако белохохлый Ак кикрикле бананашар 23
Турако гвинейский Гвинея бананашары 23
Турако длиннохохлый Озын кикрикле бананашар 24
Турако краснохохлый Кызыл кикрикле бананашар 23
Турако синеспинный Зәңгәр аркалы бананашар 23
Турако синехохлый Зәңгәр кикрикле бананашар 23
Турако черноклювый Кара томшыклы бананашар 23
Турако шлемоносный Якалы бананашар 24
Турпан Турпан 62
Турпан горбоносый Кәкре борынлы турпан 62
Турпан обыкновенный Гади турпан 62
Турпан пестроносый Чуар томшыклы турпан 62
Турпан чёрный, синьга Кара турпан 62

Турухтан Корыхтан 42
Тювик Тювик 63
Тювик европейский Европа тювигы 63
Удод Һөдһөд 66
Удод африканский Африка һөдһөде 66
Удод мадагаскарский Мадагаскар һөдһөде 66
Удод обыкновенный Гади һөдһөд 66
Удод сенегальский Сенегал һөдһөде 66
Улар Тау күркәсе, улар 46
Улар алтайский Алтай тау күркәсе 46
Улар кавказский, **индейка горная кавказская** Кавказ тау күркәсе 46
Улар каспийский Каспий яны тау күркәсе 46
Улар тибетский, **индейка тибетская горная** Тибет тау күркәсе 46
Улит Чуаркош, улит 70
Улит большой Зур чуаркош 70
Улит желтоногий Сары аяклы чуаркош 70
Улит охотский Охот чуаркошы 70
Улит пепельный американский Америка көлсыман чуаркошы 70
Улит пепельный сибирский Көлсу себер чуаркошы 70
Улит пёстрый Ала-кола чуаркош 70
Урагус, **чечевица длиннохвостая** Озын койрыклы ясмык чыпчыгы, урагус 84
Утка Үрдәк 64
Утка серая Соры үрдәк 64
Утка-нырок Чумгалак 71
Фазан Кыргавыл, фазан 46
Фаэтон Фаэтон 65
Фаэтон белохвостый Ак койрыклы фаэтон 66
Фаэтон красноклювый Кызыл томшыклы фаэтон 66
Фаэтон краснохвостый Кызыл койрыклы фаэтон 66
Филин, сова ушастая Байгыш, мәче башлы ябалак, өке, ихахай ябалак, чырайсыз ябалак, төнге ябалак 21, 89, 90
Филин рыбный Балык байгышы 21
Филин африканский Африка байгышы 21
Филин бледный Аксыл байгыш 21
Филин гвинейский Гвинея байгышы 21

Филин западноафриканский Көнбатыш Африка байгышы 21
Филин непальский Непал байгышы 21
Филин пустынный Чүл байгышы 22
Филин серый Соры байгыш 21
Филин филиппинский Филиппин байгышы 22
Фифи Аклы-каралы чуаркош, фифи 70
Фламинго Кызылказ, фламинго 34
Фламинго обыкновенный, **фламинго розовый** Алсу кызылказ, алсу фламинго 34
Фламинго розовый, **фламинго обыкновенный** Алсу кызылказ, алсу фламинго 34
Фрегат Фрегат, фрегат кошы 66
Фрегат большой Зур фрегат кошы 66
Фрегат великолепный Затлы фрегат кошы 66
Фрегат-ариэль Фрегат-ариэль кошы 66
Халей, клуша восточная Көнчыгыш акчарлагы 18
Ходулочник Озын аяклы челән 69
Хохотун Шаркылдык акчарлак 19
Хохотун черноголовый Кара башлы шаркылдык акчарлак 19
Хохотунья Шаркылдык 84
Хрустан, ржанка глупая Аңгыра уҗым чыпчыгы 81
Цапля Челән 69
Цапля белая большая Зур ак челән 69
Цапля белая восточная Көнчыгыш челәне 69
Цапля белая малая Кечкенә ак челән 69
Цапля белая средняя Уртача зурлыктагы ак челән 69
Цапля белокрылая Ак канатлы челән 69
Цапля египетская Мисыр челәне 69
Цапля желтоклювая Сары томшыклы челән 69
Цапля жёлтая Сары челән 69
Цапля рыжая Җирән челән 69
Цапля серая Соры челән 69
Цапля солнечная Кояш челәне 69
Цесарка Мисыр тавыгы, цесарка 56
Цесарка грифовая Грифсыман мисыр тавыгы 56
Цесарка обыкновенная Гади мисыр тавыгы 56
Цистикола Цистикола 66

Цистикола золотистая Алтынсыман Африка әрәмә чыпчыгы, алтынсыман цистикола 66, 73
Чайка Акчарлак 17
Чайка белая Ак акчарлак 17
Чайка бонапартова Бонапарт акчарлагы 18
Чайка буроголовая Көрән башлы акчарлак 18
Чайка вилохвостая Сәнәк койрыклы акчарлак 18
Чайка восточносибирская Көнчыгыш себер акчарлагы 18
Чайка китайская Кытай акчарлагы 18
Чайка малая Кечкенә акчарлак 18
Чайка морская Диңгез акчарлагы 18
Чайка озёрная Күл акчарлагы, гади акчарлак 18
Чайка полярная Поляр акчарлак 18
Чайка полярная большая, бургомистр Котып акчарлагы 18
Чайка реликтовая Борынгы акчарлак 18
Чайка розовая Ал акчарлак 18
Чайка серебристая Көмеш акчарлак 18
Чайка серокрылая Соры канатлы акчарлак 18
Чайка сизая Күк акчарлак 18
Чайка тихоокеанская Тын океан акчарлагы 18
Чайка трёхпалая, моевка Өч бармаклы акчарлак 18
Чайка черноголовая Кара башлы акчарлак 18
Чайка чернохвостая Кара койрыклы акчарлак 18
Чеглок Кыйгыр 46
Чеграва Каспий акчарлагы 18
Чекан Купшы 43
Чекан большой Зур купшы 43
Чекан луговой Болын купшысы 43
Чекан черноголовый Кара башлы купшы 43
Чекан черноголовый сибирский Кара башлы себер купшысы 43
Чекан чёрный Кара купшы 43
Челноклюв Көймәтомшык 42
Чернеть Карагай үрдәк, карагай 64
Чернеть американская, нырок американский красноголовый Америка карагай үрдәге, Америка карагае 64
Чернеть морская Диңгез карагай үрдәге, диңгез карагае 64

Чернеть морская малая Кечкенә карагай үрдәк, кечкенә карагай 64
Чернеть хохлатая Бүрекле карагай үрдәк, бүрекле карагай 64
Чернозобик Кара бүксәле чуллык 70
Черныш Кара шөлди 85
Чечевица Ясмык чыпчыгы 84
Чечевица арчовая, **чечевица розовая малая** Алсу ясмык чыпчыгы, арча ясмык чыпчыгы 84
Чечевица большая Зур ясмык чыпчыгы 84
Чечевица длиннохвостая, **урагус** Озын койрыклы ясмык чыпчыгы, урагус 84
Чечевица обыкновенная Гади ясмык чыпчыгы 84
Чечевица розовая малая, **чечевица арчовая** Алсу ясмык чыпчыгы, арча ясмык чыпчыгы 84
Чечевица сибирская Себер ясмык чыпчыгы 84
Чечевичник краснокрылый Кызыл канатлы ясмык чыпчыгы 84
Чечётка Чи-чи чыпчык 82
Чечётка горная Таулык чи-чи чыпчыгы 82
Чечётка обыкновенная Гади чи-чи чыпчык 82
Чечётка пепельная Көлсыман чи-чи чыпчык 82
Чибис, **пигалица** Тәкәрлек, бибек, таззит 57
Чибис серый Соры тәкәрлек 57
Чибис украшенный Бизәкле тәкәрлек 57
Чиж Сары чыпчык 73
Чирок Чүрәкәй үрдәк 65
Чирок зеленокрылый Яшел канатлы чүрәкәй 71
Чирок мраморный Мәрмәр чүрәкәй үрдәк 65
Чирок-свистунок Сыбызгы чүрәкәй, сызгырак чүрәкәй, алмабаш, алмабаш чүрәкәй 71
Чирок-трескунок Чытырдавык чүрәкәй 71
Чистик Ишкәкканат 33
Чистик очковый Күзлекле ишкәкканат 33
Чистик тихоокеанский Тын океан ишкәкканаты 33
Чомга, **поганка** Чумга 71
Шилоклювка Безтомшык 24
Шилоклювка австралийская Австралия безтомшыгы 24
Шилоклювка американская Америка безтомшыгы 24

Шилоклювка андская Анд безтомшыгы 24
Шилохвость Безкойрык, кылкойрык 24
Широконоска Киңборын 41
Широкорот Киңавыз 41
Широкорот африканский Африка киңавызы 41
Широкорот восточный Көньяк киңавызы 37
Широкорот синегорлый Зәңгәр тамаклы киңавыз 41
Щегол Купшыл, купшы чыпчык, көяз тургай 43
Щегол седоголовый Соры башлы купшыл, соры башлы купшы чыпчык, соры башлы көяз тургай 43
Щегол черноголовый Кара башлы купшыл, кара башлы купшы чыпчык, кара башлы көяз тургай 43
Щёголь Көяз чуаркош 70
Щур Бүздәк 26
Щурка Корташар 41
Щурка белогорлая Ак тамаклы корташар 41
Щурка белолобая Ак маңгайлы корташар 41
Щурка Бёмова Бём корташары 41
Щурка буроголовая Көрән башлы корташар 42
Щурка жёлто-зеленая Саргылт-яшел корташар 42
Щурка зелёная Яшел корташар 42
Щурка зелёная малая Кечкенә яшел корташар 42
Щурка золотистая Саргылт корташар, алтын карга, сары карга 42
Щурка карликовая Кәрлә корташар 42
Щурка краснобородая ночная Кызыл сакаллы төнге корташар 42
Щурка красногорлая Кызыл тамаклы корташар 42
Щурка ласточкохвостая Карлыгач койрыклы корташар 42
Щурка малайская Малайзия корташары 42
Щурка ошейниковая Муенчаклы корташар 42
Щурка радужная Төсле корташар 42
Щурка розовая Алсу корташар 41
Щурка синебородая ночная Күк сакаллы төнге корташар 42
Щурка синеголовая Зәңгәр башлы корташар 42
Щурка синегрудая Зәңгәр түшле корташар 42
Щурка синехвостая Зәңгәр койрыклы корташар 42
Щурка черноголовая Кара башлы корташар 42
Щурка чёрная Кара корташар 42

Эму Австралия кәсвәре, эму 40, 88
Юнко Юнко 88
Юнко орегонский Орегон юнко кошы 88
Юнко серый Соры юнко 88
Юрок, **вьюрок** Тау чыпчыгы 80
Ягнятник, **бородач** Бәрән карагы, бәрәнкарак, сакаллы карчыга, бәрән бөркете, сакалтәй, бәрән карчыгасы 88
Якамара Ялтыравык чыпчык, якамара 90
Якамара зеленая Яшел ялтыравык чыпчык, яшел якамара 73
Якана Якана 90
Якана африканская Африка яканасы 90
Якана индийская Һинд яканасы 90
Якана мадагаскарская Мадагаскар яканасы 90
Якана малая Кечкенә якана 90
Якана фазанохвостая Кыргавыл койрыклы якана 90
Ястреб Карчыга 38
Ястреб коротконогий Кыска аяклы карчыга 38
Ястреб короткопалый Кыска бармаклы карчыга 38

ТАТАР ДИАЛЕКТЛАРЫНДА
ҺӘМ СӨЙЛӘМ ТЕЛЕНДӘ КУЛЛАНЫЛГАН
ОРНИТОНИМНАР

Абалак (*себ.*) – сова
Ағала (*себ.*) – один из видов уток
Ағош (*брб.д.*) – лебедь
Аққу (*әстр.*), ақ қуу (*твр.*) – лебедь
Ақсырдақ (*злт.*) – чайка
Ала туба (*перм.*) – голубь
Әтәз (*каз.ар.*) – петух
Әтәс (*минз., глз., нокр.*) – петух
Әтиц (*клм.*) – петух
Әцәт (*срг.*) – петух
Әчәт (*чст., срг., мәл., карс.*) – петух
Бабалаш (*перм.*) – филин
Балцарға (*тбл.*) – сыч воробьиный
Барабикә (*том.д.*) – воробей
Барқылдақ (*перм.*) – дрозд, (*тпк.*) – один из видов утки
Бәрәбишкә (*том.д.*) – воробей
Бикцәргә (*төм.*) – сыч воробьиный
Бистурғай (*кмшл.*) – дрозд, дрозд-рябинник
Буйтайақ (*твр.*) – один из видов ястреба
Бүзтурғай (*әстр.*) – воробей
Җабалақ (*урт.д.*) – сова
Җиләк чыпчык (*перм.*) – крапивник
Йағалбай (*твр.*) – кобчик
Йапалақ (*кргл.*) – сова
Йапқолақ (*брб.д.*) – сова
Йарйарлыйқ (*твр.*) – филин
Ихахай җабалақ (*дәб.*) – филин
Кара йабалак (*нокр.*) – неясыть обыкновенная, неясыть серая
Карабай (карабай тургай) – черный воробей

Кәгәwец (*брб.д.*) – кулик
Керәк – вид диких уток
Кигәвеч, **кигәвец** – вид дикой утки (селезня)
Киклек, **кәклек** – горная куропатка
Көгөлде (*твр.*) – кулик
Көгөндә (*брб.д.*) – кулик
Көелде (*твр.*) – кулик
Көелте – кулик
Көстийә (трх.) – один из видов маленьких лесных птичек
Көцөгән (*себ.*) – орёл
Күкәнәш – вид птицы наподобие синицы
Күцкер (*төм.*) – кулик
Кукумийау (*кузн.*) – филин
Кукымәү (*тмн.*) – филин
Қағар (_туб.-ирт._) – один из видов диких уток
Қагау (*перм.*) – ястреб
Қағау (*минз., брб.д.*) – коршун
Қазыйақ (*минз.*) – чайка
Қара йабалақ (*нокр.*) – неясыть бородатая
Қарабылқы (*том.д.*) – филин
Қарақуш (*яүшт., брб.д.*) – орёл
Қашқалақ (*брб.д.*) гагара; (себ.) – один из видов диких уток
Қәлмәргән (*туб.-ирт.д.*) – чайка
Қолаты (*брб.д.*) – орёл
Қуғуч (*брб.д.*) – кулик
Қуйан йабалақ (*перм.*) – сова белая
Қуқ қошо (*бгрс.*) – орёл
Қуртай (*тара.*) – цапля
Қуу (*твр.*) – лебедь
Қыр қәҗәсе (*каз.ар.-крш.*) – бекас
Қысмыц (*брб.д.*) – кулик
Лыйлық (*тбл.*) – чибис, пигалица
Лыйлых (*саз.я.*) – чибис, пигалица
Майған (*тара., том.д.*) – один из видов утки
Мачы баш(ы) (*лмб.*) – филин
Олоқош (*трх.*) – орёл
Өгө (*төм., саз.я.*) – филин
Өкө йабалагы (*тпк.*) – филин
Өкө йабалақ (*перм.*) – филин

Өкө қарчыга (*перм.*) – филин
Өхө (*саз. я.*) – филин
Пақцар (*төм., тбл.*) – дрозд
Пақцарғы (*тбл.*) – сыч воробьиный
Палықцы (*төм., тбл., брб.д.*) – баклан
Палыхцы (саз.я.). – один из видов уток
Пархылдақ (*перм.*) – дрозд
Песәй башлы йабалақ (*минз.*) – филин
Пурлы үртәх (*саз.я.*) – один из видов уток
Пыҗыр (*чст.*) – рябчик
Силәзән (*злт., срг.*) – селезень
Тастилгән – коршун, вид коршуна
Тәллеторна, **тиллеторна** – вид птицы, похожей на журавля (**тәллтәвеч)**
Тилгәнтас (*тбл.*) – коршун
Тилгәткән (*тара.*) – коршун
Тиресаяк – чомга
Тойгын – белый сокол
Төнләце (*төм.*) – филин
Туқмақбаш (*перм.*) – вид ястреба
Туба (*минз.*) – голубь
Турач – турач (птица семейства фазановых)
Турғай (*перм., тпк., эчк., әстр., себ.*) – воробей
Тургай (*стрл.*) – воробей
Үгү (*тбл.*) – филин
Үтәгән – крохаль, утка-свистунка
Урман пархылдақ (*перм.*) – дрозд
Филим (*нокр.*) – филин
Хәүле (*кргл.*) – цапля
Цәпце (*туб.-ирт.д.*) – цапля
Цел (*туб.-ирт.д.*) – рябчик
Целе (*саз.я.*) – цапля
Цил (*тбл., брб.д.*) – рябчик
Цөрәгәй (*төм., тбл., саз.я.*) – утка-нырок
Цөрәгәй таwық (*тбл.*) – утка-нырок
Цөрәкәй (*саз.я.*) – утка-нырок
Цумға (*туб.-ирт.д.*) – гоголь
Цумғы (*саз я..*) – гоголь
Чагалтай, **чагалмай** – вид чайки

Чел (*брб.д.*) – рябчик
Чийәк йабалақ (*мам.*) – один из видов совы
Чумға (*саз я.*) – гоголь
Чумғақ (*каз.ар.-лш.*) – нырок
Чупай йабалақ (*трбс.*) – филин
Чыпчық җабалақ (*лш.*) – сыч воробьиный
Этәлә, **этәлә каз** – вид степного гуся
Эшләки, эшләкәй – синица

КОШЛАР БЕЛӘН БӘЙЛЕ СЫНАМЫШЛАР, МӘКАЛЬ-ӘЙТЕМНӘР, КАНАТЛЫ СҮЗЛӘР

СЫНАМЫШЛАР

Һава торышын, ел фасылларын сынау

Аерыкойрыклар түбән генә очсалар, явым булыр.

Аккош иртә килсә, яз начар булыр, озак торыр.

Аккош яз көне иртә күренсә, салкын булыр, кар тиз китмәс.

Акчарлак килгәч, елгаларда боз тиз кузгалыр.

Ала карга агач башына кунса – яз тиз, җиңел килер, җиргә кунса – озак килер.

Апрель аенда торна кычкырса, ел яхшы килә.

Апрельнең алтысында торна кычкырса, ел яхшы килә.

Әгәр Питрауга бер атна кала күке кычкырудан туктамаса, көз тиз булыр, әмма Питрау үткәч тә бер атна кычкырса, озак булыр.

Әгәр тавыклар яз көнендә куначадан иртә төшсәләр – җәй начар булыр, әгәр соң төшсәләр – җәй яхшы булыр.

Әгәр тәкәрлек һәм бытбылдык биек җиргә оя ясаса, җәй яңгырлы булыр.

Әгәр торна кышларга тиз китсә, кыш суык һәм озак булыр.

Әгәр торналар берәмләп-берәмләп килсәләр, җәй яхшы булыр.

Әтәч каралты арасына кереп кычкырса – һава бозылыр, югары урынга менеп кычкырса – аяз булыр.

Әтәч кичтән кычкырса – җылыта.

Беренче мартка кадәр кара карга күренсә, кар тиз китәр.

Болыт килгәндә әтәч кычкырса – көн аязырга.

Бытбылдык Питрау алдыннан сузып кычкырса, көз озын булыр.

Вакытсыз әтәч кычкыру – явымга. Кыш көне вакытсыз кычкырса, җепшек булыр.

Җәүзә көнне сандугачлар сайрый башлый, Питрау кергәч туктый.

Иртә белән урманда карга агач башына утырып кычкырса, һава бозылыр.

Каз авызын шакылдатса, рашкы явар.

Каз аягын күтәреп торса, салкын була.

Каз башын канат астына тыкса, салкын була.

Каз коры җирдә «коенса» – салкын булырга.

Каз тешен шакылдатса, салкын булыр.

Каз югарыдан очса, яз көне су күп булыр.

Казлар суда чумып-чумып уйнаса, яңгыр була.

Кара карга килгәч, бер айдан кар китәр.

Кара карга килгәч җиргә төшсә – яз кыска килер, ояга төшсә – яз озын килер.

Кара каргалар яки чәүкәләр югары менеп, җиргә кадалып төшсәләр, яңгыр булыр.

Карга, чәүкә түбәннән очса, кар ява.

Карга җилгә каршы утырып кычкырса, яңгыр булыр.

Каргалар кычкырып кайсы якка карасалар, шул яктан яңгыр көт.

Карлыгач иртә килсә, көннәр тиз матурланыр.

Карлыгач кышларга иртә китсә, кыш суык, озак булыр.

Карлыгач уйнап йөрсә, шул көн яңгыр явар.

Карлыгачлар коенса, яңгыр булыр.

Кечкенә кошлар һавага биек күтәрелсә, аяз булыр.

Кошлар кар өстенә төшсә, көн җылыта.

Кошлар югары очып уйнасалар, җил буласына.

Кояш баегач әтәч кычкырса, көн аяз булыр.

Көз көне кошлар түбән очса – кыш салкын, югары очса – кыш җылы килә.

Кыйгыр яңгыр алдыннан кычкыра.

Кыр казлары иртә китсә, кыш иртә килә.

Кыш аязырга булса, кошлар борыны белән үзен-үзе чукып койрыгын кашыр.

Күке бака тавышы чыгарып кычкырса, яңгыр булыр.

Күке кычкырса, су җылына.

Күке күкелдәмичә май җылытмый.

Март башында җирдә тавык эчәрлек су булса, яз яхшы килә.

Мәче башлы ябалак кычкырса, суыклар башланыр.

Өй тирәсендә карлыгач очып йөрсә, һава начар булыр.

Өйлә вакытында әтәч кычкырса, көн алышына.

Питраудан соң сандугачлар да сайрамый, сайраса да, «Галәви, Галәви» дип кенә кычкыра, ди.

Питраудан өч-дүрт көн соң сандугач сайраса, Питраудан дүрт атна яки биш атнадан соңрак көз башланыр.

Сентябрь башларында тавыклар каурыйларын коя башласалар, ел суык була.

Сиртмәкойрык килеп бозга кунгач, боз китәр.

Тавык бер аяк белән басып торса, өй түбәсенә очып менсә – суык булыр.

Тавыклар бер якка карап кына утырсалар, аязлана.

Тавыклар озак йокламаса, яңгыр була.

Тартай, бүдәнә кычкырса, яңгыр булыр.

Тилгән кычкырса, озак аяз булыр.

Торна биесә, һава җылыныр.

Торна иртә килсә, яз озак тормас, тиз җылытыр.

Торналар бик кычкырышса, яңгыр булыр.

Тургай килгәч – тугыз көнлек, сыерчык килгәч сигез көнлек кар кала.

Тургай түбәннән очса, көз кыска булыр.

Тургайлар күмәкләп бер урыннан бер урынга очып йөрсәләр, көчле җил булачак.

Үрдәк коенса, салкын булыр.

Үрдәкләр суда кагынып кычкырсалар – яңгырга. Әгәр суда шыпырт кына торсалар – яшен булыр.

Һава бозылырга булса, күгәрченнәр бик гөрләшә.

Һава яхшы чакта торналар кычкырышса, һава бозылыр.

Чәүкәләр көтүе белән очса һәм җиргә кунса, очканда каты чуылдашсалар, яңгыр яки давыл көт.

Чебешләр бер җиргә җыелсалар, яңгыр була.

Чыпчыклар агач очына кунсалар – көн салкын була, түбән ботакларына кунсалар – җил чыга.

Чыпчыклар чыркылдашса, көн җылыта.

Язын сыерчык иртә килсә, көннәр җылы булыр.

Яңгыр алдыннан күркәләр җирдә аунар, кагыныр.

Яңгыр буласы булса, карлыгач бик түбәнтен очар.

Яңгыр буласы, көн бозыласы булса, казлар, үрдәкләр су өстендә җәяү йөгерер.

Яңгыр я кар яуганда кошлар очса, явым-төшем туктамас.

Яңгыр яуганда әтәч кычкырса – яңгыр туктауга.

Ашлык, яшелчә, җиләк-җимеш уңышы ничек булачагын сынау

Әгәр карга ябыгып килсә, ашлык уңар.

Әгәр тавыкның беренче йомыркасы бер әчмуха килсә, уңыш яхшы була.

Әтәчләр өзлексез кычкырсалар, ашлык уңар.

Бытбылдык рәттән күп кычкырса, борай уңар.

Бытбылдык кычкырган елны иген була, тартар кычкырса – иген булмый.

Бытбылдык яз көне тартардан элек кычкырса – ашлык яхшы булыр; тартар бытбылдыктан элек кычкырса – ашлык начар булыр.

Кара каргалар ояга утырса, өч атнадан чәчүгә чыгарга кирәк.

Каргалар тоташ йөрсә, ашлык уңар.

Карлыгач килсә, борчак чәчәргә кирәк.

Корт ашаган урынга арпа яки карабодай чәч.

Кыр казлары яз көне биектән очсалар – сабан ашлыгы бик уңар, түбәнтен очсалар – ашлык гадәттәгечә булыр.

Кырмыска түмгәгенә таяк тыккач, кырмыскалар таяк башына кадәр менсәләр – җитен озын булыр.

Кәккүк яз көне агачлар яфрак яргач та кычкырса, ачлык булыр.

Күк күкрәүдән элек торна кычкырса, туклык булыр.

Озынборыннар яздан ук югары болгансалар, солы бик уңар.

Суда бака кычкыра башлаганда сабанга чык.

Сыерчык бала чыгарганда карабодай чәч.

Сыерчыклар иртә килсә – сабан ашлык уңа, соң килсә – арыш уңа.

Сыерчыктан алда тургай килсә, туклык була.

Тавыклар оя басарга соң утырып, иртә торсалар – ачлык булыр.

Тавыкның беренче өч йомыркасын үлчәп, беренче йомыркасы авыр булса – иртә чәчкән, икенчесе авыр булса – уртада чәчкән, өченчесе авыр булса – соңгы чәчкән иген уңа.

Тартай күп булса, печән күп булыр.

Торна биегән җирдә иген булмый.

Торна кар барында килсә, тары, борчак уңар.
Тургай сайрый башласа, сабанга чык.
Үрдәкләр түбән очса, тары уңар.
Чыпчыклар басуга көтүе белән төшсә, арыш чәчәргә вакыт.

МӘКАЛЬ-ӘЙТЕМНӘР, КАНАТЛЫ СҮЗЛӘР

АКЧАРЛАК

Акчарлак килми яз булмый.
Акчарлак суда булыр.

АККОШ

Аккош аягына су йокмас.
Аккош күрсәң – атып ал, былбыл күрсәң – сатып ал.
Аккош очар күл күреп, былбыл очар гөл күреп.
Аккош ялгыз яшәмәс.
Аккош, ярыннан калса, үзен таш кыяга орыр имеш.
Аккош һәр күлгә төшмәс.

ӘТӘЛГЕ

Әтәлге, мактанса, «тычкан тоттым!» дияр.
Әтәлгене куй, карчыганы чөй.

БАЙГЫШ

Байгыш байгышны яклар.
Байгыш та үз баласына лачын дип исем кушкан.
Байгыш чыпчык аулар.
Байгыштан байгыш туар.
Башыңа кунса, байгыш та сәмруг булыр.

БӨРКЕТ

Азга бөркет кунган, күпкә дуңгыз туйган.
Ата бөркет аерым очар, бала бөркет парлап очар.
Бөркет батырлык хакына түгел, тамак хакына корбан эзли.
Бөркет бәрән ауласа – өлгесе, тычкан ауласа – көлкесе.
Бөркет биектән курыкмас.
Бөркет, картайса, тычкан аулар.
Бөркетнең канаты очканда ныгый.

Бөркетнең оясы биек ташта булыр.

Кошларны җыйсаң, бөркет җый, кышкы туның төлке итәр.

БЫТБЫЛДЫК (БҮДӘНӘ)

Бер ел бүдәнә симерә, икенче елны тартай симерә.

Бүдәнә симереп батман булмас.

Бүдәнәнең унике пот мае бар.

Бүрәнәгә басты бүдәнә, бүдәнәне басты бүрәнә: бүрәнә дә гаепле, бүдәнә дә гаепле.

Бытбылдык үз атын үзе сатар.

Бытбылдыктан бер пот май чыккан да, аның да үзенә күрә бер үлчәве булган, ди.

Бытбылдыкның төне юк, һәрвакытта: «бытбылдык».

Җәйгә чыкса, бытбылдык күкәй сала, тартайның көчәнеп арты тала.

Һәр бытбылдык үз сазын мактый.

КАРАКОШ

Каракош басып ашар.

Каракош та кояштан ары күтәрелә алмый.

Каракошка ут тигән, каерылып караса – үз йоны.

Каракошның күзләре үткен булса да, тамыры черегән агачка оя ясый.

КАРГА

Аксак карга башкалардан элек очар.

Ала карга – азанчы, кара карга – казанчы.

Ала карга алдан кычкырып харап итә, калҗасын төлке алып китә.

Ала карга гына ата-анасына ошый.

Ала карга көз көне бер авыл җир очып бара икән дә, «ерак киттем бугай» дип, кире әйләнеп кайта, ди.

Ала каргада аласың булсын, курыкма.

Ала каргада аласың булсын, кыш кайтмаса, яз кайтыр.

Ала каргадай алдан олы кычкыру.

Асыл буяуга төшкән белән карга каргалыктан чыкмас.

Әҗәле җиткән карга бөркет белән уйный.

Балалы каргадан чүп тә калмый.

Безгә дә карга утырыр әле.

Бер карга кыш ясамас.

Бер карга туярлык ите юк.

Былтыр үлгән карга быел сасыган.

Идел каргасы – Идел ибенә, Җаек каргасы Җаек җаена очар.

Ике карга бер-берсенең каралыгына гаҗәпләнгән.

Ике карга талашса, бер козгынга җим төшәр.

Иртә торган карга ашап туя, соң торганы борынын кыра.

Иртә торган карганың авызы-борыны май була.

Йөз каргага бер таш җитә.

Каз кебек кычкырамын дип, карганың арты ертылган, ди.

Каз урынына карга.

Казынган карга кар астыннан калҗа тапкан, казынмаган – кар астында катып үлгән.

«Кар» дисәң, каргага барып тия, «тор» дисәң – торнага.

Кара карга гына картаймый.

Кара карганы сабынлап юсаң да агармас.

Карга «кар-кар» дигәндә, тартар да «тар-тар» ди.

Карга баласы төп чукыр.

Карга баласына: «Бер чукы да, биш артыңа кара», – дип әйтә, ди.

Карга баласының авызын таш белән томаламасаң, карылдаудан туктамас.

Карга белән кунышсаң, борының тизәктән котылмас.

Карга булып тугач каргылдарга гына кала.

Карга җимгә төшмәс борын.

Карга ит ашаса да кычкыра, тизәк ашаса да кычкыра.

Карга казганыр, тилгән кинәнер.

Карга кайда кычкырса, оясы шунда була.

Карга каңгылдап каз булмас.

Карга кар теләсә, яңгыр явар.

Карга карга берлә очар.

Карга карганың күзен чыгармас (чукымас).

Карга карганып ышандыра.

Карга каргаса – үз башына.

Карга кардан курыкмас, көртлек көрттән курыкмас.

Карга карылдаса – кышны чакырыр, каз каңгылдаса – язны чакырыр.

Карга карылдау белән генә җил килмәс.

Карга килсә, кар китәр.

Карга кунса – көтүе белән.

Карга күзе төшкән орлык шытмас.

Карга күке баласын күпме ашатса да, «кәккүк» дип кычкырыр.

Карга кычкыру белән яңгыр килмәс.

Карга мең карылдаса да, яз булмас.

Карга мие эчкән.

Карга өч йөз ел яшәсә дә, карга булып үләр.

Карга теләге белән кар яумый.

Карга үз аты белән кычкыра.

Карга үзен кош санар.

Карга үзенең баласын «аппагым» дип сөяр, керпе үзенең баласын «йомшагым» дип сөяр.

Карга үзенең баласына: «Зариф зирәктәй туган», – дип әйтә, ди.

Карга үстерсәң, күзең чукыр.

Карга чебеш ала, тавык очынып кала.

Карга, казга охшыйм дип, ботын каерган.

Карга, ни хәтле канатын җыеп очса да, карчыга булмас.

Карга, ни хәтле югары күтәрелмәсен, барыбер үләксәгә кунар.

Карга, саескан йөрүен йөрим, дип, үз йөрүен оныткан имеш.

Карга, тутый кош йөрешен йөреп, үз йөрешен оныткан.

Карга юлбашчы булса, үләксәгә алып барыр.

Каргага аттым – бозауга тиде.

Каргадан карга туа, козгыннан козгын туа.

Каргадан карчыга тумас.

Карганы бал белән сыйласаң да, тизәк чукымый туймас.

Карганы каргап биздерә алмассың.

Карганы патша иткәннәр дә, «кар-р» дип кычкыра белмәгән барлык кошларның да күзен чукыган, ди.

Карганы читлеккә япмыйлар.

Карганыкы көн дә каркылдау.

Карганың «карык» дигәне үзенә ямь.

Карганың бар дөньясы агач башында, балалары – тирәдә.

Карганың бер күзе укта, бер күзе чүптә.

Куркакланган карга куләгәгә кунмас.

Сандугач сайрый дип, карга да кычкырган.

Тавис каурыйлары таккан карга.

Тизәк ашаган карга да кыш чыга, бодай ашаган күгәрчен дә кыш чыга.

Турыдан карга гына оча.

Тутый кош каурыена төренгән карга.

Үзең карга булгач, кая барсаң да кара йомырка саласың.

Үзәге янган карга таш чукыр.

Чукыган карга ач калмас.

Ялгыз карга каркылдап яу китермәс.

Ят карганың тавышы тансык булыр.

КАРЛЫГАЧ

Бер карлыгач килеп яз булмый, бер саескан килеп кыш булмый.

Карлыгач – йортка, сандугач бакчага кунар.

Карлыгач сандугачка иярә алмас.

Карлыгачның койрыгы җәпле, еланның – теле.

Карлыгачтан көнне сора, сандугачтан төнне сора.

Очканда карлыгач узар, сайраганда сандугач узар.

КАРЧЫГА

Бер чебеш алган карчыга икенчесенә янә кайтыр.

Ике карчыга сугышкан, киекчегә йон файда.

Карчыга авызыннан ит кире чыкмый.

Карчыга каргадан курыкмас.

Карчыга күгәрчен белән дус түгел.

Карчыга очуыннан танулы.

Күрше авылның карчыгасы – үз авылыңның каргасы.

Очарга ирек бирмәсәң, яхшы карчыга да берни тотмас.

Үлгән карчыгадан тере саескан артык.

Чит илнең карчыгасын үз илеңнең каргасы талый.

Чөймәгә бирсәң, карчыга бир – канҗыгаңны буш итмәс.

КЕНӘРИ

Кенәри үзе читлектә, күңеле иректә.

КОЗГЫН

Козгын баласы анасыннан да узган.

Козгын карганы «кара» дип хурлаган.

Козгын каркылдаган саен кауга какмыйлар.

Козгын юл башларга оста булыр.
Козгын яу башлар, яуга карга иярер.
Козгынга да үз баласы былбыл күренер.
Козгынныкы – агач башында, карганыкы – уртак.
Үләксә исен козгын алдан сизәр.

КӨЕЛДЕ, КӨЕЛТЕ

Һәрбер көелте үз сазлыгын мактый.

КӨРТЛЕК

Көртлек, кар астына башын яшергән белән, артын күрмиләр дип уйлый.
Көртлек әйткән ди: «Көрткә чумсам да, кышны чыгармын».
Озанлы (көртлекле) җир – үләнле җир.
Тозагын кормас борын көртлеген ашый башлама.
Үз туенда көртлек тә бии.

КҮГӘРЧЕН

Күгәрчен баласы, күрексез булса да, үскәч күгәрчен була, ди.
Күгәрчен булып туган кош карга булып үлми.
Күгәрчен күгәрчен белән аулана.
Күгәрчен күгәрченне «гөлдер бу-у» дип мактаган.
Күгәрченнең бодае һәркайда.
Ут чыкса – күгәрчен су ташый, чыпчык чүп ташый имеш.

КҮКЕ

Алдан кычкырган күкенең башы таз була.
Иртә кычкырган күкенең башы авырта.
Күке баласын карга асрар, туйдыралмый күзе чыгар.
Күке гыйшык тота, баласын карга карый.
Күке күкәйне үзе салган, баласын каргага тапшырган.
Күке кычкырмый җәйнең яме булмый.
Күкегә оя кирәкми.

ЛАЧЫН

Ике лачын сугышса, ябалакка йон булыр.
Лачын кошка һава кадерле.
Лачыннан ни файда бар, оча алмаса.
Үлгән лачыннан тере карчыга артык.

ЛӘКЛӘК

Ләкләк, гомере үтәр әләкләп.

Ләкләк тә булдымы кош: яз килер дә кыш китәр.

Ләкләкнең килешен сорама, китешен сора.

ӨКЕ

Өке – йоны белән, былбыл – өне белән.

ПЕСНӘК

Песнәк диңгезне яндыра алмый.

Песнәкнең үзенә күрә бизмәне, бүдәнәнең үзенә күрә бакрачы.

Эшләки (песнәк), эшләки, эшләмәсәң хаста ки, дип әйтә ди эшләки кошы.

САЕСКАН

Саескан бер ботакта озак утырмас.

Саескан җиргә бер кунганда кырык сикерер.

Саескан, кеше йөрүен үртәп, үз йөрүен оныткан.

Саескан сагыз чәйни, карганың күзе кайный.

Саескан сайрау белән сандугач булмас.

Саескан саклыгыннан үлми, соклыгыннан үлә.

Саескан, сандугач кебек сайрармын дип, шыкырдык булып калган.

Саескан, туры очса да, кыек яшәр.

Саескан тутый телен әләкләп сакау калган.

Саескан чукыган белән тук булмас.

Саескан, үзе бур булгач, оясының түбәсен каплаган.

Саесканның койрыгы үзеннән шәп.

Туры очкан саескан, төшеп, урлап май эчкән.

САНДУГАЧ, БЫЛБЫЛ

«Алтын оям, үз җирем!» – дип әйтте, ди, бер сандугач.

Бака кычкыра башлагач, сандугач телдән калыр.

Бакчасыз йортка былбыл кунмас.

Былбылга бер гөл дә җитәр, үгез бөтен бакчаңны таптар.

Былбылны алтын читлеккә япсаң да, үз тал-тирәген сагынып сайрар.

Былбылның өне бар, тургайның тубыр теле бар.

Былбылның өне татлы, тутыйның теле татлы.

Оясыз сандугач сайрамый.

Өй артында куагың булса, сандугач кунагың булыр.

Сандугач булсаң, сайрый да бел.

Сандугач, кечкенә булса да, мактаулы кош.

Сандугач сайраганда тургай тик тора.

Сандугач сайрап җиңәр, карга кычкырып җиңәр.

Сандугач та үзе бала чыгарган тигәнәлеген сагынып сайрый, ди.

Сандугач – читлектә, карга – иректә.

Сандугач шәп сайраган өчен читлеккә эләгә.

Сандугач юк елны карга дан тотар.

Сандугач үз кадерен үзе белер.

Сандугачлар да, – тигәнәк башы, ди, йортлары – «үз илем, үз җирем» дип сайрыйлар, ди.

Сандугачлар язда гына сайрыйлар.

Сандугачны сайрарга өйрәтмиләр.

Сандугачны сүз белән туйдырмыйлар.

Сандугачны өйгә җибәрсәң, мәчеңне читлеккә яп.

Сандугачның күзе тирәктә, карганыкы – тизәктә.

СИРТМӘКОЙРЫК

Сиртмәкойрык: «Минем койрыгым сиксән пот», – ди имеш.

СЫЕРЧЫК

Сыерчык бала чыгарганчы гына сайрый.

Сыерчык, диңгез артына китсә дә, үзе туган ояга кайта.

Сыерчык сыердан курыкмас.

Сыерчык теле ачылмаган балага тел алып килә.

ТАВИС

Тавис – каурые белән матур.

Тавис киенер дә ясаныр, аккош коеныр да сыйпаныр.

Тавис койрыгына ышаныр.

Тавис кошы койрыгына бакса – кинәнгән, аягына бакса – җирәнгән, ди.

Тавис, тәпие ямьсезлеген күргәч, койрыгы белән каплаган.

Тависның күлмәге ефәк булса да, аягы ыштыр булыр.

ТАРТАЙ, ТАРТАР

Бер тартарга дөнья тар.

Карга теләген теләшкән тартай үзенә давыл китергән.

Тартар гомере «тарт-тарт!» дип үтәр.

Тартар теленнән табар.

Тартарның теле башына җитәр.

ТӘВӘ КОШЫ, ДӨЯ КОШЫ

Дөя кошы башын комга тыгып кына аучыдан яшеренә алмый.

Дөя кошын да арбага җигәләр.

Тәвә кошы, «оч» дисәң – «мин тәвә», «йөк тарт» дисәң – «мин кош», ди икән.

ТОРНА

Ана торна күкәй салганда, торыллык (ата торна) ботын ера.

Йөз чыпчык чырылдавыннан бер торнаның торылдап куюы артык.

Торна да кыйбланы ташлап туган җиренә кайта.

Торна каурыен салган – аяклары да томшыгы калган.

Торна күзе тарыга төшкән.

Торна күкәй салганда карганың арты ертылган.

Торна оятын оятлап, ябалак урман түренә качкан.

Торна торган суына кайта.

Торнадан курыккан тары икмәс.

Һавадагы торнага авызың ачып торма, ага!

Һавадагы торнадан кулыңдагы чыпчык артык.

Һавадагы торнаны тотам дип, кулыңдагы чыпчыкны җибәрмә.

ТОРЫМТАЙ

Торымтайдан очкыр кош булмас, тургай ташлап каз алмас.

ТУКРАН

Тукран башы авырткач «чукымам, чукымам» дисә дә, авыртуы беткәч «чукырмын, чукырмын» дип әйтә, ди.

Тукран, башы авыртмыйча, тукылдавын куймас.

Тукран кич тәүбә итәр, иртән онытыр.

Тукран тәүбә итәр, тәүбәсе кырын китәр.

Тукран тәүбәсе туклык бирмәс.
Тукранның балтасы борынында.
Урманда тукран да солтан, ди.

ТУРГАЙ

Сарыкка сыенса, тургай да сау кала.
Туксансыз тургай чырламас.
Тургай килгән – тугыз көн кар калган.
Тургай котырса – бөркеткә чабар, эт котырса – иясен кабар.
Тургай, яңгыр тисә, баласын яшерә, рашкы тисә, үз башын яшерә.
Тургайның юашлыгын чебеннәрдән сора.

ТУТЫЙ

Тутый аягын күреп хурланды, буен күреп сырланды.
Тутый сөйли белсә, күркә тик тора белә.
Тутый сөйләшергә өйрәнер, кеше була алмас.
Тутыйны читлеккә теле кертә.

ЧЫПЧЫК

Аучы чыпчыкка тозак кормас.
Ил өстендә чыпчык үлми.
Илен-җирен сөйгән чыпчык үз җирендә үлмәс.
Иртә торган чыпчык тешен арчый.
Иртәнге чыпчык тешен казыр, соңгы чыпчык күзен казыр.
Карт чыпчыкны кибәккә алдый алмассың.
Кулдан ычкынган чыпчыкны яңадан тота алмассың.
Сугышканда чыпчыклар кешедән курыкмыйлар.
Чыпчык дулап киртә җимерә алмас.
Чыпчык – илендә, җикән – күлендә.
Чыпчык кыбырдамый торалмый.
Чыпчык, симерсә дә, батман килми.
Чыпчык та тутый кош кызын сораган, ди.
Чыпчык та әйтә «үз чытырым» дип.
Чыпчык утырмас, утырса да тик тормас.
Чыпчык «чыбыгым» ди, карга «каеным» ди имеш.
Чыпчыкка – муеннан, каргага – тездән.
Чыпчыкның да үзенә күрә бизмәне бар.
Чыпчыкның да үзенә күрә моңы бар.

ШӘҮЛЕГӘН

Шәүлегән су чыгарган, карга кинәнгән.

ШОҢКАР

Асыл шоңкар каз алса, канатын канга тигезмәс.
Ике шоңкар талашса, бер каргага җим булыр.
Кыягы бөтен шоңкар юк.
Очкан кошның барысы да шоңкар түгел.
Шоңкар юкта ябалак мәйдан тотар.
Шоңкардан кош куркыр, тургайдан корт куркыр.

ЯБАЛАК

Былтыр үлгән ябалак быел башын күтәргән.
Былтыр үлгән ябалакның быел исен чыгарма.
Үзе ябалак булса да, үзен лачын атаган.
Чырайсыз ябалакны урман да куган, авыл да куган.
Ябалак асрап кош чөйгән ауга чыгып котаймас.
Ябалак елый, урман йоклый.
Ябалак күрмәгәнгә кояш гаепле түгел.
Ябалак оятыннан карчыга ояла.
Ябалакка көннән төн якты.
Ябалакның планын куян белмәс.
Ябалактан – йон, бүдәнәдән – май.
Ябалактан карчыга тумый.

ЙОРТ КОШЛАРЫ, КОШЧЫЛЫК. КАЗ (КЫР КАЗЫ)

Аерылган каз тупланган каргага җим булыр.
Алдан очкан – ата каз, арттан очкан – ана каз.
Ана каз йомырка басканда, ата каз янында биер.
Ана каз каңгылдамаса, ата каз бармас.
Ата-аналы казга унике бәбкә дә аз.
Балалы казга җим тимәс.
Бәбкә чыкса – каз булыр, яңгыр яуса – яз булыр.
Каз артыннан тавык Идел аша очмас.
Каз арыкласа да, карга булмас.
Каз – бергә, козгын аерым очар.
Каз – каз белән, үрдәк үрдәк белән очар.
Каз какылдаудан туймас, үрдәк бакылдавын куймас.

Каз канаты каләм булыр.
Каз канатына су йокмас.
Каз килсә – яз килә.
Каз китә дип, карга да киткән.
Каз тиресен иләсәң дә, каеш булмас.
Каз өчен тавык җәл түгел.
Каз үзе чүлдә булса да, күзе күлдә булыр.
Каз үрдәкне талый, үрдәк тавыкны талый.
Казга кайсы казанга салсалар да барыбер.
Казны канатыннан бәйләсәң, күпме талпынса да, очалмас.
Оясын пычраткан каз басып торыр.
Сәгать уникене суккач, каз йомырка сала башлый.
Утырган каз урынын белә.
Ялгыз казның тавышы чыкмый.
Яхшы каз оясын пычратмас.

КҮРКӘ

Кабарыну – күркә гадәте.
Күперенү күркәгә генә килешә.
Күркә җилдән симерә.
Күркә кызылга үч.
Күрше авылның күркәсе – үз авылыңның үрдәге.
Кызыл күрсә, күркәнең гайрәте килер.

ТАВЫК, ЙОМЫРКА, ЧЕБИ

Алмаган тавык, салмаган йомырка, чебешләрне сата башлама.
Ана тавык «кырт-кырт» килеп торыр.
Аннан әйбер алганчы, тавыктан сөт саварсың.
Аның тавыгы юргалый.
Аңгыра тавык көшел өстендә ач йоклый.
Аңгыра тавык чүплек башына йомырка салыр.
Балалы тавык – гаугалы халык.
Берәүнең чебешен үтерсәң, тавык түләрсең.
Бүленгән тавыктан бүленмәгән күкәй артык.
Дүрт аяклы тавык юк.
Җөйсез йомырка була, сөяксез бәрәңге була.
Ике тавыкка азык аера алмый.
Инкубатор чебеше ата-анасын танымас.

Инкубатор чебеше әрсез булыр.
Йомырка кырлы булмас.
Йомырка салган тавык үзе кытаклый.
Йомыркадан әле яңа гына чыккан.
Йомыркадан җөй тапкан, беләүдән тут тапкан.
Йомыркадан җөй эзләмә.
Кайчагында тавык та әтәч булып кычкыра.
Кап-кара тавык та ап-ак йомырка сала.
Кеше тавыгы каз кебек, йомыркасы баш кебек.
Кеше тавыгы күркә булып күренә имеш.
Кешенең чебешен ашасаң, казыңны бирерсең.
Киләчәк тавыктан килгән күкәй яхшы.
Кирәгеңне тырнап-казынып табарга тавыктан өйрән.
Кичә йомыркадан чыкты, бүген кабыгыннан җирәнә.
Койрыгы кискән тавык кебек.
Күкәй салмас тавык көн элгәре кытаклый.
Күкәй эчендәге сары кебек.
Күкәйдәге бәбкә су сорый.
Күп кытаклаган тавык йомырканы аз сала.
Күпме кыркылдаса да, тавык очып тау ашмый.
Күрше тавыгы күршегә күркә булып күренә.
Кызыл йомырка көнендә кыйммәт.
Кысыр тавык күп кытаклый.
Кыткылдаган тавыкның барысы да күкәй салмас.
Мал башы – тавык.
Мая башы – бер күкәй.
Мая булса, күкәй булыр.
Соңга калган йомыркадан сукыр чебеш чыгар.
Суга төшкән чебеш кебек.
Сукыр тавык юлга чыкса, буран булыр.
Сукыр тавыкка бакра да бодай.
Сукыр тавыкның төшенә тары кергән, чүпләп бетерә алмагач тагы кергән.
Сырлы күкәй сабан туенда гына була.
Тавыгы йомырка салмаган, чебешләрне сатарга уйлый.
Тавык «кикрикүк» дигән белән әтәч булмас.
Тавык белгәнен кычкырыр.
Тавык белән ят, әтәч белән тор.
Тавык берәр бөртек чүпләп тә тук тора.

Тавык берәр йомырка сала.
Тавык канат какса да очалмас.
Тавык кетәгенә кертү.
Тавык кош түгел.
Тавык көл тибәр – үз башына сибәр.
Тавык күкәй салмас борын чебешен ашамыйлар.
Тавык күп җирдә чүп күп.
Тавык кытакламаса, күкәй саласын кем белә.
Тавык мие эчкән.
Тавык очса – тамга куна, лачын очса – тауга куна.
Тавык сала, карга ала.
Тавык симерсә, арты бөрешә.
Тавык та йомырка салганчы гына кытный.
Тавык та маясыз салмый.
Тавык та тырнап туена.
Тавык та үргә карап су эчә.
Тавык тешенә тары кергән, таң атканчы ашап бетергән.
Тавык тибенсә, чүп чыга.
Тавык төшенә тары керә, ашамаса тагы керә.
Тавык түгел, йолкып ашамаслар.
Тавык үз кетәген мактый.
Тавык чүпләнеп тамак асрый.
Тавык чүпләп бетергесез.
Тавык чүпли-чүпли күзеңне чыгарыр.
Тавык, бер күкәй салганчы, бөтен мәхәлләне аякка бастырыр.
Тавык, йомыркасы артына җиткәч, урын эзли.
Тавык, күкәй салмас борын, оя басмый.
Тавык, тауга менгәч, әтәч булып кычкырган, ди.
Тавыкка күз салып, сарыктан колак каккан.
Тавыкны күкәй өйрәтә.
Тавыкны күкәй өйрәтми.
Тавыкның азганы әтәч булып кычкырыр.
Тавыкның астына күкәй куймасаң, чебеш кайдан килсен.
Тавыкның ерак сәфәре – ындыр.
Таң атырын тавык белер, көн батарын кәккүк белер.
Таңдагы тавыктан бүгенге йомырка артык.
Тоз ашаган тавык әтәч булып кычкырыр.
Тонган йомыркадан бәбкә чыкмас.

Тырнанмаган тавыкның тамагы туймый.
Уртак тавыктан ялгыз йомырка яхшы.
Ут эчендә тоткан йомырка сытылмый.
Үләсе килгән чебеш кое кырыенда йөрер.
Үскән чебеш тавык артыннан йөрми.
Хәтерсез тавыкның чебиләрен карга ташыр.
Чебешне көз саныйлар.
Чебешне яз санамыйлар, көз саныйлар.
Чебиле тавык тилгәннән курка.

ӘТӘЧ

Акын әтәче дә күкәй сала.
Аның әтәче дә кубыз уйный.
Атач әтәчнең бүксәсе дә сул якта булыр.
Әтәч – үз чүплегендә патша.
Әтәч кычкырса: «Хатыным күп, түшәгем юк», – дияр имеш.
Әтәч синнән зирәк булмасын, син әтәчтән зирәк бул.
Әтәч үлгән, күзе чүплектә калган.
Әтәч чүплек башын бакчага алыштырмас.
Әтәчкә дә чебеш туйдырырга туры килә.
Әтәчнең күрке – кикреге дә койрыгы.
Бер куразны җиде кеше суймый.
Булыр әтәч йомырка эчендә үк кычкырыр.
Вакытсыз кычкырган әтәчне суеп ашыйлар.
Ике әтәч сугышканда тавыклары кытаклар.
Иртә кычкырган әтәчнең түбә чәчен йолык.
Йомыркадан чыкканчы әтәч булган.
Карт әтәч кычкыручан була.
Кечкенә булсаң да, әтәч бул.
Куразга «кычкыр» дип әмер бирмиләр.
Кырык ел тавык булганнан бер көн әтәч булганың артык.
Соң кычкырган әтәчнең тавышы ягымсыз.
Сугышчан әтәч беркайчан да симез булмый.
Тавык кытаклый дип, әтәч тә кытаклаган.
Торна күк атлыйм дип, әтәчнең чаты аерылган.
Туйга да шул әтәч башын өзәләр, үлек ашына да.
Үз чүплегендә әтәч тә батыр.

ҮРДӘК, КЫР ҮРДӘГЕ

Аларның үрдәге дә каз кебек.

Аптыраган үрдәк алдына да, артына да йөзәр.

Аптыраган үрдәк күлгә арты белән чумар.

Аптыраган үрдәк койрыгы белән шуа.

Артына су кергәч үрдәк кенә йөзә.

Аткан саен киек үрдәк эләкми.

Аткан саен үрдәккә тими.

Балалы үрдәк күлдән китмәс.

Башчы үрдәк алдан очар.

Берәүнен үрдәген ашасаң, казыңның аягыннан тотып тор.

Бөтен дөньяны су алса, үрдәккә ни гамь бар.

«Йорт башыңны сат та мине ашат!» – дип әйтә, ди, үрдәк.

Йөзә белмәгән үрдәк суга кермәс.

Кире киткән үрдәк күлгә арты белән чума.

Курыккан үрдәк башын ташлар да артын ярыр.

Күгәл (*кыр үрдәге*) күленә күрә чумар.

Симертергә ябылган үрдәк ашаудан туймый.

Үрдәк алсаң, каз бирерсең.

Үрдәк ашаганда: «Ашасам, өй кыегы да бар әле», – дип, хуҗасының өй кыегына карап ала, ди.

Үрдәк ашаганда: «Бөлдерим, бөлдерим, өй түбәсен төшерим, дранчага калдырыйм», – дип ашар имеш, ди.

Үрдәк баласы күкәйдә үк суны белә.

Үрдәк баласын суда йөзәргә өйрәтмиләр.

Үрдәк биргән – каз көтәр.

Үрдәк бирсәң, каз алырсың.

Үрдәк бәбкәсе, тавык астында туса да, суга тартыр.

Үрдәк йомыркасын тавык басар, бәбкәсе суга качар.

Үрдәк, ничаклы ыспайланса да, аккош була алмый.

Үрдәк очса, каз калыр.

Үрдәк: «Ризыгымның өйдәгесен тавык ашый, судагысын балык ашый», – дип кайгырыр имеш.

Үрдәк суда үлми.

Үрдәк: «Судагы качмас, өйдәге качар», – ди имеш.

Үрдәк теләген теләшкән тавыкның оясын су басар.

Үрдәк: «Хуҗаның түбәсе такта, саламга калганчы ашыйм әле», – дип әйтә, ди.

Үрдәк, үзенә ышанмаса, әкәлә йотмый.

Үрмәкүч тозагына үрдәк эләкмәс.
Үрдәк биреп каз алган.
Үшән үрдәк алдан очар.
Янтыклы җирдә суна бар.

КЫРГЫЙ КОШЛАР ҺӘМ КОШ АУЛАУ ТУРЫНДА

Авыз белән кош аулап йөрү.
Агач башына әүвәл нинди кош кунса, кырына шул кунар.
Асрый белгән кешегә – асыл кош, белмәгәнгә – кара кош.
Асыл кош – аягыннан, сак балык – саңагыннан.
Асыл кош иягеннән асылына.
Асыл кошның баласы алдына куймый аш җимәс.
Бала кош очар, кунар агачын тапмас.
Бала кош очарын белер, кунарын белмәс.
Бала кошның авызы зур булыр.
Балалар асраганда кош та төксәрә.
Балалы коштан җим артмый.
Бер канат белән очылмый.
Гарип кошның баласы күп булыр.
Гарип кошның оясы һәркайда.
Җим белән кош очар, азык белән ат туяр.
Ике канат, бер койрык.
Исәпләмәгән кош урманда ботак тапмас.
Йортта озак асралган кош мәңгегә очалмас.
Йортыгызда очкан кош та күренми.
Канат алырга бардык, койрыксыз кайттык.
Канатсыз очып китмә.
Канатсыз туган оча алмас.
Канаты бәйле кош очмас.
Канаты бәйсез азат кош җирдәге тозакка үзе төшәр.
Килеп кунмыйча, очып китмә.
Кош баласы, күп очса да, кунарга оя тапмас.
Кош баласы, оясында ни күрсә, очканында шуны күзәтер.
Кош бара-бара төз китәр.
Кош җиткән җиренә кунар.
Кош канаты белән очар, койрыгы белән кунар.
Кош күктә, тозак җирдә.
Кош кунмаган агач юк.

Кош сайравыннан билгеле.
Кош та сайламыйча куакка кунмый.
Кош һавада сынала.
Кош читлектән кая очса да, бар җир дә аңа оҗмах күренер.
Кош эзләгән күккә карар, ат аяган җиргә карар.
Кош оясында ни күрсә, очканда да шуны кыла.
Кошлар да кушы белән.
Кошларга иректә очу алтын читлектә торудан артыграк.
Кошны канаты очыра.
Кошны кош белән аулыйлар.
Кошның да туган оясы бар.
Кошның кошы бала өчен капкынга эләгә.
Кошсыз куак – котсыз куак.
Кошына күрә тозагы.
Көчсез кошның оясы бөркет янында булыр.
Кулга өйрәнгән кош далада адашыр .
Кулда асралган кош ерак очмас.
Кулыңдагы кошны очырып, һавадагы торнаны эзләмә.
Куркак кош оясын олы юл өстенә ясый.
Курыккан кош куактан өркер.
Күзәми очкан кош кунарга агач тапмас.
Очар кош үзен ауга тоттырыр.
Очасы кош ботакның очына кунар.
Ояны ана кош ясый.
Өметле кош күкәйдә дә җырлый.
Өстеннән кош та очырмау.
Талпынган кош очмый калмас.
Тарландагы тартай, кырдагы куян.
Теләмәгән агачына кош та оя ясамый.
Тисә – кошка, тимәсә – бушка.
Тозакчы үзе күренмәс, җимен генә күрсәтер.
Түбән очкан кош югары кунар, югары очкан кош түбән кунар.
Уйламый очкан кош кунарга тал тапмас.
Һәр кош канатына күрә оча.
Һәр кош очып лачын булмый.
Һәр кош үз көтүендә яхшы.
Һәр кош үз оясын үзе корыр.
Һәр кош үз оясына карап оча.

Һәр кош үз оясында ирекле.
Һәр кошның да ите ашалмас.
Һәр кошның койрыгы канатына күрә була.
Һәр кошның үз тавышы үзенә хуш.
Читлек, алтын булса да, читлек булыр.
Читлеккә өйрәнгән кош иректә башын югалтыр.
Чыкмаган канат белән очып булмый.

ЭЧТӘЛЕК

Кереш сүз 5
Сүзлекнең төзелеше 9
Файдаланылган чыганаклар исемлеге 12
Шартлы кыскартылмалар 14
Татарча-русча-латинча орнитонимнар 16
Отряд һәм семьялык исемнәре 91
Татар телендәге төп орнитонимнар исемлеге 95
Рус телендәге төп орнитонимнар исемлеге 103
Русча, татарча кош атамалары күрсәткече
(алфавит тәртибендә) 113
Татар диалектларында һәм сөйләм телендә кулланылган
орнитонимнар 156
Кошлар белән бәйле сынамышлар, мәкаль-әйтемнәр,
канатлы сүзләр 160

Справочное издание

Сафина Эльвира Ирфатовна

ТАТАРСКО-РУССКО-ЛАТИНСКИЙ СЛОВАРЬ ОРНИТОНИМОВ

Компьютерная верстка *Н.Т. Абдуллиной*

Подписано в печать 30.10.2018 г.
Формат $60 \times 84^{1}/_{16}$. Бумага офсетная. Гарнитура Times New Roman
Печать офсетная. Усл. печ. л. 10,7. Уч.-изд. л. 6,0. Тираж 600 экз. Заказ

Оригинал-макет подготовлен
в Институте языка, литературы и искусства им. Г. Ибрагимова АН РТ
420111, Казань, ул. К. Маркса, 12

Издательство Академии наук Республики Татарстан
420111, Казань, ул. Баумана, 20